

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME ANA BİLİM DALI

SURİYELİ SIĞINMACILARIN TÜRK SİYASETİNE, EKONOMİSİNE VE
SOSYO-KÜLTÜREL YAPISINA ETKİLERİ

TEZİ YAZAN
Gülenay TÖMEK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Saffet AKKAYA
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Harun ARIKAN (Çukurova Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN/NİSAN 2024

ONAY SAYFASI
T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

2022017001 numaralı öğrencimiz olan **Gülenay Tömek** tarafından hazırlanan “SURIYELİ SİĞİNMACILARIN TÜRK SİYASETİNE, EKONOMİSİNE VE SOSYO-KÜLTÜREL YAPISINA ETKİLERİ” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından **oy birliği** ile **Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme** Ana Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Asıl Sureti Islak İmzalıdır.)
Üniv. İçi – Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Saffet AKKAYA

(Enstitü Müdürlüğünde Asıl Sureti Islak İmzalıdır.)
Üniv. İçi - Jüri asıl Üyesi Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ

(Enstitü Müdürlüğünde Asıl Sureti Islak İmzalıdır.)
Üniv. Dışı asıl üye - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Prof. Dr. Harun ARIKAN
(Çukurova Üniversitesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

18/04/2024
Prof. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili annem, babam ve kız kardeşlerime ithafen...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

18/04/2024

Gülenay TÖMEK

TEŞEKKÜR

Üniversite hayatımdan beri akademik kariyerime büyük katkıları olan ve geleceğe dair söylediği her sözü ile donanımlı bir insan olmam yolunda bana ışık tutan, tez sürecimde de bana destek olan hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Saffet AKKAYA'ya şükranlarımı sunarım.

Bu yüksek lisans programı fırsatını bizlere sunan Çağ Üniversitesine ve birbirinden kıymetli hocalarıma çok teşekkür ederim. İhtiyaç duyduğum her konuyla samimiyetle ilgilenen Prof. Dr. Murat KOÇ'a bu süreçte olan destekleri için çok teşekkür ederim. Tezimi yazarken bana ilham olan, sorduğum sorulara titizlikle cevap veren Prof. Dr. Khalladdin İBRAHİMLİ'ye minnettarım. Varlığıyla ve bilgeliğiyle daima yanımda duran ve engin bilgisiyle tüm eğitim sürecimde bana destek olan bölüm başkanımız Prof. Dr. Ali Engin Oba'ya şükranlarımı sunarım.

En büyük teşekkürüm ise canım aileme her zaman her konuda yanımda duran; annem Huriye Tömek, babam Mehmet Tömek, kardeşlerim Selenay ve Sevilay Tömek size minnettarım. Gece gündüz nazımı çektiğiniz ve varlığınızla bana istersem her şeyi başarabileceğimi hissettirdiğiniz için çok teşekkür ederim.

ÖZ
SURİYELİ SIĞINMACILARIN TÜRK SİYASETİNE, EKONOMİSİNE VE
SOSYO-KÜLTÜREL YAPISINA ETKİLERİ

Gülenay TÖMEK

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Saffet AKKAYA

Nisan 2024, 95 sayfa

2011 yılında Arap Baharı hadisesi ile başlayan Suriye İç Savaşı sadece Suriye halkını değil aynı zamanda bölgedeki diğer ülkeleri de etkilemiştir. Suriye İç Savaşı sonucunda yaklaşık 13 milyon Suriyeli sığınmacı konumuna düşmüş ve sığınmacılar Türkiye başta olmak üzere bölge ülkelere sığınmışlardır. Bu tez çalışmasında Suriye'den Türkiye'ye göç eden sığınmacıların Türk siyasetine, ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına etkilerinin neler olduğu analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tez 4 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde tezin amacı, gerekçesi, varsayımları ve sınırlılıklarından bahsedilmiştir. Tezin ikinci bölümünde Suriye'nin tarihçesi dönemlere ayrılmış, Osmanlı ve Fransız Manda Yönetimi başlığı altında incelenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde Arap Baharı ve Suriye İç Savaşından bahsedilmiştir. Tezin son bölümünde ise Suriyeli sığınmacıların Türk siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısına etkileri analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Suriyeli sığınmacıların Türk siyasetine, ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına etkilerinin olumsuz yanının daha ağır bastığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Arap Baharı, İç Savaş, Mülteci, Göçmen, Sığınmacı.

ABSTRACT**The Effects of Syrian Refugees on Turkish Politics, Economy and Socio-Cultural Structure****Gülenay TÖMEK****Master Thesis, Department of International Relations and Globalization****Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Saffet AKKAYA****April 2024, 95 pages**

The Syrian Civil War, which started with the Arab Spring in 2011, affected not only the Syrian people but also other countries in the region. As a result of the Syrian Civil War, approximately 13 million Syrians became refugees, and the refugees took refuge in regional countries, especially Turkey. In this thesis study, we tried to analyze the effects of refugees migrating from Syria to Turkey on Turkish politics, economy and socio-cultural structure.

The thesis consists of 4 chapters. In the first chapter, the purpose, justification, assumptions and limitations of the thesis are mentioned. In the second part of the thesis, the history of Syria is divided into periods and examined under the title of Ottoman and French Mandate. In the third chapter of the thesis, the Arab Spring and the Syrian Civil War are mentioned. In the last part of the thesis, the effects of Syrian refugees on the Turkish political, economic and socio-cultural structure are analyzed. According to the results obtained, it is seen that the negative side of the effects of Syrian refugees on Turkish politics, economy and socio-cultural structure outweighs.

Keywords: Syria, Arab Spring, Civil War, Migrant, Immigrant, Refugee.

ÖNSÖZ

2010 yılında meydana gelen Arap baharı, Suriye’de büyük bir iç savaşa iç savaşa ve milyonlarca kişinin göç etmesine sebebiyet vermiştir. Ülkelerinden göç etmeye mecbur bırakılan Suriyeli sığınmacılar başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Irak ve Ürdün gibi komşu ülkelere göç etmiştir. Türkiye’ye göç eden Suriyeliler, sınır iller başta olmak üzere ülkenin farklı yerlerinde yaşamaya başlamışlardır.

Suriye’de meydana gelen iç savaş sebebi ile Türkiye’ye göç eden sığınmacıların ülkenin siyaseti, ekonomisi ve sosyo-kültürel yapısı üzerinde önemli etkileri olmuştur. Her ne kadar her iki ülkenin vatandaşları din birliğine sahip olsalar da etnik ve kültürel açıdan birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Sığınmacıların kalış süresinin uzaması ve onlara ilave birçok ekonomik kolaylıklar (ücretsiz sağlık desteği, üniversiteye girişte kolaylık, maddi hibe yardımlar) sağlanması sorunların derinleşmesine neden olmaya başlamıştır. Suriye İç Savaşı başlangıçta bir dış mesele gibi atfedilse de zamanla iç sorun haline dönüşmüştür. Suriyeli sığınmacılar sorunu dış siyasetin yanında aynı zamanda iç siyasetin her kademesinde gündemi meşgul eden güncel konulardan birisi haline gelmiştir.

Tezin Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye olan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerinin anlaşılması kapsamında uluslararası ilişkilerin göç ve alan çalışmalarına katkı sağlaması dileğiyle.

18/04/2024

Gülenay TÖMEK

İÇİNDEKİLER

KAPAK.....	i
ONAY SAYFASI.....	ii
İTHAF.....	iii
ETİK BEYANI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
EKLER LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi ve Gerekçesi.....	1
1.2. Araştırmanın Sorusu ve Amacı.....	2
1.3. Varsayımlar.....	3
1.4. Sınırlılıklar.....	3
BÖLÜM II.....	4
2. İlgili Literatür.....	4
2.1 Göç, Mülteci, Sığınmacı Kavramları.....	4
2.2. Suriyeli Sığınmacılar.....	6
2.3. Türkiye'nin Sığınmacılar Politikası.....	8
2.4. Arap Baharı.....	10
2.5. Suriye ve Ortadoğu.....	12
2.6. Tezin Teorik Çerçevesi.....	14
2.6.1 Petersen'in Göç Kuramının Teze Katkıları.....	15
2.6.2 Wallerstein Göç Kuramının Teze Katkıları.....	18
2.6.3. Ravenstein'in Göç Kuramının Teze Katkıları.....	19
BÖLÜM III.....	22
3. Suriyenin Tarihçesi.....	22
3.1 Genel.....	22

3.2. Osmanlı Dönemi	23
3.3. Fransız Manda Dönemi	25
3.4. Bağımsızlık Dönemi	28
3.5. Hafız Esad Dönemi	30
3.6. Beşar Esad Dönemi	31
3.7. Arap Baharı'nın Suriye'ye Etkileri	32
3.7.1 Arap Baharı ve ABD-Suriye İlişkileri	32
3.7.2 Arap Baharı ve Rusya-Suriye İlişkileri	34
3.7.3 Arap Baharı ve İran-Suriye İlişkileri	35
3.7.4 Arap Baharı ve Türkiye-Suriye İlişkileri	36
3.8. Suriye'nin Ortadoğudaki Önemi	37
3.8.1 Suriye'nin Sosyal Yapısı	38
3.8.2 Suriye'nin Ekonomik Yapısı	40
3.8.3. Suriye'nin Siyasi Yapısı	42
BÖLÜM IV	44
4. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri	44
4.1 Suriyeli Sığınmacıların Türk Siyasetine Etkileri	44
4.1.1 Türkiye'nin İç Siyasetine Etkileri	45
4.1.2 Türkiye'nin Dış Siyasetine Etkileri	51
4.2 Suriyeli Sığınmacıların Türk Ekonomisine Etkileri	53
4.2.1 Göçün Ekonomik Avantajları	55
4.2.2 Göçün Ekonomik Dezavantajları	55
4.2.3 Fırsatlar	56
4.2.4 Riskler	57
4.2.5 Türkiye'nin Sınır İllerinde Yaşanan Ekonomik Sorunlar	59
4.3 Sığınmacıların Türkiye'nin Sosyo-Kültürel Yaşamına Etkileri	62
4.3.1 Sosyo-Kültürel Yapı ve Göç	62
4.3.2 Olumsuz Etkileri	62
4.3.3 Demografik Yapıya Etkileri	64
4.3.4. Eğitim Sistemine Etkileri	66
4.3.5 Sağlık Sistemine Etkileri	67
SONUÇ	70
KAYNAKÇA	73
EKLER	77

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB	:Aile Çalışma Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AFAD	:Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
AİHS	:Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ASPB	:Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BAE	:Birleşik Arap Emirlikleri
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	:Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	:Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
ÇSGB	:Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
GİGM	:Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
İŞİD	:Devlet‘ul İslamiyye fi‘l Irak ve‘ş Şam
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
ORSAM	:Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Müdürlüğü
PKK	:Partiya Karkeren Kürdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
SDG	:Suriye Demokratik Güçleri
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
SYDV	:Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
SUK	:Suriye Ulusal Koalisyonu
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	:Türkiye Cumhuriyeti
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UAÖ	:Uluslararası Af Örgütü
YPG	:Yekineyên Parastina Gel (Halk Savunma Birlikleri)
YUKK	:Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Suriye İhracat Hacmi Tablosu (2018-2020).....	58
Tablo 2 Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Sığınmacılar Tablosu.....	65

EKLER LİSTESİ

EK A. Etik Kurul Onay İstek Formu	77
EK B. Tez Etik Kurulu İzin İstek Yazısı	81
EK. C Etik Kurulu İzin Yazısı	82

BÖLÜM I

1. Giriş

1.1. Araştırmanın Problemi ve Gerekeçesi

Arap Baharı ile baş gösteren Ortadoğu'daki kargaşa bölge ülkelere de sıçramıştır. İran, Irak ve Ürdün gibi komşu ülkeler Suriye'den gelen göç dalgası ile karşı karşıya kalmışlardır. Suriye İç Savaşı milyonlarca insanın başka ülkelere göç etmesine sebep olmuştur. Bu göç komşu ülkelerde sosyal ekonomik ve siyasi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu göç dalgaları sadece bölge ülkeler ile sınırlı kalmamış Türkiye'ye de sıçramış bu göçün sonucu olarak iki ülke vatandaşları arasında ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal birçok yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Mültecilerin kalış süresinin uzaması ve onlara ilave birçok ekonomik kolaylıklar (ücretsiz sağlık desteği, üniversiteye girişte kolaylık, maddi hibe yardımlar) sağlanması mevcut sorunların daha da derinleşmesine neden olmaya başlamıştır. Suriyeli sığınmacılar sorunu dış siyasetin yanında aynı zamanda iç siyasetinde her kademesinde gündemi meşgul eden güncel konulardan birisi haline gelmiştir.

Suriye iç savaşı ile birlikte yoğun bir göç dalgasıyla karşılaşan Türkiye'de toplum ve siyaset yeniden şekillenmeye başlamıştır. Başlangıçta açık kapı politikası uygulanarak Türkiye'ye girişleri adeta teşvik edilen Suriyeli sığınmacılar sorunu 10 yılı aşan süre zarfında hem onlara karşı gizli ve açık bir toplumsal karşı duruş yaratmış hem de muhalefet partileri tarafından ciddi bir beka sorunu olarak dillendirilmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra bir diğer olumsuz yaklaşım da Suriyelilerin Türk halkı için ekonomik yönden bir yük olmasından, farklı yaşam tarzlarından, devlet desteği olmadan hayatlarını sürdürme alışkanlığından ve ileride büyük sorunlar yaratma potansiyeli taşımalarından kaynaklanmaktadır. (Çoltu, 2018).

Suriyeli sığınmacı sorununa yasal çerçeveden baktığımızda 2014'lere kadar T.C.nin göç hareketleri ve göçmenlerle ilgili bir hazırlık yapmadığı görülmektedir. 2011 yılında başlayan Suriye göçü ile Türkiye'de pek çok sorun ortaya çıkmış ve bu sorunlar ülkede pek çok yasal düzenlemenin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Türkiye göç eden kişileri geçici koruma statüsü veya misafir olarak tanımlamıştır. 2014'den itibaren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği ve Suriyeliler Geçici Kanunu çıkartılmıştır.

Türkiye'nin 2011 yılından beri karşılaşmış olduğu bu sorun, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren karşılaştığı göç hadiselerinden farklıdır. Suriyeli sığınmacıların sayısının beklenenden çok fazla olması ve olası yeni sığınmacı dalgalarına gebe olması Türkiye'ye ilave maliyetler getirebilecektir. Bu olumsuz etkilerin ilk olarak Suriye sınırındaki bölgelere yayılması ve onları etkilemesi kaçınılmazdır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine

olası etkilerini değerlendirdiğimizde avantaj ve dezavantajların olduğu açıkça görülmektedir. Konut ve işyeri kiralarında fiyat artışları meydana gelmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra işverenlerin Suriyeli kaçak işçi çalıştırmaları haksız rekabet ortamı yaratmaktadır. Bu durum Türk vatandaşları açısından önemli bir sorundur çünkü kendi istihdam olanaklarının ellerinden alındığını düşünmektedirler. Ancak Suriyeli sığınmacıların Türklerin çalışmak istemediği iş alanlarında çalışmaları vasıfsız iş gücündeki açığı kapatmaktadır. Suriyeli sığınmacılar devlet desteği ile kurdukları küçük işletmeler vasıtasıyla yerel ticarete de katkı sağlamaktadırlar. Fakat bu noktada da vergi kaçağı sorunları ortaya çıkmaktadır. Kısacası Suriyeli sığınmacıların ÷lkemiz ekonomisine birçok avantaj ve dezavantaj yarattıkları değerlendirilmektedir.

Bu tez kapsamında Suriyeli sığınmacılar sorununun Türkiye'nin siyasetine , ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına etkileri detaylı olarak incelenecektir. Bu bağlamda; gç ve mülteci ve sığınmacı kavramları açıklanacak ve Türkiye'nin ilk andan günümüze kadar yaşadıklarından bahsedilecektir. İlave olarak, 2023 yılı itibariyle gelinen noktadaki durum ele alınacak ve bundan sonraki zamanlarda neler yapılabileceği üzerine çözüm önerileri sunulacaktır.

1.2. Araştırmanın Sorusu ve Amacı

Bu çalışmanın sorusu Suriye iç savaşı ile birlikte yoğun bir gç dalgası ile karşılaşan Türkiye'de toplumsal ve siyasi yapı yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu beklenmedik şartlar Türkiye'nin ekonomisine, iç ve dış siyasetine, sosyo-kültürel yapısına, nasıl yansımıştır? cümlesi etrafında şekillenmektedir.

Bu çalışmanın amacı ise Suriyeli sığınmacıların son 10 yıl içerisinde (2013-2023) Türk iç ve dış siyasetine, ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına olan etkilerini ortaya koymak, bu etkiler için alınabilecek önlemleri analiz etmek, çözüm önerileri sunmak ve bu konuda yapılmış diğer bilimsel çalışmalara katkı sağlamaktır.

Alt Amaçlar:

1. Suriyeli sığınmacıların Türk iç siyasetine olan olumsuz etkileri nelerdir?
2. Suriyeli sığınmacıların Türk ekonomisine olan avantajları ve dezavantajları nelerdir?
3. Suriyeli sığınmacılar ile Türk vatandaşları arasındaki lisan farkının yaratmış olduğu zorluklar nelerdir?

4. Suriyeli sığınmacıların sağlık kuruluşları ve sağlık personelleri üzerindeki etkileri nelerdir?
5. Şehir merkezlerinde sokaklarda arapça yazılı levhaların bulunması ve Suriyelilere ait işyerlerinin açılmasının Türkiye açısından doğuracağı riskler nelerdir?
6. Suriyeli sığınmacıların halen ülkemizde yaşamakta olmaları gelecek açısından Türk halkı üzerinde ne gibi baskılar yaratmaktadır?

1.3. Varsayımlar

Aşağıdaki hususların doğruluğu ispatına gerek duyulmadan kabul edilmiştir:

- a. Göç tarihsel bir olgudur.
- b. Suriye İç Savaşı Ortadoğu'yu ve Avrupa'yı etkileyen önemli hadiselerden biridir.
- c. Suriyeli sığınmacıların Türk siyasetine, ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına ciddi olumsuz etkileri vardır.

1.4. Sınırlılıklar

- a. Bu çalışma, ulaşılabilen ve kullanılan literatür kaynaklarıyla sınırlıdır.
- b. Suriye İç Savaşı ve Türkiye, Mültecilerin Türk siyasetine, ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına etkileri yapılandırmacılık kuramı çerçevesinde ele alınacaktır.

BÖLÜM II

2. İlgili Literatür

2.1 Göç, Mülteci, Sığınmacı Kavramları

Bu çalışmanın literatür taraması yapılırken göç, mülteci, sığınmacı kavramlarına odaklanılmıştır. Çünkü bu üç kavram da birbiri ile yakından ilişkilidir ve konunun anlaşılabilmesi için birbirini destekleyici tarzda bu üç kavrama da müracaat edilecektir. Başlangıçta, insanların yer değiştirmesini sadece “göç” olarak tanımlayan uluslararası sistemde bu önemli hadise, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde; göçmen, mülteci, sığınmacı gibi farklı kavramlar altında incelenmeye ve evrensel hukuk normları içine alınmaya başlanmıştır.

İnsanların yaşadıkları toprakları siyasi, ekonomik ve toplumsal sebepler yüzünden terk ederek yaşamlarını sürdürecekleri yeni yerlere gitmesine göç denilmektedir. Gidilecek bir yer arama çabaları aslında yeni bir durum değildir. Şener (2017:1) göre göç olgusu sosyolojik bir olgu olmasına rağmen günümüzde nitelik açısından daha karmaşık bir olguya evrilmiştir. Bu durumu tetikleyen etmenler arasında bir devinim vardır ve zaman içerisinde bir düzen oturmuştur. Tarihi süreç içerisinde sürekli değişen ve tartışılan göç olgusu son yıllarda devletlerarası ilişkileri etkileyen yaşamsal bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Yer değişikliği nedenleri incelendiğinde, literatürde göçe neden olan etmenlerden itici etmenler ve çekici etmenler olarak söz edildiği görülmektedir. Yaşanılan yerde meydana gelen işsizlik, hızlı nüfus artışı, iç çatışmalar, savaşlar, yaşam kalitesinin düşmesi, insan hakları ihlalleri gibi göçün oluşumunu teşvik eden etmenler itici etmenler olarak kabul edilir. Daha iyi gelir elde etme imkânı, daha iyi bir eğitim alabilme fırsatı, savaşız ve silahsız bir yaşam sürdürebilme arzusu, dışlanma veya zulüm görme tehlikesinin olmadığı daha demokratik koşullarda yaşama olanağı ise göçü arttıran çekici etmenler olarak tanımlanmaktadır (Özkan, 2019:1-19).

Tuzcu (2008:12) ise zorunlu göçün sosyo-ekonomik gelişmeler sebebi ile daha karmaşık bir yapıya evirildiğini ve zorunlu göçün sadece savaş, çatışma gibi olaylar yüzünden gerçekleşmediğinin altını çizmiştir. Zorunlu göçün yoksulluk, çeşitli kaynaklara erişimde yaşanan kıtlıklar gibi durumlar sebebi ile de olabileceğini belirtmiştir Bu bağlamda göç eden insanlara Göçmen, Sığınmacı ve Mülteci kavramları atfedilmektedir. Bu kavramlar birbirinden farklı olup birbiri yerine kullanılmaları uygun değildir, çünkü kolaylıkla kavram kargaşası yaratabilirler.

Evrensel olarak kabul edilen bir göç tanımı olmamaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı'nın Göç Terimleri Sözlüğünde, göçmen kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır; Birleşmiş Milletler (BM) sebebi olsun olmasın, gönüllü veya gönülsüz göç eden kişileri göçmen adı altında tanımlamaktadır. Ekonomik durumunu iyileştirmek ve daha refah koşullarda yaşamak sebebi ile göç edenlerde göçmen olarak adlandırılmaktadır (GTS, s. 22).

Mülteci ise, BM Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 61. Maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır;

Avrupa ülkelerinde meydana gelen kaotik olaylar yüzünden haklı bir korku taşıyarak bulunduğu yerden bir başka yere göç eden kişidir (Birleşmiş Milletler)

Uluslararası Göç Örgütü tarafından yapılan mülteci tanımına göre;

Irkı, dini, uyruğu, ve düşünceleri sebebi ile haklı bir korku taşıyan kişiye denilmektedir (GÖÇ BAKANLIĞI)

Bu anlamda, Peker (2007:3) mülteciliğin son yıllarda özellikle küreselleşen dünya ile birlikte yoğunlaşmış bir olgu olduğunu söylemekte ancak bu durumun sadece yaşamakta olduğumuz zamana ait olmadığını tarihi bir alt yapıya sahip olduğunun da altını çizer.

Mülteci kavramının tanımlanmasında 1951 ve 1967 yılında imzalanan sözleşmeler ciddi önem taşımaktadır. 1951 yılında imzalanan "Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi" mültecilerin haklarının tanımlanması konusunda temel sözleşmelerden biri olarak atfedilmekte ve zamanla değişime uğrayarak yerini 1967 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Ek Protokol'üne bırakmıştır. Mültecilere verilen statü konusunda gerekli işlemleri sağlamak ülkelerin kendi ellerine bırakıldığı için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK / UNHCR) bir danışma kurulu görevi görmektedir.

Sığınmacı konusu ile ilgili geniş bir literatür mevcuttur. Bu kaynaklar, daha ziyade, sığınmacı kavramını, sığınmacıların hangi sebepler yüzünden göçe tabii bırakıldığını ve bunun hukuki boyutlarını inceler. Göç Terimleri Sözlüğündeki sığınmacı tanımı, ülkesinde meydana gelen savaş ve zulüm gibi olaylardan zarar görmemek üzere başka bir ülkede güvenliğini korumak isteyen kişilere denilmektedir. Mülteci statüsü yalnızca Avrupa'dan gelenlere tanınan bir uluslararası koruma türü olduğundan, ülkemize Suriye'den gelen insanlara bu statü tanınmamıştır. Diğer koruma türleri açısından bakıldığında ise; Suriyeliler ülkemize şartlı mülteci sıfatının tanınması için beş ölçütten birkaçı nedeniyle gelmediğinden ve geri gönderildikleri takdirde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun ikincil

korumayı tanımladığı 63. maddede sayılan nedenlerden dolayı da zulüm görme durumu bulunmadığından, her üç koruma türünün kapsamına da girmemektedir. Ülkemizde bulunan Suriyelilerin sahip oldukları statü geçici koruma statüsüdür. Bu kavram Türk Hukuku'na 2014 yılında dâhil olmuştur ve Türkiye'de gelen Suriyelilerin statü sorunu açığa kavuşturulmuştur (Büyükhan, 2021:13). Geçici koruma statüsü uluslararası sözleşmelerde yer alan bir koruma türü olmamakla birlikte yalnızca devletin takdir yetkisine bağlı olarak tanınan bir koruma statüsüdür. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun "Geçici Koruma" başlıklı 91. maddesine göre;

“ Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulunmak amacı ile kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkış yaparken yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir. “

Bu bağlamda bakıldığında Suriye'den Türkiye'ye gelenler geçici koruma statüsüne sahip sığınmacı olarak adlandırılmaktadır.

2.2. Suriyeli Sığınmacılar

Suriye'deki kriz, 2011 Mart'ında Beşar Esad yönetimindeki iktidar ile muhalif güçler arasındaki çatışmalarla başlamış ve on yıldan fazla süredir devam etmektedir. Aslında Suriye'de yaşananlar, Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketlerinin bir uzantısı niteliği taşımaktadır (Sarı, 2022:1). Suriye'deki iç savaş Arap Baharının da etkisiyle küçük protestolar şeklinde başlayıp zamanla büyüyerek insan hakları ihlallerine kadar geniş bir yelpazeye dönüşmüştür. Ve bunun sonucunda birçok insan evsiz ve savunmasız kalmıştır. Göç eden Suriyeliler, Lübnan ve Ürdün gibi komşu ülkeler dışında Türkiye'ye sığınmışlardır. Bu bağlamda Türkiye gerek yüzyıllar boyu edindiği misafirperver kimliği, gerekse bunun bir insanlık dramı olduğunu düşünmesinden ötürü, üstüne düşenin fazlasını yapmış hatta kitlesel göçe zorlanan Suriyeli sığınmacıların sorumluluğunun bütün Avrupa devletleri tarafından paylaşılmasının gerekliliğini itinayla vurgulamıştır.

Suriyeli sığınmacılar hakkında geniş bir literatür mevcuttur. Başaran (2019:3) Suriyeli sığınmacılar konusunun Türkiye'ye etkileri olan ciddi bir sorun olduğu ve Suriyeli sığınmacılar konusunun kapsamlı olarak tartışıldığının altını çizmektedir. Sığınmacıların medyada daha çok olumsuz haberlerle gündeme geldiğinin ve sanki suçluymuş gibi olumsuz ifadelerle 'ötekiler' olarak hedef gösterildiğinin altını çizmektedir. Suriyeli mülteciler ile ilgili olarak Türkiye'nin dört büyük gazetesinin haber verilerini detaylı şekilde ele almıştır.

Diğer taraftan Çetiner (2020:16) ise Suriye krizinin dünya tarihinde yaşanan en büyük kitlesel göç haline geldiğini belirtmiş ve en büyük insani kriz olduğunun da altını çizmiştir. Özipek (2018:3) 'e göre ise Suriyeli sığınmacılar konusu hem bölge ekonomisi hem de Türkiye ekonomisi için ciddi bir sorun haline geldiğini belirtip, eğer daha uzun sürede ülkede kalacaklarsan onlara ekonomik haklar tanınarak sisteme bir şekilde entegre edilmelerinin gerekliliği olduğunun altını çizmiştir. Yıldırım (2017:1), Suriyeli sığınmacıların kamplarda ve kentlerde yaşadıkları uyum sürecini ele almış bu konu bağlamında Türk vatandaşlarının Suriyelilere karşı bakış açısını incelemiş ve toplumsal uyum ve kabul sürecine odaklanmıştır.

Bayır (2020:1) ise Suriyeli sığınmacılara karşı Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikasını incelemiş ve bu politikanın olumsuzluklarını ele almıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'de yer alan Suriyelilerin durumunu incelemiştir. Diğer yandan Çetin (2016:1) Suriyeli sığınmacılar konusunu daha dar bir çerçevede inceleyerek Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları Mersin ve Adana ili üzerinden örneklendirmiş ve alan çalışması ile konuyu desteklemiştir. Sığınmacıların yaşadıkları travmaya en çarpıcı örneklerden birisi Halep de bir hastanede mikrobiyolog olarak çalışan Darie Alikaj'a aittir. Alikaj bu zor şartlara 4 yıl kadar dayanabilmiş ve 2015 yılında Türkiye'ye sığınmak durumunda kalmıştır. Alikaj'ın hayat hikâyesi Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacıların çok büyük bir bölümünün kendi arzusu olmadan ve iç savaş şartlarından uzaklaşmak amacı ile yaşadıkları toprakları terk ettiklerini betimlemektedir. (UNHCR, 2015).

BM'nin 7 Kasım verilerine göre, bölge ülkelerinde 5 milyon 718 bin 489 Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Türkiye en fazla Suriyeli sığınmacıyı barındıran ülke konumundadır. 29 Şubat 2024 tarihli verilere göre Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sayısı 3 milyon 151 bin 915 kişidir. Ardından nüfusa oranla sığınmacı yoğunluğu açısından birinci sıradaki ülke Lübnan' olup ülkede 918 bin 974 Suriyeli sığınmacı yaşamakta, Ürdün'de 654 bin 266, Irak (231 bin 831) ve Mısır da (129 bin 779) sığınmacı yaşamaktadır.

2.3. Türkiye'nin Sığınmacılar Politikası

Türkiye'nin sığınmacılar Politikası ile ilgili geniş bir literatür mevcuttur. Bu kaynaklar, daha ziyade, Türkiye'nin sığınmacılar sorunu konusunu güvenlik bağlamında ele alır ve Türkiye'nin sığınmacılar konusunda izlediği politikayı inceler. Yoğun sığınmacı göçünün yarattığı güvenlik sorunları konusunda güvenliğin “yumuşak güç” nezdinde ele alınması gerekmektedir. Daha sınır hattından itibaren sığınmacı hareketlerinin denetimi ve gerekirse engellenmesi amacını güden politikaların üretilmesi sürecin yönetiminde oldukça önem arz etmektedir. Son yıllarda Türkiye'nin maruz kaldığı yoğun kitlesel göç hareketlerini bu çerçevede değerlendirmek bu açıdan bakıldığında yanlış olmayacaktır.

Türkiye tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğu'ndan (OSM) günümüze kadar birçok göç hadisesiyle karşı karşıya kalmıştır (Efe, 2018:1-4). 1857 tarihinde yayımlanan “Göç ve İskân” konulu Kararname'ye göre:

“Sultanın aldığı her karara saygı esastır. Onun kararlarına bağlılık ona olan saygıdan gelmektedir. Müslüman olsun olmasın herkese Osmanlı İmparatorluğunun kapısı açıktır.” (Çakran, 2017, s.17).

Ancak içinde yaşanan çağda, göçlerin farklı etmenleri vardır. Türkiye'nin Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında yer alması ve bir köprü görevi üstlenmesi göçü etkilemektedir (Boran, 2021:3). Türkiye aynı zamanda stratejik olarak önemli bir güzergâh üzerinde yer alması sebebiyle de oldukça önemli bir ülke konumundadır. Türkiye göç hadisesine insani açıdan yaklaşıyor olsa da, bu insanların gitmek istediği Avrupa ülkeleri ile çok boyutlu görüşmeler yapmak, gerekli siyasi adımları atmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu noktada insan hakları, devlet çıkarları ve güvenlik hususunu bir arada değerlendirmek oldukça önem arz etmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye birçok büyük göç hadisesiyle baş başa kalmıştır (Efe, 2018:1). Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasıyla Balkan ülkelerindeki Türk kökenli azınlıklardan yaklaşık 850.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Ve bu durum İkinci Dünya Savaşı sonrasında da devam etmiştir. Ardından 1950 ve 1989 yılında Türkiye Bulgaristan'dan gelen büyük göç dalgasıyla baş başa kalmıştır.

1930'lu yıllarda da Yahudi kökenli sığınmacılar Türkiye'ye sığınmış bazıları da Türkiye'yi asıl gitmek istedikleri ülke için geçiş ülkesi olarak görmüştür. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde tarih boyunca farklı bölgelerden farklı kültürlerden gelen göçmenlere ve sığınmacılara ev sahipliği yapmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye, Ortadoğu bölgelerinden göç

almıştır. Bu bağlamda örnek verecek olursak, 1979 İran İslam Devrimi sonrasında İranlı vatandaşlara vize muafiyeti tanınması bu insanların Türkiye’ye göç etmesine neden olmuştur. Türkiye bu dönemde Türk kökenli Afganlardan da göç almış Afganlar Türkiye’yi bir geçit transit ülke olarak görmüşlerdir (Karakaya, 2021:2).

Türkiye Cumhuriyeti 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nin 1(B)(1) Maddesi gereğince “coğrafi çekince” koyarak sadece Avrupa’dan gelen üçüncü ülke vatandaşlarını mülteci olarak tanımlamaktadır (Resmi Gazete, 2013). Bunun asıl sebebi ise Ortadoğu ve Asya kıtalarında yaşanabilecek göç hareketliliklerine karşı bir sınır koyabilmek ve güvenlik kaygılarını da önleyebilmektir. Avrupa dışından gelen üçüncü ülke vatandaşları 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gereğince ‘geçici korumaya sahip sığınmacı’ olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti mülteci ve sığınmacılar konusu ile ilgilenmiş ve bununla ilgili çeşitli düzenlemeler yapmıştır: 2510 sayılı İskân Kanunu (1934); 1764 sayılı Türk Pasaport Kanunu (1950); 6169 sayılı İltica Yönetmeliği (1994); 5543 sayılı İskân Kanunu (2006); 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013); ve Geri Kabul Anlaşması (2013) (Çakran, 2017, s.21). 2510 sayılı İskân Kanunu Türkiye’nin mülteci politikasında önemli bir kanundur. Türk hukuku açısından muhacirler [göçmenler] 14/06/1934 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan İskân Kanunu Madde 3’e göre şu biçimde açıklanmaktadır:

Türkiye’de yerleşmek maksadile [amacıyla] dışarıdan, münferiden [bireysel] veya müçtemian [kitlese], gelmek isteyen Türk soyundan meskûn [ikamet eden] veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin [İçişleri Bakanlığı’nın] emriyle [emriyle] kabul olunurlar. Bunlara [muhacir] denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti karar ile belirlenir. (Resmî Gazete, 1934: 4004).

1934 İskân Kanunu, 2006 yılında ortaya çıkan 5543 sayılı yeni kanunun ardından yürürlükten kaldırılmıştır fakat içerik açısından herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. 1994 İltica Yönetmeliği; Türkiye mülteci politikasında önemli bir gelişmedir. Çünkü Avrupalı olmayan sığınmacıların iltica başvurularının değerlendirilmesinde ilgili yasal yükümlülükleri ve belirlenen usul ve esasları içermektedir (Çakran, 2017:1-30) Fakat bu kanun içerik bakımından yetersiz kaldığından dolayı 2013 yılında yeni bir kanun olan 6458 Sayılı YUKK

yürürlüğe girmiştir. Ardından Türkiye 1999 tarihinde Avrupa Birliği adayı olarak kabul edilmiştir.

Avrupa Birliği adayı kabul edilen Türkiye göç politikasında düzenlemeler ve değişiklikler yapmıştır. Ve 20 Mart 2016 tarihinde yürürlüğe giren Geri Kabul Anlaşması ile Avrupa’da ortaya çıkan sığınmacı krizini çözmeyi amaçlamış ancak Geri Kabul Anlaşması uluslararası hukuka aykırı olduğu iddiası gerekçesi ile etkili bir anlaşma olarak görülmemektedir (Mar, 2018:38).

Tüm bunlar ışığında görüldüğü üzere sığınmacı politikası zaman içerisinde dönüşümler geçirmiş ve değişiklikler yaşamış ve bu değişimler zamanla hızlanmıştır. Türkiye’nin AB adaylık sürecinde üyelik sürecinde mülteci politikasını yeniden düzenlediği ve politikasını AB mülteci politikasına yakınlaştırdığı açıkça görülmektedir. Bu yakınlaşmayı incelediğimizde bu yakınlığın zamanla çatırdamaya müsait olduğu ve Türkiye’nin esas benimsediği politikanın insani anlayış gereğince de Osmanlı Devleti’nin benimsediği mülteci politikasının uzantısı olduğu görülmektedir (Eren, 2017, s.30).

2.4. Arap Baharı

Arap Baharı, 2010 yılında başlayan Arap halk hareketidir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde protestolara, ayaklanmalara, işgal ve baskılara, toplumsal şiddet hareketlerine neden olmuş ve yönetimlerin ve rejimlerin değişmesine yol açmıştır (Yılmaz, 2020:2). Tunuslu bir seyyar satıcı olan Muhammed Buazzi isimli gencin maruz kaldığı kötü muameleden dolayı kendisini yakması ile başlayan olaylar aslında Arap dünyasını çevreleyen işsizlik, siyasi baskılar ve kötü yaşam şartlarının bir neticesi olarak kısa zamanda tüm Ortadoğu’yu etkisi altına almıştır. Olaylar domino taşı etkisi ile kısa zamanda yayılmıştır (Bozkıran ve Kutbay, 2013:149). Arap Baharını tetikleyen belli başlı etmenler vardır. Bunların başında baskıcı rejimler yerine daha demokratik hükümetler kurma arzusu yer almaktadır. İkinci olarak ekonomik eşitsizlikler sonucunda meydana gelen işsizlik, yoksulluk, gelir adaletsizliği halkın isyan etmesine sebebiyet vermiştir. Üçüncü ise küreselleşme olgusudur. İnsanlar küreselleşen dünya düzeninde standartlarını artırarak değişime ve yenilemeye gitmek istemektedir (Taşpınar, 2019:68).

Ortadoğu’yu etkisi altına alan bu krize karşı büyük direnç gösterilmiş ancak birçok sivil hayatını kaybetmiştir. On yılı aşkın süredir Suriye Devleti içine düştüğü kargaşa, isyan, etnik çatışma ve bunların sebep olduğu insan hakları ihlalleri ile boğuşmaktadır. Bölgedeki kargaşa ve çatışmalar arzulanan demokratik ortamı bir türlü gerçekleştirememiştir (Karkın ve Yazıcı, 2015:6). 2011 yılında başlayan barışıl hareketlere edilen sert müdahaleler bir iç savaşa doğru

evirilmeye başlamıştır. Bu olayların başlangıç noktası ise, güneydeki Dera adlı bir kentte iki gencin yapmış oldukları duvar yazıları sebebi ile tutuklanmasıdır. Bu gelişmeler ortamda gerilim iyice arttırmıştır (Yazıcı, 2015:6-14).

İlk gösteri 15 Mart 2011 tarihinde Şam'da meydana gelmiştir. Öfke Günü olarak adlandırılan bu gösteri yine şiddet yoluyla bastırılmaya çalışılınca insanlar sokaklara dökülmeye başlamıştır. Ardından yine baskınlar ve saldırılar düzenlenmiştir. Zamanla hayatını kaybedenlerin sayısında meydana gelen artış olayların tüm ülkeye yayılmasına zemin hazırlamıştır. Suriye'deki rejim değişikliği sorunu Tunus veya Libya'daki geçişlerin aksine, çok denklemlili bir yapı göstermektedir (Karkın, 2015:1-14).

Suriye'de yaşananlardan en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Suriye'deki istikrarsız siyasi yapı, zamanla Türkiye-Suriye arasında büyük bir siyasi krize dönüşmüş ve Türkiye Suriye'deki isyan karşısında ilk günlerde ihtiyatlı bir politika izleyerek sessiz kalmayı tercih etmiştir. Ancak ilerleyen günlerde, Suriye rejiminin sivil halka yönelik uyguladığı şiddetin artması ile birlikte Türkiye, Esad yönetimini halkının taleplerine kulak vermesi konusunda uyarmıştır. Bu uyarı zamanla şiddetini arttırmış, Türk Büyükelçiliğinin Şam'dan geri çekilmesine ve Esad karşıtı muhalif bir oluşum olan Suriye Ulusal Konseyine açık destek şekline dönüşmüştür. Suriye Ulusal Konseyinin merkezi İstanbul olarak kabul edilmiş ve konseyin askeri kanadı olarak hareket eden ve yaklaşık 5000 silahlı militandan oluşan Özgür Suriye Ordusu'na, Türkiye askeri ve lojistik destek sağlamaya başlamıştır. Buna ek olarak Türkiye'nin Hatay ve Şanlıurfa illerinde kurulan çadır kentlerde, rejimin uyguladığı şiddet politikasından kaçan Suriyelilere barınma sağlamıştır (Orhan, 2013:1-2).

Arap Baharı ile ilgili geniş bir literatür mevcuttur. Bu kaynaklar, daha ziyade, Arap Baharının ne olduğunu ve Arap Baharının Suriye'ye etkilerini incelemektedir. Karkın (2015:1) Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının birçok İslâm ülkesinde yoğun çatışmalara neden olduğunu ve Arap Baharının etkilerinin yoğun olarak hissedildiği ülkelerden birinin Suriye olduğunun altını çizmektedir. Taşpınar (2019:4) ise Arap Baharının en çok etkilediği ülkeler olan Tunus, Mısır, Suriye ve Libya'nın yönetim yapısı ve tarihi hakkında bilgiler vermiş ve Arap Baharının siyasi, sosyal, ekonomik ve tarihsel nedenlerinin tartışılması gerektiğini belirtmiştir.

Diğer taraftan Yalçınkaya (2017:1) Arap Baharının Türkiye ve Suriye gibi birbirine hem tarihsel hem kültürel hem de coğrafi bağlarla bağlı olan iki ülke arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkilere değinmiş ve mülteci sorununa çözüm yolları aramıştır. Erkmen (2023:1) Yemen, Suriye ve Libya'daki iç çatışmaları inceleyerek analiz etmiştir. Akkan (2016:6) ise Arap Baharı sonrası Türkiye- Suriye ilişkilerini ele almıştır. Bu bağlamda

Suriye'nin tarihi, demografik yapısı ve coğrafi özelliklerini göz önüne alarak Arap Baharının çıkış sebepleri, Suriye'deki genişlemesi ve bunun sonucu başlayan iç savaşın etkilerini araştırmış ve savaşın taraflarını detaylı olarak incelemiştir.

2.5. Suriye ve Ortadoğu

Ortadoğu, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesişme bölgesinde yer almaktadır. Ortadoğu bir bütün olarak; kuzeyden Rusya Federasyonu, doğudan Hindistan, güneyden Hint Okyanusu, güneybatıdan Afrika ülkeleri ve kuzeybatıdan ise Avrupa ülkeleriyle sınırlıdır (Yılmaz, 2019:3-17). Ortadoğu farklı bir kültür mozaiğini, farklı medeniyetleri, farklı sosyal yapıları, farklı dinleri ifade etmektedir. Ortadoğu bölgesi Türkiye, İran, Mezopotamya, Arap Yarımadası, Doğu Akdeniz ve Mısır'ı kapsamına almakta ve farklı kültürleri, semavi dinleri ve ticaret yollarının geçiş güzergâhı olması nedeniyle de bir kavşak noktasıdır. (Dursun, 2005:1-22).

Ortadoğu bölgesi tarih boyu son derece önemli bir bölge olmuştur. Petrol ve doğal gaz rezervlerinin burada yer alması bölgenin uluslararası alanda stratejik önemini arttırmaktadır. Ortadoğu, geleneksel ve modern yapıların bir araya gelerek bulunduğu bir coğrafyadır. (Dursun, 2005:2). Bölgede insani, coğrafi, manevi ve fiziki çeşitliliğin yanı sıra siyasi çeşitlilik de geniş bir yelpazede temsil edilmektedir.

Bu bağlamda Ortadoğu'nun siyasi yapısına baktığımızda, monarşiler krallıklar ve aile diktatörlükleri ile yönetimin sağlandığı görülmektedir. Bu demokrasi dışı rejimlerde bölgede siyasi istikrarsızlığın meydana gelmesine ve güvenlik endişelerinin artmasına sebep olmaktadır. Örnek verecek olursak, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Ürdün ve Umman aileler tarafından yönetilen geleneksel monarşiler olup Türkiye'nin de ve birkaç ülkenin de içerisinde yer aldığı devletler demokrasi ile yönetilmektedir.

Modern Suriye devleti, yüzyıllar süren Osmanlı yönetiminin ardından 20. yüzyılın ortalarında kuruldu. Bir süre Fransız mandası olarak kaldıktan sonra (1923-1946), yeni kurulan devlet, eskiden Osmanlı yönetiminde olan Suriye vilayetlerinden çıkan en büyük Arap devletini temsil ediyordu. Demokratik parlamenter bir cumhuriyet olarak de-facto bağımsızlığını 24 Ekim 1945'te Suriye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletlerin kurucu üyesi olmasıyla kazandı ve bu hareket eski Fransız Mandasını yasal olarak sona erdirdi (Demirel, 2019:1-21). Irak, körfez ülkeleri kadar zengin değildir (TASAM). İnsani kaynaklar açısından diğer Ortadoğu ülkeleriyle mukayese etmek güç olsa da stratejik bakımdan çok ciddi bir önem taşımaktadır. Suriye Ortadoğu'nun Akdeniz'e açılan kapısı olup, jeopolitik önemi giderek artmakta ve AB'nin genişleme projelerinin kesişme noktalarında yer almaktadır Kanbolat

(2012:1). “The Struggle for Syria“ seri kitaplarının yazarı ve dünyanın en saygın Suriye uzmanlarından biri olarak kabul edilen Patrick Seale ile yapılan bir röportajda Seale şöyle demiştir;

“Suriye üzerinde doğrudan bir hâkimiyete sahip olunmadıkça hiç kimse Ortadoğu’yu kontrol altında tutamaz“ (Kanbolat, 2012:1).

Suriye’nin önemi konusunda iki temel etmen bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, mihver bir coğrafi konuma sahip olması, ikincisi ise Arap ve İslam dünyasının, dini, kültürel ve entelektüel bir merkezi olarak siyasi fikirlerin ve akımların kaynağı olmasıdır (Ayrancı, 2006: Ortadoğu’nun Akdeniz’e açılan kapısıdır ve jeopolitik önemi giderek artmaktadır. Suriye, ABD ve AB’nin genişleme projelerinin kesişme noktalarında yer almaktadır.

Suriye’nin Ortadoğu’daki siyasi önemi konusunda geniş bir literatür mevcuttur. Bu kaynaklar, daha ziyade Ortadoğu’nun ve Suriye’nin siyasi önemine odaklanır. Ceylan (2005:9), soğuk savaş sonrası dönemde küresel terörizmin Suriye’de ve Ortadoğu’da yarattığı buhranı araştırmış ve analizler gerçekleştirmiştir. Dervişoğlu (2018:6) ise Suriye yönetimi ile İsrail arasındaki çok boyutlu mücadelenin bölgesel etkilerini Ortadoğu güç odakları nezdinde açıklamaya çalışmıştır. Gülfidan araştırmalarında (2006:3) daha çok Suriye’deki demokratikleşme süreci ve ABD’nin bölge üzerindeki siyasi ve ekonomik amaçları üzerinde durmuştur. Rüstemoğlu (2008:1) ise Suriye’nin tarihi süreçteki siyasi yapısını ve hükümet darbelerini detaylandırmıştır.

Buraya kadar bahsedilen akademisyenlerden farklı olarak Dalkırmaz (2015:4) Ortadoğu’nun jeopolitiği çerçevesinde Suriye’nin Dış Politikası ve güvenlik algılamalarını, AK Parti’nin dış politika hedefi, Türkiye ve ABD ilişkilerini, Suriye’de yaşanan son gelişmeler karşısında ABD ve Türkiye’nin takındığı tavırları ve bu doğrultuda Türkiye-Suriye ilişkilerine etkilerini incelemiştir. Kurt (2018:6) Ortadoğu’daki devletlerin ne tür güvenlik stratejilerine sahip olduklarını ve bu stratejilere hangi faktörlerin etki ettiğini analiz etmiştir. Koyuncu (2008:10) Ortadoğu’da milliyetçilik konusu ele almıştır. Bu bağlamda önce Ortadoğu’ya ilişkin bilgi vermiş, kavramın temellerine inmiş, Arap milliyetçiliği ve Suriye’yi konu almış ve Arap milliyetçiliğinin ana hatlarını incelemiştir. Bilahare kültürel milliyetçilikten siyasal milliyetçiliğe kayış ve daha sonra da bağımsız ulus-devlete giden süreci ele almıştır.

Apak (2014:19) ise sığınmacı konusuna yoğunlaşarak Suriye'nin kaotik ortamından kaçarak Türkiye'ye sığınan ve Mardin de yaşayan mültecilerin Suriye hakkında söylediklerini röportaj halinde derlemiştir. Diğer yandan Şen (2000:13) Baas partisinin 19ncu yüzyıldan itibaren Arap ulusçuluğu üzerinde yarattığı etkiyi incelemiş ve Suriye siyaseti üzerindeki konumu ile ilgili analizler yapmıştır.

2.6. Tezin Teorik Çerçevesi

Çalışmanın teorik alt yapısını oluştururken literatürde bulunan göç kuramlarından faydalanılmıştır. İnsanların yaşadıkları coğrafyayı terk ederek başka ülkelere göç etmeleri göç kuramcıları tarafından geniş bir perspektifte ve farklı gerekçeler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Suriyeli göçmenlerin anavatanlarını terk ederek başka ülkelere göç etmelerinin temel gerekçesi olarak Arap baharı neticesinde ülkelerinin içine düştüğü iç savaş ön plana çıkmaktadır. Suriyeliler 2012 yılından itibaren artan bir oranda başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere göç etmiştir. Bu tezin teorik çerçevesi oluşturulurken alanın önde gelen teorisyenleri olan William Petersen'in, Immanuel Wallerstein'in, ve Ernst Georg Ravenstein'in düşüncelerinden yararlanılmıştır.

Petersen kuramını oluştururken 5 temel ilkeden faydalanmıştır. Bunlar; a) İlkel Göçler, b) Zoraki Göçler, c)Yönlendirilen Göçler, d)Kitlesele Göçler, e)Serbest Göçler'dir. Bu 5 ilkeden zoraki göçler ve kitlesele göçler bu çalışmanın teorik alt yapısına katkı sağlamaktadır. Diğer yandan Wallerstein'in göç kuramı özü itibariyle gelişmiş Batı ülkelerini temsilen Merkez ile gelişmemiş üçüncü dünya ülkelerini temsil eden Çevre ülkeleri arasındaki ekonomik esaslı göç hadiselerine odaklanmaktadır. Wallerstein'in göç kuramı bu çalışmanın az gelişmiş Suriye devleti ile ona nazaran ekonomik yönden daha gelişmiş Türkiye arasındaki kitlesele ve daha iyi yaşam amaçlı Suriyeli göçmen olgusunu desteklemektedir. Görüşlerinden faydalandığım bir diğer düşünür olan Ravenstein ise göç olgusunu 7 prensibe dayandırmaktadır. Ve bu prensipler incelendiğinde kadın erkek farkı teze katkı sağlamaktadır. Bu prensip incelendiğinde kadınların duygusal oluşları ve daha aileyi koruma içgüdülerinden dolayı göç etmeye yatkın oldukları gözlemlenmektedir. Bu düşüncenin alt yapısında ise kadınların çocukları için sağlık, eğitim gibi birçok alanda daha iyi bir yaşam standartına sahip olma arzusu yatmakta olup bu çalışmaya Suriyeli göçmen kadınların Türkiye'yi tercih etmesindeki asli isteklendirme olarak katkı sağlamaktadır.

2.6.1. Petersen'in Göç Kuramının Teze Katkıları

Göç konusunda düşünen kuramcılarının önde gelen isimlerinden birisi William Petersen'dir. Petersen göçte sınıfsal farklılıklara büyük bir önem vermiştir. Petersen, diğer düşünürlerin de genellikle üzerinde durduğu gibi ekonominin göç üzerindeki etkisini araştırmış ve bu bağlamda ekonomik yapının sınıfsal farklılıklara dayanan toplumlar için önemini araştırmıştır. Petersen'e göre göç ekonomik, kültürel, sosyal, yaşamsal ve sınıfsal (bölgesel) farklılıkları azaltmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda göçün modernleşme sürecinden geçtiğinin ve zamanla şekillendiğinin altını çizmiştir. Göç eden insanların refah seviyesi düşük ülkelerden yüksek ülkelere doğru yönlendirilmesini kapitalist dünya düzeninin bir sonucu olarak da görmektedir (Yanar, 2021:1). Petersen'e göre, ekonomik dengesizlikler toplumun katmanlarını derinden sarsmakta, yerel ve/veya bölgesel yer değiştirmelere, göç hareketlerine neden olmaktadır. Petersen teorisini şu göç tipleri üzerine inşa etmiştir (Çağlayan,2006:75-78). Bunlar;

İlkel Göçler: Bu tip göçler doğal çevrenin yarattığı itme etkisine bağlı olarak meydana gelen göçler olup, bunlara örnek olarak dönemlik göçleri göstermektedir. Sıcak ovalar ile serin yaylalar arasındaki hayvancılık esaslı geleneksel nüfus hareketleri bu göç tipine verilebilecek en iyi örnek olarak görülebilir.

Yönlendirilen Göçler: Bu göç tipinde sosyal sıkıntıların yarattığı baskı ön plandadır. Kişiler yaşadıkları coğrafyadan göç etmemeleri konusunda sosyal bir baskıya maruz kalmalarına rağmen, kendi hür iradeleri doğrultusunda göç etmeye karar veriyorlarsa, bu yönlendirilen göçtür. Bu göç tipinin her aşamasında ferdi karar alıcıların ciddi bir etkisi vardır.

Serbest Göçler: Serbest göç tipinde kişilerin iradesi oldukça önem arz etmektedir (Petersen,1958:263). Petersen bu göç tipine örnek olarak bir ülkeden başka bir ülkeye giden kişileri ve köyden şehre gerçekleşen göçleri örnek olarak vermiştir. Petersen'in göç teorisinde yer alan prensiplerden olan Zoraki Göçler ve Kitlesele Göçler bu tez çalışmasına en büyük katkıyı sağlamaktadır. Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların statüsü en etkili şekilde Zoraki Göç ve Kitlesele Göç kavramları çerçevesinde açıklanabilmektedir. Bu bağlamda, tezin teorik alt yapısının etkin şekilde kurgulanabilmesi için Zoraki Göç ve Kitlesele Göç olgularının detaylı bir incelenmesine ihtiyaç vardır.

Zoraki Göçler: Bireylerin istemleri dışında yaşadıkları yerden bir başka yere göç etmek zorunda kalmasıdır. Göç olgusu tarih boyunca siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan ele alınmış bir konudur. Bunların yanı sıra göçün hukuki boyutları da vardır. Bu bağlamda

bakıldığında göç olgusunun uluslararası hukuk kapsamında ele alınmasındaki asli amaç göçe neden olan unsurların bireyleri zorunlu olarak göçe itmesidir. Örneğin savaş, çatışma ya da insan hakları ihlali gibi sebepler ile bulunulan yerden bir başka yere gitme zorunluluğu hukuki boyutları olan yer değiştirme hareketleridir.

Literatürde zoraki göçlere örnek olarak şunlar gösterilebilir; Çatışma ve zulümlerden kaçmak için yaşadıkları bölgeleri ve hatta ülkelerini terk etmek zorunda kalanların sayısı son 10 yılda ikiye katlanmıştır. Son yıllarda göç edenlerin arasında Suriyeliler, Afganlar, Güney Sudanlılar ve Arakanlı Müslümanlar önde gelmektedir. Zorunlu göçe mecbur kalanların içinde çocuklar önemli bir kısmını oluşturmaktadır (TRT, 2016).

Suriye zorunlu göçü sonucunda 2012 ve 2016 yılları hızla kalabalıklaşan sığınmacı akımlarını doğurmuştur. Bu akımların bir kısmı Ürdün, Irak ve Lübnan gibi komşu ülkelere yönelirken bir kısmı da Avrupa ülkelerine ulaşmayı amaçlamıştır. Suriye zorunlu göçü, Birleşmiş Milletlerin 2021 tarihli verilerine göre 6 milyon mülteciyi kapsamaktadır (UNHCR Operational Data Portal, 2021:1). Türkiye bu zorunlu göç bağlamında 3.6 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır ve geçici koruma statüsü altında yer alan Suriyeli sığınmacılar en çok burada bulunmaktadır. Bu bağlamda ele alındığında Suriyelilerin en fazla yer aldığı ülke Türkiye'dir (Kaya,2021:115-144).

Suriye zorunlu göçü sonucunda Suriyeli sığınmacıları bünyesine kabul eden Türkiye bu bağlamda çeşitli politikalar gerçekleştirmiştir. Şahin ve Mencütek (2020:1) politikaları 4 aşamada değerlendirmiştir. Bunlar Açık Kapı Politikası, Artan Güvenlikleştirme ve Uluslararasılaştırma Arayışı, Kapıların Kapanması ve AB'ye Yönelim ve Geri Dönüş Söylemi. Türkiye Suriye zorunlu göçünü kısa vadede çözülecek bir sorun olarak gördüğü 2012 yılında kararlı bir Açık Kapı Politikası izlemiştir. Fakat ilerleyen dönemlerde Türkiye bunun kısa vadeli bir göç krizi olmadığını anlamıştır ve bölgesel ve uluslararası çözüm arayışlarına girmiştir, fakat umduğu desteği bulamamıştır (Şahin ve Mentücek, 2020:1). Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesinde mülteci kavramını Avrupa coğrafyası ile sınırlandırdığı için Suriyelileri mülteci olarak tanımlamamıştır.

Suriyeli sığınmacılara özel bir statü verilerek Geçici Koruma Statüsüne Sahip Sığınmacı kapsamına alınmıştır. Bu süreç içerisinde çalışma hakkı, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi politikalarda yürürlüğe girmiştir. Fakat bu durum zamanla Türk vatandaşları ve Suriyeliler arasında kısıtlı kaynak için gerginlikler yaşanmasına sebebiyet vermiştir (Nimer, 2020:1). Bu süreçte zorunlu göçün yükünü hafifletmek için 2016 yılının Mart ayında AB-Türkiye göç mutabakatı yapılmıştır. Bu mutabakatın amacı AB-Türkiye ilişkilerinde hızlanma ve mültecilerin kendi topraklarında yaşamasının getirdiği yükleri azaltıcı proje temelli

destekler alınmasını programlamıştır. Göç mutabakatının üzerinden geçen zaman neticesinde Suriyeler için uzun vadeli ve sürdürülebilir yaşam kaynaklarının oluşturulmadığı görülmektedir (Kirişçi, 2021:2). 2020 yılında AB'nin Yeni Göç ve Sığınma Paketi ile göçün uluslararası yönetişimde kısıtlayıcı tutumları artmakta olup insani değerleri geri plana ittiği de gözlemlenmektedir. Bu bağlamda temel haklara bağlı ve uluslararası mevzuata uyumlu daha demokratik bir göç yönetimine ihtiyaç açıkça görülmektedir.

Kitlesel Göçler: Kitlesel göç, gruplar halinde gerçekleşen göçe denilmektedir. Bu bağlamda literatür incelendiğinde son yıllarda şu kitlesel göçlerin yaşandığı tespit edilmiştir. 1980'li yılların başında gerçekleşen Afgan göçü buna örnektir. 1982 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi sonrasında başlayan savaş sebebi ile o bölgede yaşayan birçok Türk kökenli Afgan Türkiye'ye göç etmiştir. 1991 Körfez savaşı sonrasında da 468 bin kişi kaçarak Türkiye'ye gelmiştir. 2012 yılında Suriye'den Türkiye'ye büyük bir göç hareketi yaşanmıştır. 2012 yılı itibari ile zorunlu nedenler yüzünden gerçekleşen ve kısa zaman içerisinde kitlesel boyutlara evrilmiştir. Bu bağlamda Suriye göçü uluslararası bir göç hareketidir. Zorunlu ve kitlesel boyutlarda meydana gelmesi sebebi ile göçün gerçekleştiği ilk safhada sınır kapılarından girişte kontrollü bir giriş yapılamamıştır.

Bu bağlamda bakıldığında 2012 yılı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) verilerinde gelen Suriyeli sığınmacı sayısı 0 olarak gösterilirken Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) verilerinde 20 bin Suriyelinin yaşadığı açıklanmıştır. Bu Suriyeliler sınır kentlerde yaşamaktadır. 2015 yılı itibari ile ise politika değişikliği sonucunda Suriyeli sığınmacıların toplumsal hayata intibak etmeye ve daha rahat mobilize olmaya başladığı görülmektedir. Böylelikle dışarıdan gelen Suriyeli göçmenler adeta Türkiye içerisinde gerçekleşen bir iç göç hareketine dönüşmüştür. Bu yaşananlardan en çok etkilenen yerler kentler ve en çok etkilenenlerde kentte yaşayan insanlardır. Büyük kentler sundukları yaşam fırsatları, gelişmiş sağlık, eğitim ve barınma hizmetleri gibi nedenlerden ötürü ön plana çıkmaktadır.

Kentlerde meydana gelen bu değişimler sorunlar da yaratmaktadır ve bu sorunlar barınma, eğitim, sağlık, ekonomi, kültürel yaşam, güvenlik gibi hizmetlerdir. Bu sorunların en önemli olanı barınma problemidir. Barınma için kentler ekonomik açıdan merkeze kıyasla daha uygundur bu yüzden Suriyeli sığınmacıların barınma için tercihi kentler olmaktadır. Suriyelilerin sınır kentlerden başka kentlere gelmesinin nedenlerinden biri de kentlerin sahip olduğu istihdam fırsatlarıdır. Fakat kontrollü olmayan göç dalgaları mevcut istihdamı arz talep durumlarını sekteye uğratmakta ve kentte yaşayan Türk vatandaşlarının işten çıkarılarak yerine ucuz işgücüne sahip Suriyeli sığınmacıların getirilmesine sebep olmaktadır. Göçün

kentte yaşayan Türk vatandaşları ve Suriyeli sığınmacılar açısından bir diğer sorunu da göç ederek gelenlerin göç ettikleri bölgedeki kültürü etkilemeleridir. Suriyeli sığınmacıların kendi ülkelerindeki alışkanlıklarını sürdürmek istemeleri ve beraberinde kentte yaşayan Türk vatandaşlarıyla aralarında geçecek kültür çatışmasının da olası bir değişim ile sonuçlanması kaçınılmaz olmaktadır.

Bir diğer önemli konu ise güvenlik konusudur. Suriyeli sığınmacıların kozmopolit yapısında sıklıkla beklenmedik sorunlarla karşılaşmaları ve ötekileştirilme sorununun yaşanması toplumla uyum süreçlerini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda toplumsal uyum sorunu bireyi yalnızlaştırmakta ve davranışsal sapmalara şiddet, saldırganlık gibi eylemleri harekete geçirmelerine neden olmaktadır. Kentlerde yaşanan bu nüfus dalgalanmasından etkilenen bir diğer alan kentsel hizmetlerdir. Ulaşım, toplu taşıma, su hizmeti bu kontrolsüz nüfus artışından etkilenen hizmetlerdir (Özaslan, 2023:1-29). Bu bağlamda kentlerdeki Suriye sığınmacıların sayısının kontrol altına alınması önemlidir. Fakat görünen odur ki Suriyeli sığınmacıların statüsü önce misafirlikten geçiciliğe sonra da geçicilikten kalıcılığa dönüşmekte ve bu durum sorunu daha da karmaşık hale getirmektedir.

2.6.2 Wallerstein Göç Kuramının Teze Katkıları

Göç üzerine teori geliştiren bir başka tanınmış isim Immanuel Wallerstein'dır. Dünya Sistemleri Teorisinin kurucusu olan Wallerstein, ABD'nin özellikle Soğuk Savaş sonrası liberal politikalarını ve dünya ekonomisi üzerindeki etkilerini eleştirmiş önemli bir şahsiyettir. Wallerstein göç konusundaki görüşlerini merkez-çevre yani bağımlılık kavramları çerçevesinde ele almıştır.

Wallerstein'a göre kapitalizm günümüz ekonomisini belirleyen temel unsurların başındadır. Ona göre merkez olarak adlandırılan ülkeler ABD gibi ekonomik ve askeri açıdan güçlü olan benimsemiş ülkelerdir. Çevre ülkeler ise Afrika ülkeleri gibi ekonomik ve sosyal açıdan gelişmemiş, refah seviyesi oldukça düşük ülkelerdir. Çevre ülkeler bu sebepler yüzünden merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Wallerstein çevre olarak adlandırılan ülkelerin merkez ülkelerin gelişimi için önemli ülkeler olduğunun ve merkez ülkelerinin de çevre ülkeye ihtiyaç duyduğunun altını çizmektedir. Bu bağlamda çevre ülkeler de ekonomik refahlarını artırabilmek ve kapitalist gelişimlerini yükseltmek için merkez ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar. Wallerstein'ın bu kuramına göre merkez ve çevre ülkelerin birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bu sistem neticesinde çevre ülkelerde nüfus dalgalanmaları gözlemlenmektedir. Zoldberg: " *Geçmişte ve günümüzde göçlerin çevre ülkelerden merkez*

ülkelere doğru olduğu aşikârdır.” Demiştir. Unat ise Zoldberg’in görüşüne katılmaktadır ve bu durumu kapitalizmin olası bir sonucu olarak görmektedir (Unat, 2002:15).

Bu bağlamda merkez ülkeler ile çevre ülkeleri arasında süregelen bir mal, hizmet, sermaye ve işgücü akışı olmaktadır. Bu akış çerçevesinde merkezden çevreye yüksek teknoloji ürünleri giderken, çevre ülkelerinden merkeze doğru ise hammadde ve ucuzu işgücü akışı olmaktadır. Merkez ülkelerin ucuz işgücü talepleri sert ve ağır göçmen kabul politikaları üzerine kuruludur. Bu şartlar vasıfsız işçilerin yanı sıra, kendini iyi yetiştirmiş ve donanıma sahip kalifiye elemanları da içine almaktadır. Çevre ülkelerden merkez ülkelere göç eden kişiler düşük maaş karşılığı çalıştırılarak üretim maliyeti en aza indirgenmeye çalışılmaktadır (Çağlayan,2006:15).

Bunun sonucunda çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru yoğun göçler baş göstermektedir. Merkez çevre perspektifi, kapitalist sistem içerisinde göç hareketliliğinin nasıl meydana geldiğini a)arazi, b)ham madde c)işgücü açısından incelemektedir. Wallerstein’in merkez çevre teorisi kapsamında, bu teze en fazla katkı arazi ve hammadde ölçeğinden ziyade işgücü ölçeğinde gerçekleşmektedir. Çünkü Suriyeli sığınmacılar Türkiye’ye geldikleri andan itibaren, Türk sanayi ve tarım sektörlerinde ucuz işgücü olarak talep görmektedirler. Bu bağlamda oluşan işgücü daha çok kadınlardan oluşmaktadır. Ancak fabrikalarda çalışma olanakları nispeten kötü ve buna bağlı olarak ücretlerin düşük olması nedeniyle kadınlar birkaç yıl çalıştıktan sonra daha elverişli iş fırsatları için işten ayrılmaktadırlar. Bu durum tezin 4ncü bölümünde detaylı olarak incelenmektedir.

Wallerstein’in teorisinin bu teze yaptığı bir diğer katkı da kültürel ve ideolojik bağlantıların göç hareketine yaptığı etki bağlamında gerçekleşmektedir. Özellikle küreselleşen dünya bağlamında çevre ve merkez ülkeler arasında kültürel bağlar oluşturmada, merkez ülkelerin eğitim sistemleri, medyatik kültür programları, kitlesel iletişim araçları çevre ülke insanlarını merkez ülkelere doğru cezbetmektedir. Suriyeli sığınmacılar bu kapsamda Türkiye’deki yaşam standartları, tüketim zevkleri, tatil yörelerinin cazibesi tarafından cezpedilmekte ve Türkiye’ye olan sığınmacı sayısını artırmaktadır.

2.6.3. Ravenstein’in Göç Kuramının Teze Katkıları

Göç üzerine teori geliştiren bir diğer isim Ravenstein’dır. İngiltere’deki göç eğilimlerini ve kalıplarını incelediği “The Laws of Migration”da“ 7 göç ilkesi belirlemiştir. Bu 7 ilke arasından teze en önemli katkısı Kadın Erkek Farkı prensibi sağlamıştır.. Bunun sebebi kadınların göç olgusuna ılımlı yaklaşmasıdır. Çocuklarının daha iyi eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanmasını istemesidir. Ravenstein’in Göç Teorisi bu bağlamda Suriyeli

kadınlar için iki ölçüt dâhilinde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki eğitim ikincisi istihdamdır. Suriye’de yaşarken eğitimsiz ve işsiz olan bir kadın için Türkiye’deki olanaklar ve iş fırsatları oldukça cezbedicidir. Evden çıkmak, alışveriş yapmak, çocuklarını okula götürmek, bir işte çalışıp para kazanmak bir özgürleşme deneyimi olarak nitelendirilebilir (Doğangün, 2022:1-26).

Göçün iş gücüne katılımın yanı sıra Suriyeli kadınlar için yeni zorlukları olduğu açıkça görülmektedir. Türkiye ve Suriye’deki iş gücü piyasasındaki farklılıklar kadın erkek rolleri üzerinde önemli ve değiştirici bir etkiye sahiptir. İki ülke arasındaki bu farklılıklar Suriyeli erkeklerin gelir düzeylerini korumalarını epey zorlaştırmakta ve dolayısıyla Suriyeli kadınların da hane halkı için sorumluluk almasını zorunlu kılmaktadır. Suriyeli kadınların Türkiye iş gücüne dâhil olması hem ekonomik güç kazanmasına hem de evde söz hakkı gücünün artmasına sebep olmaktadır. Öte yandan ekonomik sıkıntılar, işte çalışma şartları aile ilişkilerini sekteye uğratmakta bu da sorunlara yol açmaktadır. Suriyeli kadınların en büyük şikâyeti uzun saatler ev dışında çalışmak ve bunu yaparken de hem ev işlerinden hem de çocuk bakımından sorumlu olmaktır. Daha az çocuğa sahip Suriyeli kadınların üzerlerindeki sorumluluğun daha az olması sebebi ile iş gücü piyasasına daha çok katıldığı da açıkça görülmektedir. Bu bağlamda tezin 4. bölümünde çalışan ve çalışmayan, az çocuklu ve çok çocuklu Suriyeli kadınlarla onların bu süreci yönetip yönetemediğine dair yapılan röportajlar ve ulaşılan sonuçlar izah edilmektedir.

Suriyeli kadınların toplumsal uyum sürecinde yaşadıkları sorunlar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklı yaşadığı sorunlar bunların çözüme kavuşturulması konusunda bir politika çıkarılmasını gerekli kılmaktadır. Suriyeli kadınların yasal hakları konusunda bilgilendirilmesi, çocukları için ücretsiz bakım hizmetleri sağlanması ve Türk kadınlar ile birlikte ortak katılımlı faaliyetlerde bir arada bulunması da oldukça önemlidir. Sağır (2018:28) Suriyeli kadınların toplumsal yaşama adapte olma sürecinde zorlandıklarını ve ruh sağlıklarının da göz edilerek toplumsal uyum sürecinde onlara destek olunması gerektiğini belirtmiştir. Sevlü (2017:4) Gaziantep’e zorunlu göç eden Suriyeli kadınların gündelik yaşamda deneyimlediklerini ve kent yaşamındaki yerini ele almıştır. Bu bağlamda bir değerlendirme yaparak Suriyeli kadınların zorunlu göç sürecinde cinsiyet farklılığı, göçmen konumu ve mensup oldukları milliyetleri sebebi ile dışlandıklarını açıklamıştır. Suriyeli kadınları ele alan bir başka akademisyen Karakurt (2022:145)’a göre Suriyeli kadınların topluma uyum sağlama konusunda belirli tedirginlikleri vardır. Bu bağlamda yapılması gereken bu kadınları topluma karışmaya teşvik edici programlar ve etkinlikler düzenlemektir.

Yukarıda belirtildiği üzere bu tezde Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye olan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerini anlamak, açıklamak ve geleceğe ilişkin tahminler yürütmek amacıyla, Petersen'in beş göç tipi teorisi, Wallerstein'in merkez çevre kuramı ve Ravenstein'in göç kuramı kullanılmıştır. Ravenstein 7 tane kanun üzerine kurduğu göç kuramının 7. Kanununda kadınların erkeklerden daha çok göç etme eğiliminde olduğunu öne sürmektedir. Diğer bir yandan Petersen 5 göç tipi kuramı ile aynı şartlar altında yaşayan bir grup insanın neden göç edip de diğerlerinin etmediğini sorunlaştırır ve göçe zorlanan bireyler üzerindeki itici ve çekici faktörleri incelemeye çalışmaktadır. Wallerstein'in merkez çevre kuramı ise ekonomik, politik ve kültürel alanları içerisine alan modern dünya sistemini açıklamaya çalışmaktadır. Wallerstein merkez çevre kuramında merkez ülkelerin gelişmiş ve yüksek standartlara sahip olan ülkeler olduğunu belirtirken, çevre ülkelerinde bu merkez ülkelere bağımlı gelişmemiş, ekonomik gücü düşük ülkeler olduğunu altını çizmiştir. Bu tezde Suriyeli sığınmacıların Türk siyasetine, ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına etkileri incelenirken bu 3 farklı göç kuramlarının seçilmesinin temel nedeni, Suriye krizi sonrası yaşanan sığınmacı sorununun yalnızca yerlerinden edilmiş insanları barındıran bir olgu olmadığını açıklamak ve bu göçün sebebinin arkasındaki gerçekleri analiz etmeye çalışmaktadır.

BÖLÜM III

3. Suriyenin Tarihçesi

3.1 Genel

Suriye, Asya kıtasının Batı bölgesinde yer alan ve yüzölçümü 185.180 km olan bir ülkedir. Lübnan, İsrail, Ürdün, Irak ve Türkiye ile komşudur. Başkenti Şam olan ve kadim uygarlıklara ev sahipliği yapan ülkenin Halep ve Şam şehirleri dünyanın en eski şehirlerindedir. Suriye fiziki yapısı bakımından bir tezatlık ülkesidir. Ülkenin üçte biri çöl ve dağlarla kaplı olup, diğer üçte biri verimsiz çayırliklar, geriye kalan üçte biri ise ekilebilir arazilerdir. Suriye coğrafi olarak üç bölgeye ayrılmaktadır; kıyı kesimi, dağlık bölge ve Suriye Çölü. Kısa bir Akdeniz sahil şeridinde sahip olan ülkenin doğusunda ve güneyinde verimli ova ve yaylalar, daha doğuya doğru ise dağlar ve vadiler uzanmaktadır. Fırat Nehri'nden sonra doğu ve güneydoğu istikametinde Suriye Çölü yer almaktadır.

Dünya'nın en eski yerleşim yerlerine sahip bir ülke olarak Suriye, Ortadoğu'da yer almaktadır. Arap coğrafyasına mensup olması sebebi ile resmi dil Arapçadır. Arapçanın yanı sıra Türkçe, Süryanice ve Ermenice dilleri de konuşulmaktadır. Etnik ve dini açıdan zengin olan ülkede üç semavi dine mensup Suriyeli Araplar, Kürtler, Türkmenler, Süryaniler, Ermeniler, Çerkezler, Sabiiler, Rumlar ve az sayıda Yahudi bulunmaktadır.

Suriye'de ilk yerleşim yerleri epey eskilere dayanmakta ve zamanla gelişen kaynaklar ile 2500'lü yıllardan itibaren bölgenin stratejik önemi artmıştır. Sırasıyla 2240-2000 yılları arasında Akadlar, 2000-1800 yılları arasında Amuriler, 1750-1550 yılları arasında Yamhad Krallığı, 1500-1360 yılları arasında Mittani Devleti bölgede hâkimiyet göstermiştir. 1278 Kadeş Antlaşmasından anlaşıldığı üzere bölge Hitit ve Mısır Devletleri arasında hâkimiyet mücadelesine konu olmuştur. Hititlerden sonra bölgede birçok devletin egemenliği yaşanmıştır. M.Ö. 536'da Persler, M.Ö. 333'de Makedonyalı Büyük İskender bölgede egemenlik kurmuştur. Bunların yanında Antik dönem Suriye coğrafyasında küçük çapta krallıklar da yaşamıştır. Bunlar; Halep Krallığı (M.Ö.1800–1450), Fenike Krallığı (M.Ö. 1000–520) ve Yahudi Krallığı (M.Ö. 142-M.S.100)'dür.

Antik çağın ardından Suriye'de sırasıyla Roma İmparatorluğu'nun ve Bizans'ın (Doğu Roma) hâkimiyeti başlamış ve bu hâkimiyet yaklaşık 150 yıl sürmüştür. Suriye M.S. 634 yılında, ikinci halife Hz. Ömer döneminde İslam topraklarına katılmıştır (Bolat, 2019:2-10). 750 yılına gelindiğinde Suriye Abbasi İmparatorluğunun kontrolüne girmiş ve halifelik merkezi Şam'dan Bağdat'a taşınmıştır. Abbasilerin zayıflaması ile 877 yılında Tolunoğulları

Devleti'ne bağlanmış ve ardından ikiye bölünmüştür. Bu tarihten itibaren Suriye'nin kuzeyi ve güneyi farklı hanedanlıklar tarafından (Hamdeniler, İhşidiler, Fatimiler) tarafından yönetilmiş, 11nci yüzyıldan itibaren de bir süre Büyük Selçuklular'ın hâkimiyetine girmiştir. Haçlı Seferleri neticesinde İngiliz ve Fransızlar bölgede kısa süreli bir hâkimiyet kurmuşlar ancak 1128 yılında Müslüman orduları Haçlıları Halep'den ve Suriye'den çıkarmışlardır. 1171'den itibaren bölge Mısır'da hüküm süren Selahaddin Eyyubi önderliğindeki Eyyubi Devleti'nin kontrolüne girmiş ve 1250 yılından itibaren bölgeye Memlukler egemen olmuştur. Nihayetinde Suriye, Yavuz Sultan Selim'in Memluk ordusunu 1516 yılında Mercidabık'da mağlup etmesi ile Osmanlı topraklarına katılmıştır (Toraman, 2015:1-34).

3.2. Osmanlı Dönemi

Mercidabık Savaşı'nın ardından Suriye Osmanlı hakimiyeti altına alınmış ancak Halep ve Şam'daki idari yapı değiştirilmemiştir. Mısır seferi sonrası Yavuz Sultan Selim, eski naib olan Canbirdi Gazali'yi Şam beylerbeyliğine tayin etmiş eşraf yapılanmasını devam ettirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Ortadoğu fetihlerinden sonra Suriye, Filistin, Hicaz ve Mısır Arap vilayetleri adı altında teşkilatlandırılmıştır. Şam vilayeti Adana ve Halep dahil olmak üzere Gazze'ye kadar olan bölgeyi içermekte ve 15 sancaktan meydana gelmektedir (Yurt, 2022:1-14).

Osmanlı Devleti uzun bir zaman Suriye bölgesini Osmanlı'nın idari düzenine uygun bir yapı haline getirmeye çalışmış ve başarılı olmuştur. Hanefi mezhebi merkezli idari anlayışı benimsemiştir. Bu dönemde Şam beylerbeyi tarafından camiler, medreseler, kervansaraylar inşa edilmiştir. Osmanlı yönetiminin Suriye üzerinde iki temel gayesi vardır. Birincisi iç güvenliği sağlamlaştırarak ticari ve iktisadi hayatı düzenlemek, ikincisi dini ve ticari açıdan önemli olan Hameyn'e gidiş ve dönüşlerin devamlılığını sağlamaktır. Bu dönemde zaman zaman bölgesel isyanlar meydana gelmiş ve Suriye'deki Osmanlı hakimiyetini tehdit etmiştir. Canbolatoğlu Ali İsyanı ve Abaza Hasan İsyanının bastırılmasının ardından Osmanlı Devleti'nin bölgedeki askeri yapısı yeniden şekillenmiştir. 18nci yüzyıla gelindiğinde beylerbeyliği dönemi başlamıştır. Bu dönemde bölgede güven ve istikrar sağlanıp ticari ve ekonomik hayat önemli ölçüde canlılık kazanmıştır. Fakat bu istikrar sanıldığı kadar uzun sürmemiş bölge bir iyi, bir kötü seyir izlemeye devam etmiştir.

1800'lü yılların başından itibaren bölgeyi meşgul eden yeni sorun Vehhabilik olmuştur. Osmanlı bir süre Vehhabi tehdidiyle uğraşmak zorunda kalmış ve Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın desteği ile bu tehdidi bertaraf edebilmiştir. Daha sonra Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa döneminde Suriye'deki eyaletler birleştirilerek Şam vilayetine bağlanmış ve bu

birimlerin başına Mısırlı yönetici Şerif Paşa tayin edilmiştir. Bu durum bugünkü Suriye'nin coğrafi bütünlüğünü oluşturan ilk adım olmuştur. 1832'den 1840 yılına kadar süren Mısır yönetimi süresince Avrupalı güçlerin istekleri doğrultusunda müslüman ve gayri müslimler arasındaki hukuki ayırım ortadan kaldırılmıştır. 1840 yılında bölgeyi tekrar kontrolü altına alan Osmanlı zorunlu askerlik uygulamasını başlatmış ve 1864'de imzalanan Vilayet Nizannamesi ile birçok vilayetler Suriye adı altında anılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ilk defa Şam merkezli vilayetin resmi adı Suriye olarak belirlenmiştir.

Tanzimant döneminde Osmanlı Devleti'nin Suriye üzerindeki sıkı siyasi ve askeri kontrolü dışında Fransa, Rusya ve İngiltere'nin de bölge üzerindeki rekabeti giderek artmıştır. Bu süreçte yapılan Tanzimant reformları gayrimüslim ve müslümanlar arasında gerginliklere sebebiyet vermiş ve çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmalar Şam şehrine sığramıştır. Gergin ve kaotik günlerin ardından daha hızlı iletişim ve müdahale için Suriye ve İstanbul arasına bir telgraf hattı kurulmuştur. 1870'lere gelindiğinde Suriye Osmanlı'ya daha bağlı ve İstanbul'da yaşanan gelişmeleri yakından takip edebilen bir bölge haline gelmiştir. 1878 tarihinde meydana gelen Osmanlı Rus Harbi'nin ardından devlet otoritesi sarsılmış ve onbinlerce göçmen Suriye'ye gönderilmiştir. Savaşın bu olumsuz atmosferi giderek artmış ve

1890'lara gelindiğinde Suriye, II. Abdülhamid yönetimine karşı olan muhalefetin önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Suriye'de filizlenen muhalif grupların amacı bir yandan Arap milliyetçiliğini canlandırmak diğer taraftan ise Jön Türk hareketi ile irtibat kurarak güçlenmektir. II. Abdülhamid'in 33 yıl süren baskıcı yönetimi zamanında Suriye'deki muhalif faaliyetler inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile yeni bir ivme kazanmıştır. Bu tarihten sonra Şam Arap milliyetçiliğinin önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Suriye, Osmanlı Devleti'nin en önemli cephelerinden biri olmuş, 1915 ve 1916 yılları arasında I. ve II. Kanal Harekatı düzenlenmiştir. Savaş sırasında 21 Suriyeli ayrılıkçı Arap milliyetçisi olmaları sebebi ile idam edilmiş ve benzer uygulamalar Suriye halkı ile Osmanlı devleti arasındaki güven ortamını sarsmıştır. I. Dünya Savaşı süresince Osmanlı-Suriye ilişkileri zor savaş koşulları tarafından şekillendirilmiş, İngilizlere karşı kaybedilen savaşlar neticesinde Suriye elden çıkmıştır. 1916'da Mekke Şerifi Hüseyin'in isyan etmesi ve İngilizler ile işbirliği yapması sonucunda Osmanlı Devleti önce Kudüs'ten sonra Şam'dan çekilmek zorunda kalmıştır. (Kayalı, 2000:10).

3.3. Fransız Manda Dönemi

I. Dünya Harbi'nin Ortadoğu'daki egemen güçleri İngiltere ve Fransa devletleri olmuştur. 1918 yılında Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki bütün hükümlerlik hakları İngiltere ve Fransa'ya geçmiş ve Ortadoğu'yu adeta kendi aralarında paylaşarak Irak, Ürdün ve Filistin üzerinde İngiliz hegemonyası, Suriye ve Lübnan üzerinde ise Fransız hegemonyası tesis etmişlerdir. Bu egemenliklerini pekiştirmek amacıyla, diğer bir güçlü devlet olan Rusya'yı da aralarına alarak Sykes-Picot gizli anlaşmasını imzalamışlardır. Bu gizli anlaşmaya göre İskenderun Bölgesi serbest liman olacak, Filistin kutsal bir yer sayılacak ve uluslararası bir bölge olarak yönetilecek, Güney Mezopotamya İngilizlere ait olacak ve Hayfa ve Bağdat şehirleri İngilizler tarafından yönetilecektir. Trabzon, Van, Erzurum ve Bitlis Rusya'ya ait olurken, Lübnan ve Suriye Fransa'ya ait olacak ve Suriye'de Fransızlara ait bir Fransız Manda Devleti kurulacaktır. Her ne kadar Bolşevik İhtilali (1917) neticesinde Çarlık Rusya yıkılmış ve Sykes-Picot anlaşmasından çekilmişse de, Fransa ve İngiltere gizli anlaşmada birbirlerine verdikleri sözü tutmuş ve bölgedeki hâkimiyetlerini pekiştirmişlerdir. Bu süreçte ne Osmanlı mirasının ne de Arap toplumlarının hakları göz önüne alınmamış, hatta Arap müttefiklerine verdikleri sözler unutulmuş ve yalnızca kendi istekleri hayata geçirilmiştir (Bolat, 2019:2-20).

I. Dünya Savaşı sonrasında 1919 yılında Paris'te bir kongre toplanmış ve Ortadoğu meselesi hakkında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 1920 yılının gerçekleşen konferansta alınan kararlar ile Arap eyaletleri mandalara bölünmüş ve Suriye bölgesi Fransızlara verilmiştir. Bu durum Suriye'de tepkilere sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda Araplar ve Fransızlar arasında Meyselun Savaşı meydana gelmiş ve savaş sonucunda Araplar yenilgiye uğratılarak Suriye'deki Fransız konumu daha da güçlendirilmiştir (Bolat, 2019:7).

Fransızlar 1920'lerden itibaren Suriye ve Lübnan üzerindeki çıkarlarını gerçekleştirmek üzere stratejik, siyasi ve ekonomik adımlar atmaya başlamışlardır. Bu ülkeler üzerindeki hak ve menfaatlerini ekonomik, dini ve stratejik üç sebep üzerine dayandırmaktadır. Fransa'nın bölgedeki dini çıkarının temelinde Levant topraklarında ve özellikle Katolik Hristiyan Marunîlerin koruyuculuğunu üstlenmesi arzusu yatmaktadır. Fransa'nın bölge üzerindeki ekonomik çıkarlarının temelinde İngiltere İmparatorluğunun bölgede sağlamış olduğu ekonomik üstünlüğü dengelemek arzusu öne çıkmaktadır. Fransa'nın Akdeniz'de güçlü olması ve İngiltere ile rekabet edebilmesi ancak Suriye'de kalıcı olması ve ekonomik kazanımlar elde edebilmesi ile mümkündür.

Fransa ve İngiltere devletleri emperyalist politikalarını uygularken Ortadoğu coğrafyasında kendilerine yakın gördükleri kişileri ve toplulukları birer araç olarak kullanmıştır. Hedefleri doğrultusunda kullandıkları isimlerden biri de Mekke Şerifi Hüseyin'dir. Şerif Hüseyin Hicaz bölgesinde güçlü bağlantıları olan Peygamber soyundan geldiğine inanılan bir şahsiyettir. İngiliz İmparatorluğu ile sıcak ilişkiler kurmuş, İngilizlerin vaatlerine inanarak büyük Arabistan Kralı olma hevesine kapılmıştır. Şerif Hüseyin'in Arap toplumları üzerindeki etkisini iyi bilen İngilizler onun oğullarından Faysal'ı Irak Kralı olarak, Abdullah'ı ise Ürdün Kralı olarak tahta geçirmişlerdir. Bölgedeki Osmanlı orduları Mustafa Kemal Paşa tarafından Halep'in kuzeyine geçtikten sonra Ortadoğu'daki İngiliz ve Fransız hegemonyası tam olarak tesis edilmiş, Şerif Hüseyin'e verilen sözler unutulmuş, İngiliz ve Fransız güçleri ve kendilerine sadık yerel Arap milisleri Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün ve Irak coğrafyalarını hâkimiyet altına almayı başarmışlardır (Kemal, 2010:369-370).

Fransa Suriye'ye hâkim olduktan ve Fransız mandasının etkisi iyice hissedildikten sonra bu bölgede kendine bağımlı birkaç küçük devlet kurmuştur. Bunlar; Büyük Lübnan Devleti, Aleviler Devleti, Dürzi Devleti, Halep Devleti ve Şam Devleti olarak vücut bulmuştur. Bu bağlamda Fransa Suriye içerisinde böl ve yönet politikası uygulayarak bölgedeki kendi hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır. Bunun da ötesinde Fransa Nusayriler'in bağımsızlıkları taleplerini bir fırsat bilerek Suriye'deki diğer etnik ve dini gruplara cesaret verecek ve devlet kurma amacına yönlendirecek bir politika gütmüşlerdir. Bugünün Suriye'sinin çok çeşitli etnik, dini, siyasi yapısının temelinde Fransızlar tarafından Manda yıllarında takip edilen bu ayrıştırıcı ve cesaretlendirici siyasetin büyük etkisi vardır.

Fransızlar daha da ileri giderek Suriye'de ayrıştırıcı siyasi birimler oluşturmuş ve bu birimler eliyle Suriye milli kimliğinin gelişmesine ket vurulmuştur. Bir örnek olarak bahsetmek gerekirse Fransızlar Arap Alevi'si olan Nusayrilere; "*Siz ne Arap'sınız ne de Müslüman, sizler Ehlisalip bakası olduğunuzdan Türkler ve Araplar size kötü muameleler yapmışlardır.*" diyerek onları diğer Suriyeli toplumlara karşı kışkırtmışlardır. Fransızlar Suriyeli etnik topluluklara karşı güttükleri bu ayrıştırıcı siyasetleri ile Suriye topraklarında yaşayan ve kendisine tehdit oluşturulabileceğini düşündüğü etnik ve dini grupları engelleyecek bir sistem geliştirmiştir (Sökmen, 1992:97).

Fransa'nın manda yönetimi süresince Suriye'de uyguladığı bölücü, ayrıştırıcı, güçsüzleştirici sert politikalar çerçevesinde şu hadiseleri dile getirmek mümkündür. Örneğin, ayrıştırdıkları yerlerdeki mevcut demografik yapıyı sarsarak buradaki dengeler sarsılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, 1921'de Türklerden oluşan Bayır ve Bucak nahiyelerini Lazkiye'deki Nusayri bölgesine bağlamıştır. Fransızların Nusayriler lehine güttükleri

politikalar neticesinde Suriye Aleviler Devleti kurulmuştur. Bu devletin kurulması ile Fransızlar Nusayri toplumuna hem maddi destek sağlamışlar, hem de vergi imtiyazı tanımışlardır. Fransız yönetimi 1922 yılında Şam, Halep ve Alevileri içine alan bir gevşek Suriye Federasyonu oluşturmaya çalışmış fakat başarılı olamamıştır. 1925 Ocak ayında ise İskenderun Sancağını da içine alan bir Suriye Devleti kurulmuş ve Nusayriiler de devletlerini bu oluşum içinde yeniden hayata geçirmişlerdir. Bu gelişmelerin ardından yine aynı yıl içerisinde Fransızlar güçlü bir Suriye devletinin vücut bulmasını istemedikleri için bu toprakları yeniden Büyük Lübnan Devleti, Suriye Devleti, Aleviler Devleti ve Dürzi Devleti adı altında 4 farklı siyasi yapıya dönüştürüyorlar (Umar, 2004: 454-455).

Ortadoğu genelinde ve Suriye özelindeki toplumsal yapının parçalanmışlığını göstermesi açısından Falih Rıfkı Atay'ın 1916-18 yıllarındaki Suriye-Filistin gözlemlerine dayanan Zeytin Dağı (Atay, 2004:45) isimli eseri bizlere çok değerli bilgiler vermektedir;

“...Bütün Havran kabile kabile parçalanmıştı. Şeyhler kendi öz kardeşleriyle dahi dost değildiler. Havran şeyhlerini yalnız bir menfaat birleştirebilir: Vergi, hele ağnam (küçükbaş hayvan) vergisi! Tahsildar Havrana gittiği zaman bütün Dürziler birliktirler, tahsildar döndüğü zaman yine bin parçadırlar. “

Doğal olarak, aynen İngiltere'nin yaptığı gibi, Fransa da Suriye'nin bu zayıf ve bölünmüş toplumsal yapısını istismar eden bir siyaset gütmeyi tercih etmiştir. Ancak Fransa'nın süregelen bu ayrıştırıcı ve bölücü siyaseti neticesinde Dürziler dahi büyük Suriye devleti talebiyle isyan çıkarmış ve Suriyeli diğer milliyetçi gruplarla toplu bir direniş hareketi göstermişlerdir. 1926 yılında Fransızların bir anayasa hazırlaması ve Lübnan'ın Suriye topraklarından ayrılmasının kesinleşmesi Fransa'ya olan tepkileri iyice şiddetlendirmiştir. Suriyeli milliyetçiler ise yeni bir anayasa hazırlayarak Fransa'nın Suriye'den çekilmesi ve tam bağımsızlık hedefi gütmeye başlamıştır (Köylü, 2017: 37-38). Fakat meclisin hazırladığı Suriye anayasası Fransızlar için kabul edilir değildir çünkü bu anayasa manda sistemini reddetmektedir.

Suriye'nin birliğini ve tam bağımsızlığını amaçlayan milliyetçiler ile Fransız yönetimi arasındaki mücadele iniş çıkışlar içerisinde 1936 yılındaki genel greve kadar devam etmiştir. Bu grev sonucunda Fransa bölge üzerindeki uygulama ve politikalarında yumuşamaya gitmek zorunda kalmıştır. Suriye'nin bağımsızlığına kavuşma çabaları Suriye'deki toplumsal dengeleri etkilemeye başlamıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Lübnan'ın Suriye dışında

kalması şartıyla Suriye'ye bağımsızlık verilecek, Dürzi ve Aleviler Devletleri de birleşik Suriye Devleti'ne katılacaktır (Köylü, 2017: 41).

Görüldüğü üzere Fransız çıkarları ile Suriye coğrafyasının çeşitliliği ve toplumların etnik-mezhepsel parçalanmışlığı Suriye'de yekpare ve güçlü bir siyasi oluşuma imkân vermemiştir. Yaklaşık 25 yıl süren Fransız Manda idaresi Avrupa'da artan Alman-Fransız gerginliğinin yarattığı belirsizliği adeta Ortadoğu'ya da taşımış ve taraflar arasında yaşanan siyasi dalgalanmalara zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde 1936 yılında Suriye Devleti'ne bağlanan Aleviler Devleti, 1939 yılında Suriye Devleti'nden ayrılarak tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur. Bu bağlamda Fransızlar olası bir Dünya savaşı sırasında Suriye'deki konumlarını yitirmemek adına Cebel-i Druza yeniden özerklik verip, direkt olarak Fransız Yüksek Komiserliğine bağlamışlardır. Dolayısıyla aynı uygulamayı, benzer statüdeki Lazkiye bölgesine de özerklik vererek Aleviler Devleti için yapmak durumunda kalmışlardır. Aslında Fransızlar, çıkan olayları ve Suriye'ye bağlanmış olan Dürziler ile Nusayrilerin memnuniyetsizliğini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. 1940 yılından itibaren Fransa, Suriye'yi yeniden yönetmeye başlamıştır (Umar, 2004: 462; Köylü, 2017: 47-48; Alkan, 2013: 35).

II. Dünya Savaşı sırasında, Fransa ile İngiltere arasında 7 Ağustos 1941'de yapılan antlaşma ile Suriye ve Lübnan'ın tam bağımsızlığı konusunda anlaşmaya varılmış ve Dürzi-Nusayri bölgeleri 20 Ocak 1942'de tekrar Suriye ile birleştirilmiştir. Fransa, 1941 yılında Suriye'nin bağımsızlığını şekli olarak tanımasına rağmen, Suriye'deki askerî varlığını devam ettirmiştir ancak 1942 yılından itibaren Suriye'deki Fransız manda idaresi hükmünü kaybetmeye başlamıştır (Umar, 2004: 509-510; Şen, 2004: 101).

Fakat Fransa, Suriye'deki imtiyazlarını garanti altına alana kadar, Suriye'den çekilmemek konusunda kararlı bir tavır sergilemiştir. Bu durum Suriye'de gerginliklere sebebiyet vermiş ve halk Fransızlara karşı protestolar ve gösteriler düzenlemiştir. Fransa 29 Mayıs 1945'de Şam'ı bombalamasına rağmen anavatanında yaşadığı zorluklar ve İngiltere'nin artan baskısı sonucu Suriye'den çekilmeye karar vermiş ve son Fransız birliğinin, 17 Nisan 1946 tarihinde geri çekilmesi ile Suriye, resmen bağımsız bir ülke olmuştur (Şen, 2004: 106; Umar, 2004: 510).

3.4. Bağımsızlık Dönemi

1946 yılında Fransa'nın çekilmesi ile Suriye Devletim bağımsızlığına kavuşmuştur. 1948 yılında bağımsız olan İsrail devleti de Suriye dış politikasının temel konularından biri olmuştur. 1948 Arap-İsrail Savaşında Arapların İsrail'e karşı yenilmesi Suriye'deki

istikrarsızlığın temelini oluşturmuş ve yenilgilerin ardından Suriye’de askeri darbeler dönemi başlamıştır. İlk darbe 30 Mart 1949’da Albay Hüsnü Zaim tarafından yapılmış ve Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) tarafından da desteklenmiştir. Darbenin sonrasında Albay Hüsnü Zaim, parlamentoyu feshederek, kendini Cumhurbaşkanı ilan etmiştir. Fakat darbeler durmamıştır.

İkinci askeri darbe 19 Aralık 1949 tarihinde Büyük Suriye fikrinden yola çıkarak Albay Sami Hinnavi’ye karşı düzenlenmiş ve yönetime el koyularak, tüm siyasal partileri yasaklayarak merkezi bir askeri diktatörlük kurmuştur. 1951’de Genel Kurmay Başkanı ve Devlet başkanı seçilen Edip Çiçekli, 1953’te yönetim sistemini başkanlık sistemi ile yönetilen bir cumhuriyet olarak belirtmiş ve 10 Temmuz 1953’de gerçekleştirilen referandum sonucunda Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 25 Şubat 1954’de ise Suudi kökenli bir Albay olan Faysal El-Atasi, Edip Çiçekli ’ye karşı bir darbe daha meydana gelmiştir (Köksal, 2011:1-19).

Darbeden sonra seçim gerçekleştirilmiş ve bunun sonucunda Millet Partisi ve Halk Partisi iktidarın başına gelmiştir. Son askeri darbeye ve darbe sonrasında yönetimin sivillere devredilmesinde Suriye’de yeni bir aktör olarak öne çıkan Baas Partisi önemli bir rol oynamıştır. Bu köklü idari değişimden sonra Suriye iç ve dış siyasetinde önemli gelişmeler meydana gelmeye başlamıştır. 1954 yılı sonlarında Suriye, Ortadoğu’da ABD politikalarına karşı bir güç olarak yükselen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği birleşmiştir. 1955’te Mısır ile anlaşması yapılarak Sovyetlere daha çok yaklaşmıştır. Ardından Suriye Silahlı Kuvvetleri Sovyetler aracılığıyla silahlandırılmaya başlamıştır. 1961 yılına gelindiğinde Suriye’de Albay Kerim el-Nahlavi liderliğinde darbe meydana gelmiş ve ortaklık bozulmuştur. 1961 darbesinden sonra milliyetçilik kavramı yönetimin siyasi yapısı üzerinde etki etmeye başlamıştır (Toraman, 2015:33). 1962 yılında bir darbe gerçekleştirilmiş ve yönetim istifa etmiştir.

1963 yılında Baasçıların öncülüğünde bir darbe meydana gelmiş ve darbe sonrası General Emin Hafız devlet başkanı başbakan ise Salah Bitar olmuştur. Yeni iktidarın amacı Nasırcıları görevlerinden uzaklaştırmaktır. 1961 darbesi sonucunda sağ ideolojiye kaymalar başlamış ancak bu durum subayların yönetimi ele geçirmesiyle kesintiye uğramıştır. 1966 yılınca gelinceye değin Baas iktidarına karşı başarısız darbe girişimleri olmuştur.

Darbe sonrası Salah Bitar ve Migel Eflak başta olmak üzere birçok lider hapse atılmış ve yönetimin kontrolü solculara geçmiştir. Bununla birlikte Hafız Esad da ülkenin en güçlü kişilerinden biri haline gelmiştir. 1967 Arap-İsrail savaşında (6 gün savaşı) Golan Tepelerinin İsrail tarafından işgal edilmesi Baasçılar arasında fikir çatışması yaratmış ve 1970 tarihinde

yönetime karşı askeri darbe yapılmıştır. Bu durumun ardından 1971’de yapılan referandum sonucunda Hafız Esad Suriye devlet başkanı olarak seçilmiştir.

3.5 Hafız Esad Dönemi

1971 yılından itibaren Suriye’de Baas Partisi söz sahibi olmaya başlamıştır. Hafız Esad, rejimi güçlendirmek ve muhalefeti etkisiz hale getirmek için hem Baas başta olmak üzere birçok Nasırcı grubu içinde barındıran Ulusal İlerici Cephe’yi kurmuştur. 1973’de Suriye’nin daimi anayasası halk oylaması ile kabul edilmiş ve bu anayasa ile rejim hukuki bir boyut kazanmış ve Hafız Esad’ın otoritesini daha da güçlendirmiştir. Bu bağlamda Baas Partisi de anayasal bir kurum olarak, ülkenin ve rejimin tek siyasi otoritesi ilan edilmiş ve sistem içinde başka bir siyasi partinin kurulmasına izin verilmemiştir (Şöhret, 2019:39). Bu düzenlemeler sonucunda Esad yönetimi, Sosyalist bir dönüşüm geçirmiş ve ekonomi alanlarında çeşitli politikalar izlemiştir. Sosyal devlet anlayışı benimsenmiş ve sağlık, eğitim gibi hizmetler devlet eliyle yürütülmeye başlanmıştır.

Hafız Esad, tek adam rejiminin doğal bir adımı olarak, iktidarını güçlü tutmak için liyakatten ziyade sadakati esas almış ve tüm yönetim kademelerine güvенеbileceği kişileri yerleştirmiştir. Kürtler ve Türkmenleri yönetimden uzaklaştırıp güvendiği kişileri askeri ve istihbarat birimlerine yerleştirmiştir. Esad iç politikaya hâkimiyet kurarak, dış siyasette İsrail karşıtı politikalar izleyerek hem konumunu güçlendirmiş hem de bölgede aktif bir rol üstlenmiştir. 1978 ve 1979 yılları arasında Mısır’ın İsrail ile anlaşması önemli bir müttefikin kaybı olmakla birlikte, Arap dünyasına liderlik etme konusunda Suriye açısından avantaj sağlamış ve Mısır’ın Arap Birliği’nden çıkarılmasına öncülük etmiştir.

Diğer yandan, İsrail ile yaptığı mücadelede yalnız kalmamak için Lübnan, Ürdün ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) üzerinde denetim kurmaya çalışmıştır. 1980’li yıllar Hafız Esad için hem iç hem de dış politikada etkisinin oldukça arttığı yıllar olmuştur. Sovyetler Birliği ile yapılan 20 yıllık Dostluk ve Birliktelik Antlaşması sonucunda Suriye Sovyetler tarafından yoğun bir şekilde silahlandırılmaya başlamıştır. Büyük Suriye fikri amacına ulaşmaya yönelik adımlar atılmaya başlanmış ancak muhalefet de karşı kaşıya gelinmiştir. Bu bağlamda ilk tepkiler 1973’de Hama ve Humus da gerçekleşen gösterilerde vücut bulmuş ve 1976 yılında ciddi bir ayaklanma gerçekleşmiş ancak bastırılmıştır. 1982’de yine Hama da Müslüman Kardeşler öncülüğünde başlayan ayaklanma kardeşi Rıfat Esad tarafından kanlı bir biçimde bastırılmıştır. Bütün bu karışıklıklara rağmen Hafız Esad 1985’de yapılan referandum oylarının %99,9’unu alarak tekrar Devlet Başkanı seçilmiştir. Bu seçimden sonraki dönemde Esad, Ortadoğu’da daha etkin olmanın yollarını aramış ve bölgesel sorunları çözme arayışına

girmiştir. Bu politikasına uygun olarak da Batı'ya karşı daha ılımlı ve daha yumuşak bir siyaset takip etmeye çalışmıştır (Canyurt, 2022:1-22).

1987 yılına gelindiğinde Esad, Sovyetlerle işbirliği yapmayacağını açıklamış ve bu kararı doğrultusunda Suriye'de bulunan danışman sayısını azaltmıştır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Suriye Batı tarzı politikalar izlemeye başlamıştır. Örneğin, Körfez Savaşında ABD'nin yanında yer almış, savaş sonrası dönemde aynı politikayı devam ettirme çabası içinde bulunmuştur. Bu çerçevede bölgenin en büyük problemi olan Arap-İsrail sorununu çözmek için 1994 yılında ABD başkanı Clinton ve Hafız Esad bir araya gelmiş ve bu görüşme 2000 yılına kadar devam edecek bir sürecin başlangıcı olmuştur. Genel bir ifade olarak, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı andan itibaren darbeler ve iç çekişmeler yüzünden istikrarsız yıllar geçirdiğini, Hafız Esad döneminde ise anti-demokratik ancak istikrarlı politikalar izleyerek bölgesel bir güç haline geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır (Toraman, 2015:40).

3.6 Beşar Esad Dönemi

Hafız Esad vefat ettiğinde oğlu Beşar Esad henüz 34 yaşındaydı ve Anayasa gereği Cumhurbaşkanı seçilemiyordu. Suriye Parlamentosu bu sorunu çözmek amacıyla seçilme yaşını düşürerek Beşar Esad'ın adaylığı yönündeki engelleri ortadan kaldırmıştır. Bu yasal adımın yanında Beşar Esad'ın rütbesi yükseltilecek Silahlı Kuvvetlerde yer almasının önü açılmıştır. Diğer yandan, Baas Partisi'nin Genel Sekreterliğine getirilen Beşar Esad, yapılan seçimler sonucunda Suriye'nin yeni Devlet Başkanı olarak seçilmiştir. Esad gençliğinde modern bir Batı'da eğitimi almış olup İngilizce ve Fransızca lisanlarını çok iyi konuşabilmekte aynı zamanda batı kültürünü de tanımaktadır. İktidara geldiğinde demokratik ve reform yanlısı duruşuyla halkın sempatisini kazanmış ve ülkede reform beklentisi içinde olan aydınların ümitlenmesine ve toplumsal taleplerini iktidara iletmelerine imkân sağlamıştır. Bu bağlamda Beşar Esad yönetimince bazı Reformlar gerçekleştirilmiş, cezaevlerindeki siyasi tutuklular serbest bırakılmış ve muhalif gazetelerin çıkarılmasına izin verilmiştir (Cevdet, 2008:1).

Diğer yandan, ekonomi alanında ciddi adımlar atılmış, döviz serbest bırakılmış, yabancı sermayenin ülkeye girmesine izin verilmiştir. Beşar Esad uluslararası alanda pozitif adımlar atmış ve ABD ve Batılı ülkeler ile ilişkilerini düzeltmek için politikalar geliştirmiştir. Bu bağlamda ABD'nin terörle küresel mücadele stratejisine destek vermiş ve Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Suriye Batı ile ilişkileri iyi bir seyre koymayı başarabilmiş ve Rusya ve Çin ile de ilişkilerini iyileştirme yolunda adımlar atmaya

başlamıştır. Soğuk Savaş yıllarında İsrail'e karşı birlikte mücadele ettiği devletlerin (Mısır, Irak, Ürdün) bu mücadeleden vaz geçmesiyle yalnız kalan Suriye İsrail karşısında aradığı desteği İran ve Hizbullah'tan görmüş ve onlara destek vermiştir.

Beşar Esad'ın açılımları yeterli olmamış, yani Şam Baharı fazla uzun sürmemiştir. Reformlar, muhalifler tarafından yeterli bulunmamış, bu durum Esad'ı batıdan yavaş yavaş uzaklaştırmıştır. 2002 yılı ortalarından itibaren muhalefete yeniden yasaklamalar getirilmiş ve tutuklamalar başlamıştır. 2003 yılında Irak'ın ABD ve koalisyon güçleri tarafından işgal edilmesi ve Saddam döneminin sona ermesi Suriye'nin dış politikasında kırılma noktası olmuştur. ABD'nin Irak'a girmesi ile güvenliği konusunda endişeye kapılan Esad, bu işgale onay vermemiştir. 2005 yılında Lübnan eski başbakanı Refik Hariri'nin suikast sonucu öldürülmesi uluslararası alanda Suriye'yi köşeye sıkıştırmıştır. Suikastın arkasında Suriye'nin olduğunu savunan ABD, Suriye'ye karşı baskı kurmuş ve Lübnan'daki askeri güçlerini çekmesini istemiştir. Baskılara dayanamayan Suriye, Lübnan'daki askeri birliklerini geri çekmek zorunda kalmıştır. Bu suikast Suriye'yi sadece Batı karşısında yalnızlaştırmamış bazı Arap ülkelerinin de Esad yönetimine tepki vermesine sebep olmuştur(TASAM). Suriye bu bunalımdan ve yalnızlıktan kurtulmak için çareyi Türkiye'de bulmuştur. 1998'de normalleşmeye başlayan ilişkiler, özellikle ekonomi ve güvenlik alanlarında iyice düzelmiştir.

3.7. Arap Baharı'nın Suriye'ye Etkileri

Arap Baharı, Ortadoğu ülkelerinin halkları tarafından 2011 yılından günümüze değin, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde rejim, yönetim, yönetici değişimleri başta olmak üzere değişikliklere, yenilenmelere yol açan, protesto, ayaklanma, kalkışma, devrim, başkaldırı ve daha birçok adlandırmayla söz edilen Arap halk hareketidir (Yılmaz, 2020:11). Bu halk hareketi yalnızca Suriye'yi değil, bölge ülkelerinin yanında ABD, Rusya, İran ve Türkiye'yi de yakından ilgilendirdiği için, Arap Baharı'nın etkileri bu ülkeler ölçeğinde de ele alınacaktır.

3.7.1 Arap Baharı ve ABD-Suriye İlişkileri

2011 yılında başlayan ve Ortadoğu'da büyük değişikliklere sebep olan Arap Baharı Başkan Obama döneminde başlamış ve ABD kamuoyunda ve dış siyaset çevrelerinde yoğun ilgi görmüştür. ABD, Arap Baharı başladığında beklenenin aksine genel hatlarıyla pasif bir politika gütmüştür. Bu çekingenliğin asli sebebi Bush döneminden kalma siyasi, ekonomik ve askeri sorunlar ile bunların dünya kamuoyunda yarattığı Amerikan karşıtı yaklaşımlardır.

ABD, Arap Baharı'nda aktif bir rol üstlenmekten ziyade bölgesel güçlere inisiyatif verilmesini desteklemiştir.

Diğer yandan ABD, Arap Baharı gösterilerinin Suriye'ye sığramasından sonra bu sorunun çözümünde Türkiye ve Arap Birliği'nin aktif rol oynamasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Ancak ABD yönetimi Suriye'de gerçekleşen olayları yakından takip etmiş ve Esad yönetimine şiddete başvurmadan siyasi diyalog kurmasını önermiştir (Toraman, 2015:43). Bu bağlamda ABD, Suriyeli muhaliflere olayların başından beri yardım etmekten geri durmamıştır. Suriye'de çatışma ve koas ortamının iyice artması ile birlikte ABD'nin Esad yönetimine karşı tavrı sertleşmeye başlamıştır. Suriye'de gösterilerin başlamasından yaklaşık 10 ay sonra, 18 Ağustos 2011 tarihinde ABD Başkanı Obama Suriye rejimini hedef alarak şu sözleri söylemiştir:

“Suriye'nin geleceği Suriye halkı tarafından belirlenmelidir Beşar Esad halkın önünde engeldir. İnsanları reform yapacağını söyleyip insanları hapslere atmakta, işkence yapmakta ve onları öldürmektedir. Defalarca ya reformları yapmasını ya da halkın önünden çekilmesini söyledik. Ama Beşar Esad bizi dinlemedi. Artık kenara çekilme vakti gelmiştir.” (Köylü, 2018:3)

Obama bu açıklaması ile Esad yönetiminin el değiştirmesi gerektiğinin altını çizmiş ancak herhangi bir askeri müdahale gerçekleştirmek istememiş, daha çok Türkiye'nin ön planda yer almasını istemiştir. Esad yönetiminin zamanla muhaliflere karşı tutumlarının sertleşmesi ile ABD Suriye'deki büyükelçisini geri çekmiştir. 2012 yılına gelindiğinde Esad rejiminin elinde bulunan kimyasal silahlar konusu gündemin çarpıcı meselelerinden biri haline gelmiştir. Gündemi meşgul eden önemli husus Esad yönetiminin bu mevcut kimyasal silahları kullanıp kullanmayacağıdır (Çeli, 2021:55-57).

Bu bağlamda 12 Temmuz'da ABD, Suriye'nin kimyasal silahları dağıtmaya başladığını iddia etmiş ve Suriye'yi kimyasal silahların delillerini saklamak ile suçlamıştır. 21 Ağustos 2013 tarihinde Suriye rejim güçleri tarafından Şam, Hammuriye, Zamalka, İrbil bölgelerinde kimyasal silahların kullanıldığı bir saldırı gerçekleştirilmiş ve saldırının sonucunda 1500 insan hayatını kaybetmiştir. 2013 yılının Eylül ayında ABD ve Rusya kimyasal silahlar konusunda görüşme gerçekleştirmiş ve uzlaşmışlardır. Kimyasal silaha sahip olan Suriye devleti kimyasal silahlarının listesini sunacak ve bu silahlar ellerinden alınacaktır. 2014 yılının Haziran ayı sonlarına doğru Kimyasal Silahların Yasaklanması Organizasyonu

(OPCW) Suriye'den son kimyasal silahların da teslim alındığını açıklamıştır (Köylü, 2018:1-17)

Arap Baharı hadiseleri Suriye'ye sıçradığında ABD yönetimi her ne kadar ihtiyatlı bir yaklaşım sergileyerek olaylara doğrudan müdahil olmaktan kaçınmışsa da ilerleyen zaman içerisinde ve özellikle de Başkan Trump döneminde Suriye'ye karşı zorlayıcı diplomasi ve askeri kuvvet kullanmaktan çekinmemiştir. ABD'nin bu ikiye bölünmüş siyasetinin temelinde iki faktörün etkin olduğunu söylemek mümkündür. ABD bir yandan diplomasinin yumuşak dili ile dünya kamuoyuna hitap etmekte ve Suriye halkının demokratik haklarından, özgürlüğünden bahsetmekte, diğer yandan da Ortadoğu'daki çıkarları gereği sert yüzünü göstermekte ve özellikle de İsrail devletinin güvenliği açısından Suriye'deki kargaşayı ve iç savaşı destekleyen bir tutum sergilemektedir. ABD Ortadoğu siyasetinde adeta antik Roma tanrısı Janus gibi davranmakta, bu da ABD'nin Soğuk Savaş yıllarındaki özgürlük, demokrasi ve insan hakları şampiyonu imajına zıt bir görüntü vermektedir. Suriye'nin İsrail ile savaş durumunu muhafaza eden tek devlet olması gerçeğinden hareketle, ABD'nin Suriye rejiminin değişerek yerine Irak benzeri AB-ABD yanlısı bir yönetimin gelmesini arzu etmesi olağan görünmektedir (Akkaya ve Uluçakar, 2023:1-100).

3.7.2 Arap Baharı ve Rusya-Suriye İlişkileri

Rusya'nın Suriye üzerinde bölgesel, ekonomik ve jeopolitik çıkarları vardır. Tarihi açıdan bakıldığında Rusya'nın Suriye rejimi ile 1960'lı yıllardan itibaren siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel anlamda köklü bir geçmişi vardır ve bu bağı bugün de muhafaza etmek istemektedir. Stockholm Dünya Sorunlarını Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI) raporlarına göre 2007 ve 2011 yılları arasında Rusya, Suriye'nin silah ithalatının %72'sini karşılamıştır. Bu silahlar arasında füzesavarlar ve Yakhont füze sistemleri de mevcuttur (Kahraman, 2012:1-43). Günümüzde ise Suriye Ordusunun toplam silah ve donanımının %80'i Rusya tarafından sağlanmaktadır.

Rusya Suriye meselesinin bölgesel bir sorun olduğunu ve çözümünün de bölge içinde gerçekleşmesi gerektiğini savunmuş, Arap Baharı protestolarına karşı başlangıçta tarafsız kalmış ve bekle-gör politikası izlemiştir. Rusya Esad yönetimine tam destek verirken muhaliflerle de sıkça görüşmekte, zaman zaman muhalifler arasında arabuluculuk görevi üstlenmekte, Suriye siyasi ve coğrafi birlikteliğinin sağlanabilmesi amacıyla Şam yönetimiyle görüşmelerini önermektedir.

Rusya Batı ülkelerini, özellikle de Fransa'yı Suriye'ye karışmamaları hususunda uyarmaktadır. Suriye, Rusya'nın İran ile birlikte çıkarı olduğu bir pazardır. Bu destek çerçevesinde S-300 füzelerine sahip üç savaş gemisini Suriye'ye göndermiştir. Rusya Esad

olmadan Suriye ile ekonomik ve askeri anlamda kendisini tatmin edecek sağlam ilişkiler kurup kuramayacağını bilmediği için Esad yönetimine açıkça desteğini sürdürmektedir. Çünkü Rusya Suriye’de yönetimin değişmesiyle Ortadoğu’daki etkisinin kaybolacağını düşünmektedir. Suriye Rusya açısından aynı zamanda jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahiptir. Suriye’nin limanlarının önemi büyük olup onların kaybedilmesi demek Rusya’nın Akdeniz üzerindeki emellerinin bitmesi demektir.. Bu bağlamda Rusya Suriye’yi Ortadoğu ve Akdeniz üzerindeki çıkarları için bir sıçrama tahtası olarak görmektedir.

Ekonomik olarak bakıldığında, Hafız Esad döneminden bu yana Rusya'ya bağımlı olan Suriye son dönemlerde de Rusya ile önemli ekonomik anlaşmalar imzalamıştır. 2010 yılında Rusya Devlet Başkanı Medvedev’in Şam ziyaretinde iki ülke arasında havacılık, iletişim, turizm, teknoloji, enerji ve çevre alanlarında ekonomik işbirliği, yapılan anlaşmalar ile geliştirilmiştir. Enerji cephesinde Rus Stroytransgaz şirketi Sovyet Dönemi'nden bu yana iddialı enerji projelerinden biri olan ve Suriye elektrik endüstrisindeki gaz ihtiyacının yaklaşık yarısını karşılama kapasitesine sahip bir gaz işleme tesisinin inşaatına Kasım 2009’da Humus yakınlarında başlamıştır (Sarıkaya, 2019:1-15).

3.7.3 Arap Baharı ve İran-Suriye İlişkileri

İran’ın Suriye Arap Baharına karşı takındığı tutum tam olarak Suriye yanlısı bir tutumdur ve Rusya gibi İran da Esad rejimi desteklemektedir. Bu desteğin arkasında üç gerekçe yer almaktadır. Birincisi, Şam yönetiminin geleneksel olarak Suriye’de azınlık konumunda olan Şiiilerin elinde olmasıdır. Suriye halkının çoğunluğu sünni olmasına rağmen Esad yönetimi mezhep itibariyle İran ile benzerlik göstermektedir. İkincisi, Suriye’nin 1948 yılından bugüne kadar takındığı anti-siyonist dış politika ve İsrail devletine karşı giriştiği silahlı mücadeleler ve savaşlardır. Bugün itibarı ile İsrail devleti ile savaş konumunda olan tek devlet Suriye’dir. Dolayısı ile İran 1979 yılından itibaren sürdürdüğü Amerikan ve İsrail karşıtı politikalarda Suriye ile kader birliği yapmıştır denilebilir. Üçüncü gerekçe ise bu kargaşanın kendisine de sıçrayacağı çekincesidir. İran baskıcı molla rejimi kurulduğu tarihten itibaren zaman zaman iç karışıklıklara sahne olmuş, bu hadiseler Şii İran rejimini hem bölgesinde hem de uluslararası arenada insan hakları, demokrasi, özgürlük bağlamında güç durumda bırakmıştır. Bu nedenle Suriye’de istikrarın tekrar sağlanması ve Esad rejiminin sürekliliği İran için hayati öneme sahiptir (Kaya, 2021:1-44). Bu bağlamda İran ve Suriye ilişkileri her zaman iyi bir seyir izlemiş ve aktif tutulmuştur. Karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı bir anlayış güden İran ve Suriye hem ekonomik hem siyasi alanlarda birbirlerine ihtiyaç duymuşlardır. İran Arap

Baharı süresince Suriye'ye mutlak bir destek ve he türlü yardımı sağlamaya devam etmektedir.

İran Suriye'de meydana gelen olayları dikkatlice takip etmiş ve olayları ABD ve İsrail destekli bir proje olarak nitelendirmiş hatta Suriye'de meydana gelen bu olayların ABD ve İsrail eliyle başlatıldığını belirtmiştir.

Suriye'ye destek konusunda çıkarları örtüşen ve aslında her alanda uzun yıllardır müttefik olan Rusya ve İran devletleri doğal olarak bir işbirliği sergilemektedir. (Kışman ve Boyraz, 2019:1). Rusya Suriye üzerindeki emellerine ulaşmak ve Ortadoğu'da daha fazla söz hakkına sahip olmak istemekte, İran ise olası bölgesel tehditleri azaltmak, Ortadoğu politikalarına yön vermek ve düşman olarak gördüğü ABD'yi bölgeden uzaklaştırmak gibi hedefler gütmektedir. İran bu hedeflerine ulaşabilmek için Rusya'nın bölgedeki etkinliklerine izin vermektedir. İki devlet arasındaki çıkarlar üzerine kurulu işbirliği sayesinde İran ve Rusya ilişkileri ivme kazanmıştır. Ortak çıkarların Suriye'de hâkimiyet kurma ve ABD'yi engelleme üzerine kurulu olması iki devleti stratejik ortaklığa taşımıştır (Abdullatif, 2022:1-16)

3.7.4 Arap Baharı ve Türkiye-Suriye İlişkileri

Türkiye, Ortadoğu bölgesine mesafeli yaklaşmış ancak zamanla dış politika anlayışını değiştirerek bölgesel güç olma yolunda adımlar atmış ve komşu devletler ile sıfır sorun ilkesini benimsemiştir. Bu yeni ilkeyi kapsayan önemli konu başlığı Suriye ile ilişkiler olmuştur. Komşular ile sıfır sorun ilkesi işe yaramış ve ikili ilişkilerde işbirliğinin önemi iyice anlaşılmıştır. Karşılıklı ulusal ve bölgesel çıkarlar nedeni ile eski kırılğan bağ onarılmıştır. Bu onarıma sayesinde ilişkilerin ivmesini kötü olarak etkileyecek konuların önü kesilmiştir. 2000 ve 2011 yılları arasında iki devlet arasında uygulanan politikalar sonuç vermiş ve ilişkilerde yumuşama ve işbirliği dönemleri başlamıştır. Ancak bu yumuşama dönemi Arap Baharı ile değişime uğramaktadır (Turhan, 2012:102).

Arap Baharı, Türkiye ve Suriye ilişkileri açısından epey zorlu geçmiştir. 2000'li yıllarda Baba Esad'ın ölümünden sonra normalleşen ilişkiler Arap Baharıyla birlikte tekrar 2000 öncesi seyrine geri dönmüştür (Özdemir, 2016:88). İki devlet arasındaki ilişkiler 2012 yılından beri tarihin en problemlili zamanlarını yaşamaktadır. Türkiye'nin Suriye politikası Rusya ve İran devletlerinin aksine daha çok ABD-AB çizgisinde gerçekleşmiştir. Türkiye Suriye yönetimini sivil halka şiddet kullanmaması konusunda uyarılmış ve iki devlet arasında yoğun görüşmelerin yaşandığı bu süreçte ipler iyice gerilmiştir. 2011 yılı BM zirvesinde Türkiye uyarılarını dikkate almayan Suriye ile ilişkiler kesilmiştir. Esad rejimi Türkiye'nin uyarılarına rağmen şiddet yanlısı tavırlarına devam etmiş, Türkiye de buna cevap olarak rejim

muhallifleriyle diyalog içine girmiş ve onlara siyasi ve diplomatik destek sağlamıştır. Bu bağlamda ilişkilerin kesilmesi ile birlikte Türkiye'nin Suriye'ye olan tavrı daha da sertleşmiş ve Türkiye muhaliflere askeri desteğini de esirgememiştir (Gökcan, 2018:171).

Türkiye Suriye'deki karışıklıkların iyice artarak bir iç savaş şekline dönmesi ile hiç arzu etmediği ve kuruluş yıllarından beri sadık kaldığı Yurtta Sulh Cihanda Sulh prensibi aleyhine bazı adımlar atmak ve Suriye topraklarında sınır ötesi operasyonlar yapmak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler neticesinde bir yandan YPG/PKK/DEAŞ ile mücadele etmek zorunda kalmış, diğer yandan da yoğun bir Suriyeli sığınmacı akınına maruz kalmıştır. Türkiye, Suriye iç savaşında, Suriye'den sonra en olumsuz etkilenen ülke konumuna gelmiştir. İlerleyen dönemde Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler iyice kopmuş ve Türkiye Esad yönetimini siyasi bir düşman olarak tanımlamıştır. Suriye ise Türkiye'nin muhalifleri silahlandığını ve hatta onlara eğitim verdiğini dünya gündemine taşımıştır (Toraman, 2019:65).

3.8. Suriye'nin Ortadoğudaki Önemi

Dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden olan Ortadoğu, geçmişten günümüze mücadelelere sahne olan önemli bölgelerden biri olmuştur. Ortadoğu kavramı ise biraz daha sınırlandırılarak Mısır, Türkiye, İran, Afganistan ve Pakistan gibi çevre ülkeler, Irak, İsrail, Ürdün Lübnan ve Suriye gibi merkez ülkelerle Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkeleri kapsayan bölgeye verilen isimdir. Bölgenin nüfus çoğunluğunu Araplar oluşturmaktadır. Afganlar, Asuriler, Beluciler, Kürtler, Ermeniler, Türkler, İranlılar, Yahudiler ve Kıptiler bölgede yer alan diğer topluluklardır. Dini açıdan Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu bölgede farklı dinlere mensup insanlar da yaşamaktadır. Örneğin Hristiyanlar, Museviler, Aleviler, Nusayriler, Dürziler. Ortadoğu kaynaklar açısından oldukça elverişli ve zengin bir bölgedir. Petrol, sanayi ilişkilerini ve dış politikayı şekillendiren en önemli ham maddedir. Bu bağlamda Orta Doğu'daki hammadde zenginliği, büyük devletlerin ilgi odağı ve uluslararası siyasette çıkar çatışmalarının merkezi olunca, günümüze dek sürecek sorunları da beraberinde getirmiştir (<https://siyasalhayvan.com/orta-dogu-bolgesinin-tanimi-ve-onemi/>).

Suriye Ortadoğu'nun Akdeniz'e açılan kapısı konumunda yer almakta ve stratejik önemi giderek artmaktadır. Suriye aynı zamanda ABD ve AB genişleme projelerinin de kesişim noktasındadır. Bütün bunlar dışında SSCB'nin nüfuz alanı içinde yer almakta ve Ortadoğu bölgesinde SSCB'nin politikalarının taşıyıcısı konumunda hareket etmektedir. SSCB ile ilişkileri Baas Partisi'nin iktidara gelmesi ile gelişen Suriye Ortadoğu politikalarında önemli bir güç haline gelmiştir. Suriye, 11 Eylül'e kadar Ortadoğu'da dengeleri hesaplayan Batı'yla

da uyumunu gözeten politikalar izlemiştir. 1. Körfez savaşında ABD ve Batı yanlısı bir tutum benimsemesi mevcut dış politikasında meydana gelen köklü değişikliğin birer yansımasıdır. Bu bağlamda Suriye Lübnan'daki mevcut kontrolünü korumaya çalışırken, Golan Tepeleri 'ne yönelik haklarını da muhafaza etmeye çalışmıştır. 11 Eylül sonrasında Suriye, ABD tarafından ekonomik ve stratejik çıkarlarını gözeten kabadayı devletlerarasında gösterilmiştir(TASAM).

3.8.1 Suriye'nin Sosyal Yapısı

Suriye konum olarak bir geçiş noktası olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda tarih boyunca insan akınlarına ev sahipliği yapmış ve heterojen bir toplum yapısına sahip olmuştur. Suriye'de birlikte yaşayan bu farklı kesimden insanlar arasında zamanla kültürel bir etkileşim meydana gelmiştir (Şahin ve Eşici, 2020:3). Suriye nüfusunun yaklaşık %90'ı Arap, %9'u Kürt ve %1'i Ermeni, Türkmen ve Çerkez gibi etnik gruplardan oluşmaktadır. Ülkede yaşayan nüfusun %90'ı Arapça, %9'u Kürtçe ve %1'i Ermenice, Türkemence ve Çerkezce konuşmaktadır. Yerli dillerin dışında yüksek eğitime sahip insanlar da Fransızca ve İngilizce de konuşabilmektedir (Şen:7).

Dinsel ve mezhepsel olarak bakıldığında Suriye'nin çoğunluğunun %75'nin Sünni Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir. Arapların yanı sıra Kürtler ve Türkmenler de bu grubu dahildir. Suriye yönetimini ellerinde bulunduran Arap Aleviler yani Nusayriler nüfusun %12'sini oluşturmaktadır. Hristiyanlar ise nüfusun %12'sini, Dürziler %3'ünü nüfusun geri kalanını ise Yahudi, Yezidi ve İsmaili toplulukları oluşturmaktadır. Bu bağlamda Suriye'nin eski yerleşik halkarından olan Hristiyanlar, mezhepsel bakımdan çeşitlikler gösterme ve Rum Ortodokslar, Ermeniler, Rum Katolikler, Süryani Ortodokslar, Süryani Katolikler, Marunîler, Keldaniler ve Katolikler bu çeşitliliğin bir parçasıdır. Dini bakımdan Suriye'nin en kalabalık ve geleneksel unsuru Sünni Müslümanlardır. Suriye'nin Lazkiye, Es-Süveda dışındaki bütün bölgelerinde önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Sünniler Baas rejimine kadar ülkedeki önemli siyasi ve ekonomik aktör olarak ön plana çıkmışlardır. Baas rejiminin ülke siyasetine yön verip yönetmeye başladığı döneme değin bu hâkimiyetleri sürmüştür.

Hafız Esad'ın iktidarını sağlamlaştırması ile yönetimden uzaklaştırılan Sünniler bu süreçte güçlerini de kaybetmişlerdir. Sünniler nüfus olarak fazlaca olsalar da azınlık statüsü konumuna düşmüşlerdir. Sünniler kadar kalabalık olan dinsel ve kültürel bir grup oluşturan Nusayriler Akdeniz kıyılarında yaşamlarını sürdürmektedir. 1960'lara gelindiğinde Baas partisinin Suriye'de iyi bir konuma gelmesi ile Nusayriler ülke yönetiminde kritik bir noktaya gelmiştir. Nusayriler tarih boyu baskı ortamlarına maruz kalmalarına rağmen nüfuslarıyla

oldukça orantısız bir güce sahip olmuşlardır. Fransızlar ayrı bir Nusayri kurmak istemiş ve Nusayriler orduda kilit noktalara alınmışlardır. Nusayriler 1963 Baas Darbesi ve ardından Hafız Esad'ın devlet başkanı olması ile ordu ve siyasetin her kademesine yerleşip ülke yönetiminde tek söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Suriye etnik yapı bakımından incelendiğinde nüfus çoğunluğu olan Arapların büyük kısmının Sünni inancına sahip olduğu görülmektedir. Alevi, Şii ve İsmaili inancına sahip azınlık da vardır. Müslümanlar ile birlikte farklı mezheplere sahip olan Hristiyan Araplar da vardır. Suriye'de Araplardan sonra en kalabalık nüfusa sahip Kürtler kuzey kesimde, Türkiye sınırına yakın yerlerde yaşamaktadır. Kürtler yerleşim yeri olarak genellikle Irak ve Türkiye'nin sınırında bulunan Haseki kentini tercih etmekte ve ayrıca Şam ve Halep gibi daha büyük şehirlerde de yaşamaktadırlar. Kürtler dil ve kültürlerini oldukça muhafaza etmektedirler. Bu bağlamda Birinci Dünya Savaşından sonra Kürtler, İran, Irak, Türkiye ve Suriye gibi farklı bölgelere dağılıp Arap Baharı olayları ile Ortadoğu coğrafyasının önemli aktörlerinden biri haline gelmişlerdir.

Suriye'de yer alan azınlıklar az bir nüfusa sahip olmakla birlikte belli bölgelerde yoğunlaşarak oralarda yaşamaktadırlar. Örneğin, Es-Süveyda kentinin yaklaşık %88'i Dürzi kesimden oluşmaktadır. Lazkiye'de ise Nusayriler fazla bir nüfusa sahip olup ülkenin belirli bölgelerinden yoğunlaştıklarından toplu hareket etmeye de başlamışlardır. Manda Dönemi'nde bir direniş ile karşı karşıya kalan Fransızlar, ülkedeki kargaşa ortamını lehlerine çekmişlerdir. Fransızlar Suriye'den çekilirken de bu etnik ve mezhepsel ayrılıkları rahat bir şekilde lehlerine kullanabilecekleri açık rejimler bırakarak çekilmişlerdir.

20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde Batı, halk ve yönetimi birbirine küstürerek bölge üzerinden çekilmiştir. Irak bölgesinde nüfus bakımından Şii nüfusu çoğunluk olmasına karşın İngilizler yönetim Sünnilere, Fransızlar da aynı şekilde Sünniler çoğunlukta olmasına rağmen yönetimi ve idareyi azınlık olan Nusayrilere bırakmışlardır. Bu bağlamda Nusayriler sistemli bir şekilde devlet kadroları ve ordulara yerleşmişlerdir. Bu olayların ardından Hafız Esad'ın iktidarın başına gelmesi ile mutlak iktidar el değiştirmiştir. Bu bağlamda Ortadoğu'da yönetimin halktan kopuk ve azınlık kesimin çoğunluk kesime hükmettiği, hâkimiyet kurduğu yönetimler meydana gelmiştir. Bu bağlamda Suriye ilerleyen zamanlarda ciddi sorunlar ile karşılaşabilecektir (Kuş, 2019:174).

3.8.2 Suriye'nin Ekonomik Yapısı

Bir ülkenin hem iç hem de dış politikasını belirleyen önemli unsurlardan biri o ülkenin ekonomisidir. Ekonomik gücü elinde bulunduran ülke, kendi kendisine yetebilen ve dış politikada daha güçlü yer alabilen bir ülkedir. Askeri ve bilimsel harcamalarında yüksek olması bir ülkeyi dış politikada güçlü gösteren unsurlardır. Örneğin ABD ve Rusya bu açıdan en güçlü ülkelerin başındadır. Suriye'de ekonomi büyük oranda devlet kontrolü altındadır. Suriye'nin ekonomisinde benimsediği devletçilik anlayışı Hafız Esad dönemi ve öncesine kadar uzanmaktadır. 1960'lı yıllarda devletleştirme anlayışı etkisini göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda günümüzde Suriye'de petrol, su, elektrik , ana gıda maddeleri tamamen devletin elindedir. Suriye'deki ekonomik yapıyı yönetimde söz sahibi olan birey ve aileler idare etmektedir. Örneğin, Rami Mahluf ailesi ithalat ve ihracatı tekellerinde tutmaya çalışmaktadır (Irmak, 2016:30).

İthalat ve ihracatın yanı sıra güvenlik birimlerinin de önemli noktalarını ellerinde tutan yöneticiler sistemi çökertecek olası bir reform hareketinden çekinmektedirler. Çünkü devlet burjuvasisi adı verilen üretim ve yatırım araçlarındaki kullanım haklarından yararlanarak mülkiyet üzerinden zenginleşmektedirler. Suriye ekonomisindeki değişim Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile başlamıştır. Uzun yıllar ülkede sosyalist ekonomik politikalar uygulanırken 1990'lı yıllardan beri serbest piyasa ekonomisine geçiş çalışmaları gözlemlenmektedir. Fakat ciddi reformlar gerçekleştirilemediğinden ötürü bu ekonomik geçiş sağlanamamıştır. Bu bağlamda Suriyir yakın komşuları ve İslam ülkeleri ile işbirliği içine girmiş ve ekonomisini güçlü kılmaya çalışmıştır (Balbay, 2006:145).

Suriye'nin temel geçim kaynakları petrol, doğalgaz, dış yardımlar, döviz gelirleri ve tarımdır. Bu bağlamda petrol ihracatı toplam ihracat gelirlerinin üçte ikisini ve bütçe gelirlerinin yarısını oluşturmaktadır. Suriye petrol dışı alanlar ile de uğraşmaktadır. Örneğin; kauçuk, tekstil, gıda, plastik bu alanlardan bazılarıdır. Bu alanların yanı sıra bir diğer uğraştığı ve hızla gelişen sektör turizmdir. Suriye'deki sanayi şirketleri devlet eliyle işletilmektedir. Bu bağlamda kamunun ülke ekonomisindeki payı giderek azalmaktadır. Suriye'nin başlıca ticaret merkezleri; Şam, Halep, Tartus, Humus ve Lazkiye'dir. Bu bölgeler petrol sanayisinin merkezi, Deyrizor çevresi ile Halep ve Banyas'taki rafinerilerdir. Tekstil, seramik, gıda işleme tesisleri gibi yerler Şam, Humus gibi yerlerde bulunmaktadır. Lazkiye ve Tartus bölgesi Suriye'nin liman şehirleri olmakla birlikte uluslararası ticaretinde merkezi konumundadır.

Öte yandan ülkenin doğu tarafı daha az gelişmiş olmasına karşın Haseki bölgesinde tarımsal faaliyetler yapılmakta ve bu sebeple de yoğun göç hareketlerine maruz kalmaktadır.

Tarımsal ürünlerin büyük bir kısmı ülkenin kuzey kesiminde ve Halep ve Şam'ın batı kesiminde üretilmektedir. Bu bağlamda Suriye hükümetinin tahıl ve pamuk piyasalarına karşı müdahaleleri devam etmekte olup tarımda özel sektör faaliyetleri ve daha az öneme sahip meyve üretimi alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Fakat öte yandan ülkede meydana gelen iç karışıklıklar ekonomiyi ciddi şekilde etkilemekte ve ekonomik faaliyetlerde ciddi bir küçülmeye sebep olmaktadır. Hatta bu bağlamda sanayi merkezleri de etkilenmiş ve durma noktasına kadar gelmiştir. 2011 yılının Mart ayında başlayan Arap Baharı ile birlikte başlayıp iç savaş boyutuna ulaşan siyasi sorunlar ekonomiye de sıçramış ve büyük sorunlar yaratmıştır. Sorunun büyüklüğünü şu şekilde açıklamak yanlış olmayacaktır ülke durumu o kadar kötüdür ki temel ihtiyaçların karşılanması dışında bir ekonomik politikadan bahsetmek mümkün değildir.

Ülke ekonomisi ile alakalı önemli bir başka husus dış yardımlardır. Örneğin akaryakıt, tahıl gibi ihtiyaç maddeleri dışarıdan temin edilmektedir. Bu bağlamda enflasyon artmaktadır. Siyasi istikrarsızlık öncesinde kamudaki ekonomik ağırlığın azalması, yabancı sermayenin teşvik edilmesi amacı ile gerçekleştirilen ekonomik reformlar sonucunda Suriye'ye yapılan yabancı yatırımlar, ülkedeki istikrarın artması ile faaliyetleri son bulmuştur. Suriye'de ekonomide önemli olan başlıca ihraç ürünü petrol, petrol bölgelerinin hükümet dışı güçlerin eline geçmesi sonucunda ciddi şekilde azalmıştır. Ülke ekonomisini iç karışıklıkların başlaması kısıtlamalar ve ambargolar etkilemektedir. Suriye petrolünün AB'nin petrol ithalatına getirdiği yasak ekonomiyi olumsuz etkilemişlerdir. Ülkedeki petrol üretiminin durması öne çıkmış ve Suriye'nin petrol ihracatına uygulanan yasaklar önemini yitirmiştir. Ülkede yaşanan iç karışıklıklar ekonominin seyrini etkilemiştir. Bu bağlamda şartlar sürekli değişip Suriye'nin geleceği ile ilgili ekonomik ve siyasi anlamda belirsizlikler artmıştır.

Ülkede yaşanan iç savaş ve uygulanmakta olan yaptırımlar ekonomik faaliyetleri kesintiye uğratmıştır. Bu bağlamda ülkenin ekonomisi tamamen bozulmuştur. Üretim, ihracat ve ithalat azalırken gelirler azalmış ve bütçe dengesi bozulmuştur. Döviz gelirlerinin gerilmesi de döviz kurlarındaki mevcut istikrarın bozulmasına neden olmuştur. (Yılmaz, 2018:5). Suriye iç savaş öncesinde yaptığı ihracat ve yatırımlar ile Ortadoğu'nun en dinamik pazarlarından biri konumuna getirmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş ve bu yolda atılan adımlar buna bağlı olarak artan petrol gelirleri, ülke ekonomisinin büyüyüp gelişmesine destek olmuş, Suriye pazarında yabancı firmalar için fırsat kapıları açılmıştır. Petrol ve doğalgaz, talep artışları, altyapı projeleri yabancı firmaları cezbetmekte ve Suriye'yi cazip bir pazar gibi görmelerinin önünü açmıştır.

3.8.3. Suriye'nin Siyasi Yapısı

Suriye'nin dış politikası ülke yönetimini 30 yıl tek başına yürüten Hafız Esad döneminde şekillenmiştir. Ortadoğu bölgesinde hatta genel bir bakış açısı ile dünyada otoriter rejimler, yönettikleri halkın refahı ve mutluluğundan ziyade, kendi yönetimlerini ayakta tutmayı ve iktidarlıklarını sağlamlaştırmayı arzuladıkları için son derece dikkatli bir dış politika anlayışı gütmektedirler (Irmak, 2016:15). Suriye'nin temel dış politika unsurları Hafız Esad'ın temellerini attığı; Arap Milliyetçiliği ideolojisi, Büyük Suriye düşüncesi, İsrail sorunu ve Filistin meselesi, Güvensizlik ve Mezhepsel Birlik gibi unsurlar etrafında şekillenmiştir (Atlıoğlu, 2009:5). Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile kendisini güçlü hissedenden ve bunu fırsat bilen ülkeler genişlemenin yollarını aramışlardır. Örneğin Yunanistan'ın Megali İdea (Büyük Fikir) gibi. Bu bağlamda Hafız Esad'ında kafasında Hatay ve Lübnan'ı içine alan Büyük Suriye düşüncesi şekillenmiştir. Fakat Hafız Esad küreselleşen dünya ile birlikte imkânlarının elverişli olmadığını anlamış ve bu ideallerinden vazgeçmiştir.

Büyük Suriye düşüncesinden vazgeçilmesinde Soğuk Savaş'ın sona erecek olması ve kutuplaşmalarının azalması da etkilidir. Çünkü Soğuk Savaş esnasında Esad yönetiminin SSCB'yi desteklemesi ve savaşın bitmesinden sonra da bölgesel ve küresel aktörler ile iyi ilişkiler kurmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu durumu tercih etmesinde Sünni çoğunluğun isyan etmesini ve diğer ülkelerden destek almasını önleyici güvenlik tedbirleri de bir etki oluşturmuştur. SSCB'nin dağılması ile Suriye yalnızca askeri müttefikini değil iktisadi destekçisini de yitirmiştir. İki kutuplu dünya düzeni sonrası iktisadi açıdan güçlenebilmek adına Arap sermayesini yanına çekmeyi ve ABD baskından kurtulabilmek için Irak karşıtı koalisyonun içinde yer alması Suriye'nin kendi kaderi için bir dönüm noktası olmuştur.

Hafız Esad döneminde dış politikayı meşgul eden konulardan birini Filistin Sorunu oluşturmaktadır. Suriye bir taraftan Arap ülkeleri arasında lider olmaya çalışırken öte yandan düşmanı olan İsrail'e karşı güvenliğini korumaya çalışmaktadır. Bu bağlamda İran'dan Hizbullah'a destek gönderilmesi içinde topraklarını adeta bir köprü gibi kullanmıştır. Beşar Esad döneminde ise oluşan faydacı dış politika anlayışı çeşitli ittifaklar aracılığı ile sürmeye devam etmiştir. Beşar Esad yönetimi İsrail ve ABD'yi tehdit olarak görmüş ve İran gibi bir gücü arkasına alarak elinde Hizbullah gibi caydırıcı kozlar ile Rusya ve Çin'in Güvenlik Konseyi'ndeki yaptırımları engellemiş ve bu durumda Suriye'yi biraz rahatlatmıştır.

Bakıldığında bir ülkenin tarihi, stratejik konumu, sosyal ve ekonomik yapısı o ülkenin dış politikasının esaslarını oluşturmakta ve ülkeye bazen avantaj bazen de dezavantaj sağlamaktadır. Bu bağlamda Suriye'nin köklü geçmişi kendisine hem sağlam bir tecrübe hem de küreselleşen dünya düzenine bütünleşmiş olmakta dezavantaj sağlamaktadır. Beşar Esad'ın

2011 yılının Mart ayındaki halk hareketleri onu hem iç hem de dış politikada zora sokmuştur. O dönemde Türkiye, kendisine sığınmak isteyen Suriyeli muhaliflere kapılarını açmamış ve yardım sağlamamıştır. Fakat bu durum günümüze bütünleşmiş edildiğinde Türkiye'nin insancıl sebepler neticesinde siyaseten muhalifleri desteklediği görülmektedir. Bununla birlikte Hama olayları esnasında Avrupa Birliği ve ABD etkin bir rol oynamamıştır. Bu bağlamda Suriye dış politikasını güvenlik üzerine şekillendirmiştir. Tarih boyunca kanın döküldüğü Ortadoğu'da Türkiye, İsrail ve Irak gibi komşularıyla seviyeli ve temkinli dış politika anlayışı sergilemiştir. Türkiye'nin iç güvenlik problemi olan PKK sorunu, Suriye'ye de sıçramış ve krizlere yol açmıştır.

Suriye'nin farklı din, dil, ırk ve kültürleri bünyesinde barındıran heterojen yapısı dış politikada etki alanını kısıtlamış farklılıklar bir zenginlikten ziyade bir sorun haline gelmiştir. Ülkede azınlık halde bulunan Alevi kesim ile Sünni- Müslümanlar arasında sürekli bir anlaşmazlık hali mevcuttur bu da kabul edilebilir bir durum değildir çünkü Suriye ordusu çoğunluk itibari ile Sünni Müslüman kesimden oluşmaktadır. Suriye'nin dış politikasını belirleyici bir diğer unsur ekonomidir. Ekonomi Suriye'nin dış politikada kaderini belirleyen meselelerden biri olmuştur. Getirisi çok olmayan zengin yer altı kaynakları, devlet tekelindeki tarıma dayalı ülke ekonomisi bölgesel büyümeyi engellemiş ve Ortadoğu'da hareket alanını kısıtlamıştır. Diğer yandan Sovyetler Birliği, İran İslam Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'ndan yardım alan Suriye, dışa bağımlı ve kendisine yetemeyecek haldedir bu durumda onun dış politikada imtiyazlar vermesine sebep olmaktadır. Suriye'nin yıllar boyu tek bir aile tarafından yönetiliyor olması da dış politikasını belirleyen önemli unsurların başındadır. Halkın görüşlerini dikkate almama ilerleyen zamanlarda çözülmesi zor sorunlara yol açmış bu da hem iç hem dış sorun haline gelmiştir.

BÖLÜM IV

4. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri

4.1 Suriyeli Sığınmacıların Türk Siyasetine Etkileri

Siyaset olgusu, bir devletin yüksek idari kademelerinde görev alan politikacıların, o ülkenin yönetimi, ekonomisi ve güvenliği kapsamında yürüttüğü çalışmaları içerir. Siyasiler, ülkelere dışarıdan gelen mülteci, göçmen veya sığınmacılara karşı ülkelerinin ve vatandaşlarının öncelikli olarak güvenliklerini, refahlarını, nüfus yapılarını korumakla mükelleftirler. Mülteciler, göçmenler, sığınmacılar vardıkları ev sahibi ülkeye belli başlı sorumluluklar (ekonomik, güvenlik) yükler. Bu insanların sayısı ne kadar fazla ise, ev sahibi ülkenin sorumlulukları ve altından kalkmaları gereken sorunlar o derece yüksek olur. İşte hem kendi kamuoyuna hem de bölgesel veya küresel kamuoyuna karşı bu sorumluluklarını layıkıyla yerine getirebilmesi için ev sahibi ülkenin oldukça iyi bir ekonomiye, güçlü bürokrasiye ve hizmet gücüne sahip olması gerekir. Bütün bunların yetersiz kalması veya az olması halinde ev sahibi ülke karşılaştığı göç dalgasının sebep olacağı ekonomik, kültürel, toplumsal yıkımlara uğrayabilmektedir.

Tezin bu bölümünde yaklaşık 10 yıldan bugüne kadar giderek artan sayılarda ve bugün itibarıyla 4 milyonun üzerinde bir nüfusa sahip olan Suriyeli sığınmacıların Türk siyasetine, Türk ekonomisine ve Türk sosyo-kültürel yapısına etkileri ele alınacak olup belirli kurum ve kişilerle yapılan röportajlar da bu araştırmanın amacına anlam katacaktır.

2011 yılında Arap Baharı hadiseleri kapsamında Suriye'de başlayan ve hala devam eden iç savaş sebebiyle Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların ülkenin siyaseti, ekonomisi ve sosyo-kültürel yapısı üzerinde önemli etkileri olmuştur. Suriyeliler ile Türk vatandaşları etnik ve kültürel açıdan önemli farklılıklara sahip olsalar da, aynı dine inanmanın sağladığı psikolojik avantajlar kitlesel göçün olumsuz atmosferini biraz olsun azaltmış ve ötelemiştir. Fakat, barınma süresinin uzaması ve buna bağlı olarak ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklar birçok sorunu beraberinde getirmiş ve var olan sorunların derinleşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda bu sorunlar siyasal alana taşınmış ve sığınmacı sayısının giderek artmasına paralel olarak birçok siyasi sorunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Önceleri bir dış politika ve güvenlik meselesi olarak görülen Suriye iç savaşı kısa süre içerisinde Türkiye'nin en elzem iç meselesi haline dönüşmüştür. Türkiye'ye sığınan Suriyeliler ülkemizin hem iç siyasetini hem de başta AB olmak üzere dış siyasetini birçok farklı yönde etkilemiştir.

4.1.1 Türkiye'nin İç Siyasetine Etkileri

Türkiye jeopolitik konumu itibari ile birçok göç hadisesine sahne olmuştur. (Çelik 2020:3-4). Osmanlı döneminde ve Osmanlı sonrası Cumhuriyet döneminde göç ve siyaset birbiri ile hep etkileşim içerisinde olmuştur. Toplumsal ve siyasi yapıyı besleyen göç olgusu Anadolu'da milliyetçilik başta olmak üzere ayrıştırıcı düşünce akımlarının ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Suriye iç savaşı ile birlikte kısa bir zaman içerisinde büyük göç hareketliliklerine sahne olmuş ve Türkiye'de iç ve dış siyaset önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, bu yoğun göç dalgası karşısında bir müddet bocalamış ancak, hem siyasi mülahazalar hem de insani gerekçelerle açık kapı politikası izlemiş ve bu kapsamda beklenenden daha fazla bir Suriyeli akınıyla karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye'nin Göç İdaresi politikası önceki klasik yaklaşımlardan farklı olarak sorun çıktığı anda müdahale edilebilmesi için birçok yeniliği uygulamaya koymuştur. Suriye sığınmacı göçü ile birlikte birçok bakanlık bürokrasisinde yapısal düzeyde önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu durum, sığınmacıların Türk bürokrasisi üzerinde yarattığı doğrudan etkiyi gösteren ciddi bir vaka olarak ortaya çıkmıştır. Bu yapısal değişiklikler özellikle birçok bakanlıkların bünyesinde meydana gelmiştir. İçişleri Bakanlığı, ülkemizde gerek kamplarda gerek kamp dışında kalan Suriyeli misafirlerimize, parmak izleri alınıp güvenlik soruşturmaları yapıldıktan sonra kayıt altına alınarak "Geçici Koruma Kimlik Belgesi" verilmesini sağlamıştır.

Öte yandan ülke genelinde yılda 2 defa gerçekleştirilen Huzurlu Sokaklar uygulamalarında dilencilik suçuyla ilgili olarak toplam 3 bin 46 kişiye işlem yapılmış, bunlardan ilk uygulamada 149 kişinin, ikinci uygulamada ise 230 kişinin Suriyeli olduğu tespit edilmiş, gerekli adli ve idari işlemler yapılmıştır (Eymez, 2017:1). Öte yandan Milli Eğitim Bakanlığı ise yine aynı yıl içerisinde Suriyelilerin eğitimine yönelik bir proje başlatmıştır. Buna göre, Türkçe bilen Suriyelilerden halk eğitim merkezlerinde "Türkçe Seviye A1" programını almış olmaları veya okuma yazma 1'inci kademe seviye tespit sınavından başarılı olmaları şartıyla, doğrudan boş kontenjanı bulunan okulların Anadolu Meslek Programı 9'uncu sınıflarına kayıtlarını yaptırabilme imkânı sağlamıştır (MEB). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlıkları ise Ülkemizdeki Suriyeliler için, psiko-sosyal destek vermektedir. Suriyeli çocukların çok büyük bir sarsıntı yaşadıkları farz edilerek çocukların en büyük ihtiyaçlarından birisinin psiko-sosyal destek olduğu kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra 2016 yılı sonrasında ikamet iznine sahip olan Suriyeliler bakanlık izni ile birlikte çalışabilmektedir.

Bakanlıkların yukarıda açıklanan projelerine ilave olarak bazı Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) da ek iyileştirme gayretleri devam etmektedir. Suriye göçü sonrasında Suriyelilerin çoğunluğunun sığınmacı kampları dışındaki mekânlarda barınması 2019 yılı itibari ile kampların kapatılmasına ve STK'ların etkisinin artmasına neden olmuştur. Bu STK'lar yapılan yardımları ihtiyaç sahibi sığınmacılara ulaştırma konusunda bürokrasi ile Suriyeli ihtiyaç sahipleri arasında aracı olmuştur (Sağnıç, 2017:66-67). Bu STK'lar içerisinde Mülteciler Derneği farklı milletlerden oluşan personeli ve eğitim ve sağlık başta olmak üzere birçok alanda sığınmacılara ve yerel halka yönelik çalışmaları ile dikkat çekmektedir (Yılmaz, 2017:1).

Bunun yanında, Mazlum-Der, Mülteci-Der, Göç-Der, İnsan Hakları Derneği (İHD), Sosyal Gelişim ve Dayanışma Derneği (SGDD), Hayata Destek Derneği (HDD), Akademi Lisan ve İlmî Araştırmalar Derneği (ALİAD), Malumat Toplum Bilgilendirme Merkezi (MTBM), İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), gibi yerli ve yabancı STK'lar etkin çalışmalar yapmaktadır. Bu STK'ların Suriyeli mültecilere dönük de birçok faydalı faaliyetleri bulunmaktadır.

Sivil toplum alanında çok görünür olmasalar da Türkiye'de Suriyeliler tarafından kurulmuş çok sayıda STK da bulunmaktadır. Çoğu Gaziantep, İstanbul ve Hatay'da yer alan bu kuruluşların ana faaliyetleri sınır ötesi insani yardım ve Suriye'de kalmış nüfusa yönelik destek projeleridir. Özellikle, Suriye'deki çatışmalardan dolayı ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalan Suriyelilerin yoksulluk, eğitim, sağlık gibi alanlarda yaşadıkları sorunlara çözüm bulmaya yönelik çalışmalar yapan bu örgütler çok daha kısıtlı olsa da Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilere de yardım faaliyetleri yürütüyorlar; gıda, giysi, kırtasiye tarzı ihtiyaç malzemeleri dağıtıyorlar. Bazıları çok büyük kapasiteye sahip bu STK'larda çalışan yüzlerce Suriyeli, verilen eğitimler ve yoğun faaliyetler sayesinde oldukça profesyonelleşmiş ve uluslararası dönerlerin talep ettiği becerileri kazanmış durumdadırlar (İsnemli, 2017:25-34).

Ağırlıklı olarak sınır ötesi çalışmalar yürüten Suriyeli STK'lar, yavaş yavaş Türkiye içindeki mültecilerin ihtiyaçlarını ve en önemlisi "güncel siyasetten uzak, daha istikrarlı bir göç politikası" talebini dile getirmeye başlıyorlar. Ayrıca, bazı Suriyeli STK'lar sadece Suriyeli geçici koruma altındaki kişilere değil, uluslararası korumaya başvurmuş Irak, Afganistan vb. ülkelerden gelen sığınmacılara yönelik de çalışmalar yapıyor ve Sakarya, Elazığ gibi Suriyeli nüfusun görece daha az yoğun yerlerde de şubeler açıyorlar (Eskimez, 2018:7).

Diğer yandan, STK'ların bu faaliyetleri yanında, yerel yönetimler ve özellikle de kent belediyeleri Suriyeli sığınmacıların özellikle sınır kamplarında konuk edilmeleri sürecinde, aktif destek ve yardımlarda bulunmuşlardır. Bu faaliyetler yerine getirilirken görülmüştür ki, sığınmacıların sorunlarının çözümünde asıl yükü belediyeler çekmektedir. Hem sığınmacıların günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında hem de onların topluma uyum sağlamada belediyelere ciddi manada destek verilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Çünkü uyum sürecinin sahadaki asıl sorumlusu belediyelerdir ve yerel bütünleşmeyi onlar yürütmektedir. Belediyelerin göç yönetim sürecindeki yetki ve serbestlikleri şehirden şehre değişiklik gösterse de genellikle kentsel hizmetleri sunmada en etkili kuruluşlardır. Belediyelerin yeni gelen nüfusun istihdam, barınma, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunda kendi kentlerinde yaşayan vatandaşları için ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Dündar, 2011:1-10).

Bu bağlamda, Suriyelilerin kitlesel göçü karşısında ilk harekete geçen belediyelerin başında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi gelmektedir. Gaziantep belediyesi sığınmacıların hem zorunlu ihtiyaçlarını karşılamış hem de çocuk ve kadınlara yönelik eğitim, spor, sosyal ve kültürel faaliyet alanlarında çalışmalarıyla onların gelişimine katkı sunmaya çalışmıştır. Göç hareketliliğine diğer illere göre daha fazla maruz kalan Hatay ise, göç eden Suriyeliler için birçok faaliyet yürütmeye başlamış ve onların ihtiyaçlarını karşılamayı kendilerine misyon edinmiştir (Bozkurt, 2022:1-27).

Öte yandan Mersin ili de Suriyeli sığınmacıların önemli yerleşim yerlerinden biridir. Mersin'de bulunan Suriyelilerin çalışma hayatına katkıda bulduklarını ve genellikle ya dükkân, fırın, market, kafe, dönerci, terzi gibi küçük esnafın yanında işçi-çırak olarak çalışmakta, ya da küçük ölçekli esnaf zanaatkâr işleriyle uğraşmaktadırlar. Mersin'de ekonomik koşulları görece olarak daha iyi olan Suriyelilerin Mersin'i tercih ettiğini, şehirde Suriyeliler tarafından yapılan yatırımlara bakarak görmek mümkündür. Mersin ili Suriye arasında geçmişten bugüne ticari bir bağ vardır (Tos, 2021:2-31).

Lazkiye ve Mersin arasında geçmişten gelen akrabalık bağlarının bulunması ile bu durum ticari ilişkilere de yansımıştır. Mersin'de yaşamakta olan Suriyelilerin yaşam koşullarına bakıldığında diğer illerde yaşayan Suriyelilere oranla daha iyi koşullarda yaşadıklarını söylemek mümkündür (ORSAM, 2015). Türkiye'ye zorunlu göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin 2018 yılındaki resmi rakamlara göre Mersin ili genelinde toplam sayısı 206.033 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu sayı Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin toplamının %5,6'sını oluşturmaktadır. Mersin ili içerisinde Suriyelilerin yaşamak için tercih ettiği ilçelerdeki nüfuslarını incelediğimizde en fazla Suriyelinin yaşadığı ilçe olarak karşımıza Akdeniz,

Tarsus, Mezitli, Toroslar, Yenişehir ilçeleri çıkmaktadır. Bu beş ilçe, il genelinde yaşamakta olan toplam Suriyeli sığınmacıların %86,5'ini barındırmaktadır (Doğan ve Özdemir, 2021:46).

Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin, kaynaklanan hakların ötesinde imkânlarla sahip olması yerli halkı rahatsız etmekte ve bu duruma doğal olarak Türk vatandaşları farklı tepkiler göstermektedir. Bazı Türk vatandaşları sığınmacılara destek olma konusunda olumlu bir anlayış benimsemekte ve doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sığınmacılara yardımlarda bulunmaktadır. Ancak bunun tam tersi bir yaklaşım gösteren yerli halk da vardır ve onlar dışlayıcı bir milliyetçi düşünceyi benimsememiş olsalar bile dışlayıcı bir tavır takınmaktadırlar (Özipek, 2018: 27).

Türkiye’ye geldikleri ilk andan beri Suriyeli yaşlı, genç ve hatta çocuk zorlu şartlarda çalıştırılmalarına rağmen Türk toplumunda onların sadece tüketici oldukları yönünde genel bir algı vardır. Etnik ve kültürel farklılıkların çocuk ve genç kesim üzerinde ayrıştırıcı etkisi ve Suriyelilerin ülkede kalıcı olacağını düşünülmesi Türk vatandaşlarının Suriyelilere karşı olumsuz tutum ve davranışlarını arttırmıştır. Bütün bu olaylara ek olarak medya kuruluşlarının Suriyelilere yönelik olumsuz tutum ve davranışlarının artmasına zemin hazırlayan bir dil kullanması da Türk vatandaşlar ve Suriyeliler arasında gerginliklerin oluşmasına neden olmaktadır (Alp, 2018:34).

Türk vatandaşları ile Suriyeli sığınmacılar arasındaki sorunları artıran en önemli nedenlerden bir tanesi, 2013-2016 yılları arasında Suriye kaynaklı terör örgütleri tarafından Türkiye topraklarında gerçekleştirilen ve yüzlerce masum insanın ölümüne ve yaralanmasına sebep olan terör saldırıdır. Bu bağlamda 2013 yılında Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde birçok kişinin yaralanıp hayatını kaybettiği bir patlama meydana gelmiş ve hükümet saldırılardan Suriye rejimini sorumlu tutmuştur.

Öte yandan 7 Haziran 2015 tarihinde Diyarbakır’da IŞİD’in üstlendiği bir saldırı gerçekleşmiş ve saldırıda 5 kişi hayatını kaybetmiştir. Yine aynı yıl içerisinde 20 Temmuz’da Şanlıurfa’nın Suruç ilçesinde IŞİD’in gerçekleştirdiği saldırı sonucu 34 kişi hayatını kaybetmiş ve 150’den fazla kişi yaralanmıştır. 10 Ekim 2015 tarihinde ise Ankara Garı önünde düzenlenen saldırı da 103 kişi hayatını kaybetmiş ve 500’den fazla kişi de yaralanmıştır. Ankara gar saldırısından 4 ay sonra 17 Şubat 2016 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı binası önünde silahlı saldırı düzenlenmiş ve 29 kişi hayatını kaybetmiştir. Öte yandan 19 Mart 2016 yılında Beyoğlu Kaymakamlığı önünde saldırı gerçekleşmiş ve 5 kişi hayatını kaybetmiştir.

28 Haziran'da ise Atatürk Havalimanı Dış Hatlar Terminali'nde gerçekleşen saldırıda 45 kişi yaşamını yitirmiştir. IŞİD'in düzenlediği bu saldırıda 250 kişi de yaralanmıştır. Bu saldırıların ardından 2016 yılının son günü yine İstanbul'da bir eğlence merkezine yapılan saldırıda 39 kişi hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu saldırılara doğal olarak sadece muhalefet partileri değil, vatandaşlar da yoğun tepkiler göstermiştir. Bu terör olaylarına paralel olarak sığınmacıların getirdiği ekonomik ve sosyo-kültürel yükler Suriyelilere karşı tavır takınılmasına sebep olmuştur. Sığınmacıların sebep olduğu sorunların giderek büyümesi neticesinde, Türk toplumunun daha milliyetçi bir tavır takınarak, Suriyelilere karşı politikalar ve söylemler gerçekleştiren siyasi yapılara destek vermesi kaçınılmaz olmuştur.

Türkiye'nin devlet olarak sığınmacılara karşı yekpare bir siyasetinin olmadığı iktidar partileri ile muhalefet partileri arasındaki zıtlaşmada net olarak ortaya çıkmaktadır. Muhalefet partileri sığınmacılara tepki gösteren Türk vatandaşlarına dönük bir söylem takip ederken, iktidar partileri daha çok Suriyeli sığınmacılara sahip çıkma eğilimine girmişlerdir. Örneğin Suriyeli nüfusunun fazla olduğu büyük şehirlerde dışlayıcı ve ayrıştırıcı milliyetçilik kapsamında politikalar geliştiren iki muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve İyi Parti birçok seçmen desteğini de arkasına alarak güçlü muhalif söylemler üretmiştir (Çardaklı, 2018:1). Örneğin, zamanın CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu sığınmacı sorununun daha yeni başladığı 2013 yılında; *“Çadırlarda kalan Suriyelilerle bir sorunumuz yok”* derken *“elini kolunu sallayarak kente gelenler”* için önlem alınmasını istemiştir (Yücel, 2022:1).

Kılıçdaroğlu 2014 yılında ise iktidara geldiklerinde Suriyelileri ülkelerine geri göndereceğini belirterek şöyle konuşmuştur: *“Benim insanım iş bulamıyor, Suriyeliler ucuza çalıştığı için iş buluyor. 1 milyon 720 bin Suriyeliyi kendi ülkelerine göndereceğim ve benim insanıma iş vereceğim. İşi bu ülkenin insanına vereceğim.”* demiştir. CHP lideri iktidara geldiklerindeki en önemli beş önceliklerinden birinin *“Suriyeli misafirlerle helalleşip iki yılda memleketlerine uğurlamak”* olduğunu söylemiş, artan sığınmacı sorunlarına paralel olarak sığınmacı meselesi hakkında iktidara daha fazla soru yöneltmeye başlamıştır. Meclis grup toplantılarında da konuyu sık sık gündeme getiren Kılıçdaroğlu, *“Biz Suriyeli kardeşlerimizi onların can ve mal güveliklerini sağlayarak kendi ülkelerine kendi iradeleriyle göndereceğiz”* demiştir. (Yücel, 2022:1).

Öte yandan İyi Parti Genel Başkanı Meral Akşener de Suriyeli sığınmacılar konusunda CHP paralelinde benzer söylemlerde bulunmuştur. Partisini kurmasının ardından, 2018'deki seçimlere üç hafta kala konuya ilişkin görüşlerini paylaşan Akşener; *“Biz Suriye ile sorunlarımızı düzelteceğiz. Suriyeli kardeşlerimizi ülkelerine geri göndereceğiz. Arkadaşımız Emevi Camii'nde namaz kılamadı ama ben söz veriyorum 2019'un ramazan ayında mültecilerimizin gittiği Suriye'de*

onlarla birlikte iftar yapacağız inşallah” demiştir (<https://www.haberturk.com/meral-aksener-den-suriyeli-multecilerle-ilgili-flas-aciklama-1999039>).

Meral Akşener aynı yılın Kasım ayında partisinin grup toplantısında ise oldukça sert ifadeler kullanarak mültecilere bedava sağlık hizmeti verildiğini öne sürmüştü ve şöyle demiştir: *“İş Suriyeli mültecilere gelince Türkiye’nin kaynağı çok. Bu bonkörlük sonucu Suriyeli mülteciler Kilis, Hatay, Urfa ve Gaziantep’te nüfus çoğunluğuna ulaşmak üzere. Bu illerde Suriyelilere ev sahibi, Türk vatandaşlarına el muamelesi yapılıyor. Suriyelilere sağlık hizmeti ilaç doğum bedava, Türk vatandaşları ise sigortasını ödeyebilirse sağlık hizmeti alıyor. Suriyelilere istediği yere dükkân açma hakkı veriliyor. Bir kuruş vergi vermiyor. Türkler iflas edince dükkânlarını Suriyeliler alıyor. Suriyeli öğrencilere aylık 1200 lira burs veriliyor.”* demiştir. Akşener 16 Ağustos 2021 tarihinde ise aynı konuya ilişkin şunları söylemiştir: *“4-5 milyon Suriyeli insan olduğu söyleniyor bu ülkede. Biz o gelen insanlara düşmanlık edemeyiz. İktidarının göçmen politikası diye bir politikası yok. Var olan göçmenlerle dövüşmek yerine iktidarın bu konudaki yanlışlığı üzerinde durmak gerekiyor.”* diyerek tavrını belirtmiştir (Özer:2).

Ancak, İktidar partileri, muhalefet partilerinin tam tersi bir anlayışı benimsemekte ve sığınmacılara hoşgörü ile yaklaşılması gerektiğinin altını çizmektedir. Savaşın ilk günlerinde, 6 Ağustos 2011’de Suriye’deki savaşı “iç mesele” olarak değerlendiren dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, *“Biz Suriye konusunu bir dış mesele olarak, bir dış sorun olarak görmüyoruz. Suriye meselesi bizim bir iç meselemizdir”* derken mülteci akımının başladığı dönemde Suriyelilere kapılarının açık olduğunu söylemiş ve *“Bizim kapıları kapama gibi bir durumumuz söz konusu değil.”* demiştir. Erdoğan 2014’te Cumhurbaşkanı seçildikten sonra ilk yurtiçi gezisini, mültecilerin yoğun yaşadığı Gaziantep’e yapmıştır. Burada yaşayan mültecilerle görüşen Erdoğan, *“Yaklaşık dört yıldır sizi misafir etmenin memnuniyeti içindeyiz. Sizler muhacir oldunuz. Mecburiyet içinde yurtlarınızı terk ettiniz. Kim ne derse desin bize yük değilsiniz. Sizi daha iyi şartlarda misafir etmeyi isterdik”* demiştir. Öte yandan Erdoğan, Beştepe Millet Kongre ve Kültür Merkezi’nde 15 Mart’ta düzenlenen “Uluslararası İyilik Ödülleri” töreninde Suriyeli mültecilere ilişkin şunları söylemiştir: *“Bu güzel ülkemizde ana muhalefetin başındaki ve yanındakiler ‘Seçimi kazandığımızda mültecileri ülkelerine göndereceğiz’ diyorlar. Biz göndermeyeceğiz çünkü biz ensarın ne olduğunu, muhacirin ne olduğunu çok iyi biliriz. Biz ev sahipliğine devam edeceğiz.”* demiştir (Yıldız, 2014:1).

MHP lideri Devlet Bahçeli ise partisinin 19 Şubat 2013’teki grup toplantısında Suriyeli sığınmacılar için *“Evinin barkını geride bırakmaya mecbur kalan Suriyeli kardeşlerimizin varlığı tam anlamıyla trajediye dönüşmüştür”* dedikten sonra şunları söylemiştir: *“Ne var ki ülkemizde bazı sığınmacıların çıkardığı olaylar, karıştıkları kavga ve sebep oldukları sıkıntılar*

vatandaşlarımız açısından makul ve üstesinden gelinebilir sınırlar içinde kalmamıştır.” demiştir. Yine Bahçeli, 31 Temmuz 2021 tarihinde ise “Düzensiz göç, adı konmamış bir istiladır, demografik yapımıza kumpastır. Küresel ve bölgesel güçlerin bu düzensiz göçteki parmak izlerini iyi araştırmak gerekmektedir” demiş, bayram ve tatillerde Suriye’ye giden mültecilerin geri dönmelerine izin verilmemesini istemiştir (Yücel, 2022:1).

Diğer yandan MHP lideri, partisinin 19 Nisan 2022 tarihindeki grup toplantısında da mülteci sorununu şu sözlerle değerlendirmiştir: *“Demografik istikbalimizi düşünmek zorundayız. Türkiye’de geçici koruma statüsüyle bulunurken asayiş ve toplumsal huzuru kim bozuyorsa, derhal, gözünün yaşına bakılmadan, sınır dışı edilmelidir. Suriyeli sığınmacıların ülkelerinden ayrılışlarına neden olan ağır şartlar ortadan kalkar kalkmaz güvenli ve gönüllü şekilde geldikleri gibi uğurlamak bizim asıl hedefimizdir. Suriye’de ateş söner sönmez, herkes evine Türkiye’nin güvencesi altında kavuşmalıdır. Ülkemizin ekonomik büyümesine katkı sunanlar da başımızın üstündedir. Onlara diyecek bir şeyimiz yok.”* demiştir (Yüksel, 2014:2).

Suriyelilere yönelik uygulanan politikalar İktidar Partileri (AKP ve MHP) ve Muhalefet Partileri (CHP ve İyi Parti) arasında da bir mücadele ortamına gebe olmuştur. Sığınmacı sorununun çözülememesi, kalış sürelerinin uzaması ve medyada ülkede kalıcı olacakları söylemlerinin yaygınlaşması siyasal iktidarı muhalefet partileriyle olan güç mücadelesinde zora sokmaktadır (Buluz, 2015:1). Bunun yanı sıra ülke genelinde Suriye görünürlüğünün artması uluslararası kamuoyunda sığınmacı konusunu gündeme taşımış ve sığınmacılara vatandaşlık verileceği algısı Suriyelilere karşı olumsuz tutum ve yaklaşımı etkilemiştir. Bu bağlamda toplumsal uyum sorunu çözümlenip ilerleme kaydedilmez ise Suriyelilerin yasa dışı örgütlere katılımı ve radikalleşmesi artabilecektir.

4.1.2 Türkiye’nin Dış Siyasetine Etkileri

Suriye’nin jeopolitik ve stratejik konumu tarih boyunca Türkiye’nin dış politikasını önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye ve Suriye bağımsızlıklarını kazandıktan sonra 900 km civarında ortak bir sınıra sahip olmalarına rağmen, Soğuk Savaş’ın da etkisiyle arzu edilen siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel seviyeyi yakalayamamışlardır. Ancak 2000’li yılların başından itibaren ilişkiler süratle gelişmiş, güvenlik başta olmak üzere her alanda olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ancak, Suriye İç Savaşı Türkiye’nin bölgeye daha da ağırlık vermesine neden olmuştur. Fakat Esad rejiminin sivillere yönelik gerçekleştirdiği sert ve agresif tutumlar Türkiye’yi rejim karşısında konumlanmaya itmiştir.

Bu bağlamda Suriye’den gelen kitlesel göç Türkiye’nin iç ve dış siyasetini belirleyen temel unsur olmuştur. Türkiye’ye gelen Suriyeli sığınmacılar Türkiye’nin başta AB olmak üzere Rusya, Yunanistan, İran ve ABD ile olan ilişkilerinde belirleyici bir faktör olmuştur (Tuncel, 2019:15). Türkiye bir yandan yoğun sığınmacı sorununun getirdiği ekonomik yükü AB ile paylaşmaya çalışırken güvenli bir bölge oluşturmayı da amaçlamaktadır. Bu bölgenin oluşturulması 2 açıdan çok önemlidir. İlki burada bir tampon bölge oluşturarak göç akını durdurabilecek, ikincisi de Türkiye’nin iç siyaset dengelerini yeniden inşa edebilecektir.

2011 yılında Türkiye, protesto ve gösterileri kontrol altına alabilmek için diplomatik çabalar içerisine girmiştir. Fakat muhaliflerin gösterilerine Esad rejiminin sert tepki vermesi sonucu Türkiye muhaliflerin yanında yer almış ve kendisini rejimin karşısında konumlandırarak bölge üzerinde aktif bir diplomasi yürütmeye başlamıştır (Afacan, 2018:8). Bu aktif diplomasi çerçevesinde 2017 yılından itibaren Türkiye ve Rusya’nın öncülüğünde Astana süreci başlatılmıştır. Bu sürecin amacı Suriye’deki ateşkes ve çatışmaları kontrol altına almak ve siyasi ve insani faaliyetleri koordine edebilmektir. Astana süreci bağlamında, 2018 yılında güvenli bölge oluşturma konusunda fikir birliğine varılmış olup Suriye’de meydana gelebilecek yeni çatışma ortamları bizzat Türkiye’yi etkileyeceğinden alınan kararlar değişikliğe uğramış ve Türkiye yeni bir sürece girmeye başlamıştır. (İçduygu ve Ayaşlı, 2019: 10).

Türkiye uyguladığı bu aktif politika sürecinde İran ile sürekli karşı karşıya gelmiş ve Suriye, adeta Türkiye ve İran arasındaki bir iktidar mücadelesinin aracı olarak görülmüştür (Oktav, 2019:1). Bu bağlamda Türkiye Suriye mücadelesinde İran karşıtı bir politik istikamet geliştirmek zorunda kalmıştır (Kazdal, 2018:12). Savaştan kaçan Suriyelilerin daha çok Lübnan, Irak ve Ürdün’e göç etmeleri nedeniyle bu ülkeler Türkiye’nin Suriye’de izlediği politikayı genel olarak desteklemişlerdir.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye’nin dış siyasetine olan etkilerine küresel güçlerle olan ilişkileri kapsamında bakacak olursak, tarihi biraz geriye sarmak çok da yanlış olmayacaktır. 1990’ların başında Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından dünyada meydana gelen savaş, işgal ve terör faaliyetleri karşısında takınılan tutarsız yaklaşımlarından ötürü Türkiye Cumhuriyeti, ABD başta olmak üzere küresel güçlere karşı menfi bir tavır takınmıştır. Bu küresel güçlerin Bosna-Hersek, Kosova, Çeçenistan, Afganistan VE Suriye iç savaşında takındıkları çıkarıcı ve tutarsız politikalar Türkiye’nin Suriye sorununda adeta tek başına kalmasına sebep olmuştur. Suriye sorununda Türkiye ne Rusya-İran mihrine ne de ABD-İsrail ittifakına dâhil olmamış ve kendi yol haritasını çizmeye çalışmıştır. Coğrafi yakınlığı ve tarihsel bağları sebebi ile Suriye iç savaşından diğer devletlere nazaran daha çok etkilenen

Türkiye, yürütmüş olduğu aktif diplomasi ile iç savaşın barışçıl yollar ile sonlandırılması için çaba sarfetmiştir.

AB'nin mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler hakkındaki politik yaklaşımı 1999 yılında meydana gelen zirvede temelleri atılan Avrupa Ortak Sığınma Sistemi'yle şekillenmiştir. Suriyelilerin düzensiz göçünün meydana gelmesinin ardından AB Türkiye'ye verdiği sözleri tutmamış ve Suriyeli sığınmacılar ve mülteciler konusunda güvenlik merkezli bir yaklaşım sergilemeyi tercih etmiştir (Aldırmaz, 2017:98-100). 2015 tarihinde Türkiye ile AB arasında Suriye göçü ile ilgili "Geri Kabul Antlaşması" imzalanmıştır (Palacıoğlu, 2018: 27).

Öte yandan ABD'nin sert tutum ve davranışları Türkiye ve ABD ilişkilerinin inişli ve çıkışlı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Bu süreç içerisinde Türkiye ABD'nin YPG ve PYD'ye yönelik davranışlarını, devlet dışı terör gruplarına yaptığı silah yardımlarını güvenliği açısından tehdit olarak görmüştür. Bu durum Türkiye ABD ilişkilerini zora sokmuştur (Tuncel ve Ekici, 2019:19). Özetle, Türkiye bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmayacağını ve sorunun kısa vadede çözüleceğini düşünse de sorun giderek derinlik kazanmıştır. Bu bağlamda Türkiye, bu sürece diplomatik bir aktör olarak dâhil olmuştur. Fakat işler sanıldığı gibi gitmemiş sürece bölgesel ve küresel aktörlerin dâhil olması süreci karmaşık bir hale getirmiştir. Bu süreç sadece bir iç savaş olmaktan çıkmış ve bölgesel ve küresel güçlerin adeta bir vekâlet savaşı yaptığı bir çatışma alanına evrilmiştir (Tunceli, 2019:20).

Suriyelilerin dönüş sürelerinin uzaması ve sayılarının giderek artması Türkiye'yi bir sorunlar yumağının ortasında bırakmıştır. Bu sorunlar başlangıçta ekonomik ve toplumsal sorunlar olarak görülse de sürecin ilerlemesi halinde siyasal bir yapıya dönüşebilecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin iç siyasetinde derin bir ayrışma sürecine girilmiş, dış siyasette ise AB, ABD, Rusya gibi küresel aktörlerin tutarsız ve çıkarıcı politikalarının yarattığı çok boyutlu bir sorunlar sarmalına düşmüştür. Bölge ülkeleri ile olan ilişkilere bakıldığında iç savaşın Suriye başta olmak üzere İran ve Rusya ile olan ilişkilerde istikrarsız bir süreç yaşanmasına sebep olduğu görülmektedir. İran ve Rusya'nın Suriye Devleti ile olan ilişkisinin kültürel ve askeri arka planı olması da Türkiye ile ilişkilerin sarsılmasına neden olmuştur.

4.2 Suriyeli Sığınmacıların Türk Ekonomisine Etkileri

2011 yılında yaşanan Arap Baharı hadisesi sonucunda Suriye iç savaşı sonucunda Suriyeli sığınmacılar buldukları yerden başka ülkelere göç etmiştir. Türkiye, Suriye ile sınır komşusu olması nedeni ile sığınmacı akımına uğrayan ülkelerin başında gelmektedir (Göker, 2015:231-233). Bu bağlamda Türkiye yoğun göç dalgasına maruz kalmış, göç ile alakalı bir hazırlık yapmadığından ve Suriyelilerin misafirliklerinin uzamasından ötürü de ekonomik,

siyasi ve toplumsal birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Tezin bu bölümünde Suriyeli sığınmacıların Türk ekonomisine olan etkileri analiz edilecektir.

Öncelikle 2000-2012 yılları arasında Türkiye-Suriye ilişkilerine bakacak olursak, Türkiye ve Suriye 2000'ler öncesi güvenlik sorunları yüzünden gelgitli bir ilişkiye sahipti fakat 1998 yılında Adana Mutabakatıyla birlikte iki devlet arasındaki güvenlik kaygıları giderilmiş ve Türkiye'nin Suriye politikasında olumlu gelişmelerin yaşanmaya başlayacağı sinyalleri

verilmiştir. Türkiye Ortadoğu ve komşularıyla yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni dönemin sebepleri olarak da çok yönlü bir dış politika anlayışı benimsenmesi, neoliberal politikalar ve küreselleşme olgusu gösterilebilir (Altunışık, 2002: 259). Türkiye 2000'li yıllarda Suriye ile birçok ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel anlaşma imzalamıştır.

Güvenlik bağlamında iki ülke arasında güven ve istikrar ortamı sağlanmış ve Ortadoğu'da barışa yönelik adımlar atılmıştır. Bu bağlamda gerilimler yerini işbirliği ve uzlaşmaya bırakmıştır. 2000'li yıllar Ortadoğu'da bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır (Gökcan, 2018: 195). Türkiye ve Suriye ilişkileri Ak Parti iktidarının ilk dönemlerinde oldukça olumlu bir seyre girmiş ve bu olumlu hava ekonomiye de yansımıştır. Bu bağlamda iki ülke arasındaki olumlu gelişmelere baktığımızda, Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi, vizelerin kaldırılması gibi adımlar atılmıştır. Ancak daha sonra yaşanan iki ülke arasındaki münasebetler ve kurumsallaşmamış ticaretin siyasi gelişmelerden etkilenmesi ilişkilerdeki olumlu havanın tam tersine dönebileceğinin habercisi olmuştur.

2012 ve sonrası Türkiye ve Suriye ilişkilerine bakacak olursak, Arap Baharı ile birlikte Türkiye ve Suriye ilişkileri tamamen bozulma noktasına gelmiş ve Arap Baharı ardından yaşanan Suriye iç savaşı sürecunda iki devlet arasındaki ilişkiler kopmuştur. Esad rejiminin savaş yanlısı bir politika izlemesi ve Türkiye'nin buna karşın Esad rejimini defalarca eleştirip savaşı durdurması gerektiğini söylemesi üzerine ilişkiler iyice çalkantılı bir hal almıştır. Esad rejiminin savaşı durdurmaması sonucu hem Türkiye ve Suriye arasındaki ekonomik ilişkiler bozulmuş, ticaret duraksamış hem de birçok insan hayatta kalmak için buldukları yerden kaçarak komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.

Irak, Ürdün ve Lübnan gibi komşu ülkelerin yanı sıra Türkiye'ye de gelen Suriyeliler Türkiye'nin ekonomisi, sosyal ve siyasi yapısı üzerinde ciddi değişimler yaşanmasında rol oynamıştır. Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapan Türkiye bir yandan gelen sığınmacılar ile birlikte ekonomisine yön vermeye çalışırken öte yandan da sayıca çok fazla sığınmacı ile karşı karşıya kalmanın verdiği yük ile birçok ekonomik sorunlar yaşamış ve halen de yaşamaktadır. Görüldüğü üzere iki ülke arasındaki ilişkiler 2000'lerde olumlu bir seyir izlese de 2012 Arap Baharı hadisesi, sonrası yaşanan Suriye iç savaşı ve sığınmacı göçü ile

karmaşık bir hale dönüşmüştür. İkili ilişkilerin bozulmasına neden olan bu sığınmacı krizinin Türkiye üzerinde elbette sadece dezavantajları yoktur bunun yanı sıra avantajları, fırsatları ve riskleri vardır.

4.2.1 Göçün Ekonomik Avantajları

Suriyelilerin Türk ekonomisine olan etkileri ele alındığında avantaj ve dezavantajların iç içe geçtiği görülmektedir. Suriyeli sığınmacı göçünün Türkiye için belirli avantajları vardır. Bunları, Suriyeli tüccar ve yatırımcıların varlığı ve Türkiye için ucuz işgücü olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. Türkiye ekonomisine baktığımızda emek faktörünün önemli bir faktör olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Örneğin bazı illerde Suriyelilerin tarım sektörüyle işgücüne katılması ülkenin ekonomik gücü için bir avantajdır. Türklerin çalışmak istemedikleri alanlarda Suriyelilerin çalıştırılması kayıt dışı istihdamı arttırmıştır.

Suriyeli sığınmacıların Türk vatandaşlarının çalışmayı tercih etmediği iş alanlarında çalışarak ülke işgücüne katkı sağlamış ve de kendi işlerini kurarak yatırım ve istihdama destek olmuşlardır. Bu illere örnek olarak Gaziantep ve Şanlıurfa gösterilmektedir. Diğer yandan, Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasına dahil edilmesi onların bu alanlarda istihdam edilmesini sağlayacak ve onları yasadışı (hırsızlık, gasp vs.) gibi suçlardan uzaklaştıracaktır. Üstelik yaratılan bu kayıtdışı istihdam çalışılan firmaların emek faaliyetlerinin düşürecek ve üretimi arttıracaktır. Tüm bu etkiler yeni yatırımlara ve istihdam fırsatlarına gebe olacaktır (Yıldız, 2017:35). Bunun yanı sıra Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdamla çalıştırılması sonucunda elde edilen gelir ve gelirin mal ve hizmet harcamaları için kullanılması piyasadaki mal ve hizmet arzını arttıracak ve bunun sonucunda milli gelir artacaktır.

4.2.2 Göçün Ekonomik Dezavantajları

Türkiye'ye yapılan Suriyeli sığınmacı göçünün ülke için dezavantajlarına bakacak olursak, Suriyeli sığınmacı krizinin ülkeye ekonomik, sosyal anlamda epey maliyetinin olması, düşük eğitim düzeyi, eğitim, sağlık ve barınma maliyeti gibi hususları örnek verebiliriz

Öte yandan sığınmacıların sigortasız ve asgari ücretler altında çalıştırılması kaçak işgücü olarak adlandırıldığından devlete vergi sağlanamamaktadır. Suriyelilere çalışma izni alınması gerektiğinin altını çizen STK'lar, sığınmacıların iş gücü piyasasına dahil olması için danışmanlık hizmetleri sunmuş ancak yetersiz kalmıştır. Kayıt dışı bir iş ilişkisine sahip olmanın iki temel olumsuz sonucu vardır. Birincisi vergilemede adalet ilkesinin ihlali, ikincisi ise vergi gelirlerinin azalmasıdır. Ayrıca beklenebileceği gibi dolaylı olarak sebep olduğu olumsuz sonuçlar da; Sorun gerçeği yansıtmayan finansal bilgiler, olumsuz kaynak tahsisi ve

haksız rekabettir. Devletin vergileri toplamaması hizmetlerde aksamalara neden olmaktadır. Bu hizmetlerin aksaması Türkiye'yi de olumsuz etkileyecektir.

Türkiye sosyal devlet ilkesini benimsemiş ve bu bağlamda çalışmalar yürütmektedir. Ancak vergilerin toplanamaması ve buna bağlı olarak hizmetlerin aksaması sosyal devlet anlayışına ters düşmektedir. Ve bu durumda toplumun tepkisine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra Suriyeli sığınmacıların niteliksiz işgücü kategorisinde yer alması Türkiye'deki niteliksiz işgücü sayısında bir artış meydana getirmiştir. Fakat bu husus mevcut niteliksiz işgücü artışından farklıdır. Suriyeli sığınmacıların kayıtdışı istihdam sonucu düşük ücretlerle ve sigortasız şekilde çalıştırılması firmalar için oldukça cezbedicidir. Türkiye'deki mevcut niteliksiz işgücü meydana gelecektir. Tüm bu sorunlar halk ve sığınmacılar arasında kaotik bir ortam yaratacaktır. Olumlu gibi görünen bu durumlara ve bunların olumsuz sonuçlarına bakıldığında, haksız rekabetin bir diğer doğal sonucu da işgücü piyasasına ve ücretlere yansdığı görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın raporuna göre:

“Suriye’den gelen mülteci akını Türkiye’de bulunan yerli halkı işgücü talebi açısından sıkıntıya sürüklemektedir. Ancak bu etkiye genel olarak bakıldığında kayıt dışı istihdamda daha çok olduğu görülmüştür.” (Efe, 2019:1-13).

Öte yandan Türkiye'deki yerli işgücü Suriyeli sığınmacıların istihdamına olumlu yaklaşmamaktadır. Türkiye'deki vatandaşlar Suriyelilerin düşük ücret ve daha az maliyet taşımalarından ötürü firmalar için daha çok tercih edilebilir oluşundan yakınmakta ve sığınmacıları birer tehdit olarak görmektedir.

Yerli işgücünün böyle bir bakış açısına sahip olmasından ötürü çalışma ortamlarında karşılıklı huzursuzlukların meydana gelmesi de kaçınılmaz olacaktır (Kaygısız, 2017:9).

4.2.3 Fırsatlar

Suriyeli sığınmacı göçünün Türkiye üzerinde yarattığı bazı fırsatlarda vardır bunları makro ve mikro fırsatlar olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Makro düzeyde fırsatlara bakacak olursak, Suriyelilerin ticari bağlantılarını Türkiye'ye taşımaları, Türkiye'ye dış sermaye girişinin sağlanması ve Türk mallarının ticari bağlantılar nedeni ile Ortadoğu pazarlarına ulaştırılması ve bu bağlamda ihracata katkı sağlanması örnek olarak verilmektedir. Türkiye'ye dış sermaye girişinin sağlanması uzun vadede ekonomiye canlılık katacak ve mevcut ekonomik sorunların çözüme kavuşmasına yardımcı olacaktır.

Bunun yanı sıra Türk mallarının Ortadoğu pazarlarına ulaşması malların değerini arttıracak ve arz talep dengesinin olumlu bir seyre girmesini sağlayacaktır. Öte yandan iki devlet arasındaki mikro düzeyinde fırsatlara bakacak olursak, işgücünün artması, Suriyeli küçük esnafın üretime katkı sağlaması ve Suriyelilerin ülkeye ekonomik canlılık sağlaması örnek olarak verilmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türk vatandaşlarının çalışmadığı yerlerde ucuz işgücü ile çalışması ülke ekonomisine katkı sağlayacak ve ekonomiye canlılık verecektir. Bunun yanı sıra Suriye'deki mesleğini devam ettirmek isteyen ya da çeşitli işler yapan esnaf ve küçük işletlerin yanında çalışan sığınmacıların üretime katkı sağlaması da Türkiye açısından fırsatlara gebe olacaktır.

4.2.4 Riskler

Suriye sığınmacı krizinin Türkiye üzerinde oluşturduğu tehditleri inceleyecek olursak, bunu iki başlık altında değerlendirmek yanlış olmayacaktır : makro düzeydeki tehditler ve mikro düzeydeki tehditler. Makro düzeydeki tehditler, göçün genel bütçede meydana gelecek sıkıntılar ve vergide meydana gelecek olan kayıp olarak ele alınabilir. Beklenmedik yoğun bir göç dalgasına maruz kalan Türkiye, göç ile ilgili herhangi bir hazırlık yapmadığından ötürü barınma, sağlık, barınma ve eğitim gibi birçok konuda ciddi ekonomik yüklerin altında kalmıştır. Öte yandan Suriyeli sığınmacıların kurduğu kaçak işletmelerden vergi toplanamaması ülkenin ekonomik durumu etkilemiş ve sorunları da beraberinde getirmiştir. Mikro düzeyindeki tehditlere bakacak olursak, kira konut fiyatlarındaki artış, nüfusun artmasından kaynaklı ev bulma konusunda yaşanan zorluklar, kentlerde yaşamın pahalı olması ve enflasyon artışı, kaçak işletmelerin sayısının artması ve Suriyeli işçiler ve Türk işçileri arasında yaşanan haksız rekabet buna örnek verilmektedir.

Suriyede yaşanan krizi önemli boyuta taşıyan sebeplerin başında insani boyut kavramı gelmektedir. Savaş ortamından kaçan Suriyeli sığınmacılar, sığındıkları ülkede güvenlik, beslenme, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesini istemektedir. Türkiye de dünya genelinde Suriyeli sığınmacıları ağırlama konusunda ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'nin 4 milyonu aşkın Suriyeli sığınmacıyı bünyesinde barındırması ne kadar ağır bir yükü omuzlarına aldığını açıkça göstermektedir.

Öte yandan sınır kapılarının kapanması ve savaştan ötürü Türkiye-Suriye arasındaki ticaretin duraksaması büyük bir ticari kayıp yaşanmasına neden olmuştur. Suriye krizi öncesi ve sonrasında yapılan ihracat ve ithalat rakamlarına bakıldığında ihracatın yıllık ortalama 1.3 milyar dolar civarında olduğu bilinmektedir. Fakat sonraki yıllarda bu oranda düşüş meydana gelmiş ve 1.2'a kadar gerilemektedir.

Aynı düşüş ithalatta da meydana gelmiş ve ithalat oranları 506 milyon dolar iken zaman içerisinde 75 milyon doların altına kadar gerilemiştir. TÜİK'ten alınan verilere göre aşağıdaki tabloda Suriye ile Türkiye arasındaki dış ticaretin yıllara göre dağılımı yer almaktadır. 2020 yılında 1.153.797.102 \$'lık ihracat ile Suriye Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında 29. sırada yer almıştır. 2020 yılında 206.121.885 \$'lık ithalat ile Suriye Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında 72. sırada yer almıştır. Tabloda görüldüğü üzere Türkiye'den Suriye'ye ihracat hacminde son yıllar içerisinde çok büyük değişiklikler olmamıştır (TUİK, 2020).

Tablo 1

Suriye İhracat Hacmi Tablosu (2018-2020)

	2018	2019	2020
İhracat	1.344.841.740	1.225.872.220	1.153.797.102
İthalat	69.388.867	90.135.245	206.121.885

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Türkiye ve Suriye arasındaki ihracat hacmi her sene düşüş gösterse de ithalat hacmi her sene artış göstermiştir (Göksu, 2018).

Uluslararası arenada ülkeler arasındaki ilişkilerin kilit aktörü ekonomidir. Ekonomi bir ülkenin gelişmişlik düzeyini ifade etmektedir. Türkiye mevcut ekonomik durumu itibari ile gelişmekte olan ülke kategorisinde yer almaktadır. Türkiye ikili ilişkilerinde ticarete ve ekonomik ilişkilere önem vermektedir. Tarih boyunca Türkiye, Suriye ile ekonomik ilişkileri kriz ve fırsat menşeli yürütmüş ve 6 Ekim 2006 tarihinde yapılan Serbest ticaret anlaşması sonucu bu ilişkileri olumlu bir seyre sokabilmeyi başarmıştır. Anlaşma sonucunda 2008 yılındaki ihracat, 2006 yılındaki ihracatın yaklaşık iki katına çıkmıştır. Bu durum 2009 ve 2010 yılları arasında da devam etmiş ve ihracattaki artış devamlılığını sürdürmüştür. 2010 yılında ihracat %30 oranında artış göstererek 1,8 milyar doların üzerine çıkmıştır. 2011 ve 2012 yıllarına gelindiğinde ihracatımız ve ithalatımızın daraldığı görülmektedir. Ardından 2013 yılında düzenli bir grafik çizen ihracatımız, 2014 yılı ile birlikte en yüksek seviyelere çıkmayı başarmıştır. Fakat bu durum 2018 yılı itibari ile yerini gerilemeye bırakmıştır.

Öte yandan Suriye ve Türkiye sınır kapıları oldukça önem arz etmektedir. Bu kapıların kapatılması ticaret akışını olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle yabancı lojistik firmaların tırlarını Türkiye üzerinden geçirmeleri ve Türkiye'yi bir geçiş yolu olarak kullanmaları, Türkiye'nin ekonomisi için bir fırsat niteliğindedir. Ancak Suriye iç savaşından sonra sonra bu durum gelirleri de etkilemiş ve gelirler üzerinde ciddi azalmalar olmuştur. Görüldüğü

üzere Suriye'deki iç savaş sonucu ülkelerinden ayrılarak Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılar sebebiyle ülke ekonomik anlamda önemli kırılma noktaları yaşamaktadır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Suriye'den Türkiye'ye bir sermaye akışı gelmiş olmasına rağmen yatırım konusunda fırsatların çoğu kaçırılmıştır. Suriyelilerin 2014 yılından itibaren Türkiye'ye sağlamış olduğu yatırımlar yüksek bir düzeyde olmamış ancak önemli bir potansiyelinde mevcut olduğu gözle görülmüştür. Bu bağlamda Suriyeliler önce civar kentlerde küçük işletmeler kurmuştur. Ancak işletmelerin birçoğu kaçak işletme olup haksız rekabete sebep olmaktadır (Ormancı, 2020:5). Suriyeliler bu yatırımlarının yanı sıra Ortadoğu ülkeleri ile bağlantısı bulunan Halepli tüccarların Türkiye ile ticaret yapmasında rol oynamıştır. Türkiye'de üretilen mallar bu tüccarlar sayesinde Ortadoğu pazarlarına kolaylıkla ulaşabilmektedir. Öte yandan Suriyeli sığınmacılar sınır illerinde yatırım ortamına olumlu katkılar sağlamaktadır (Özaydın, 2019:2).

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)'ın 2018 yılı verilerine göre Temmuz ayında Suriye ortak sermayeli 159 şirket kurulmuş ve bu şirketler ülke ekonomisi etkilemiştir. Türkiye Ekonomi Araştırmaları Vakfı'nın raporuna bakıldığında söz konusu Suriyeli şirketler 44 bin Suriyeliyi de istihdam ediyor. TEPAV'ın görüştüğü Suriyeli girişimcilerin %72'si Suriye'deki savaş sona erse bile Türkiye'den ayrılmayı düşünmüyor (TEPAV, 2018).

Bu konuda Türk-Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Araştırmaları Merkezi Direktörü Murat Erdoğan: *“Suriyelilerin ülkede kalmayı tercih etmesinin ve kalıcı olma düşüncesine kapılmasının birinci nedeni güvenlik ve gönüllü dönüş yapma istekleri sıfıra yakı olmasıdır. Gündelik ücretle çalışan Suriyelilerin sayısının azalmış ve maaşlı çalışan Suriyelilerin ilk kez diğer kesimin üzerine çıktığı görülmüştür.”* demiştir (Yıldırım:1).

4.2.5 Türkiye'nin Sınır İllerinde Yaşanan Ekonomik Sorunlar

Türkiye'nin güneyinde yer alan sınır illerindeki kültürel, demografik ve ekonomik yapı, o bölgelerde yer alan sığınmacıların davranışlarına da yansımaktadır. Bu bağlamda bakıldığında sığınmacıların yoğun olarak bulunduğu yerleşim yerlerinin kendine özgü yapısı oluşmaya başlamıştır. Sınır illerinde yaşanan ekonomik sorunları bölge bazında incelemek bir genelleme olacağından her ilde ortaya çıkan kendine özgü yapı göz ardı edilmiş olacaktır. Bu sınır illerine ekonomik ve kültürel yapıları benzeyen bir gruplamaya gidilmiştir (Sarı, 2019).

Uluslararası Mülteci Hakları Derneği (UMHD)'nin 2018 yılının Ekim ayı içerisinde açıkladığı resmi rakamlara bakıldığında sığınmacıların çoğunluğunun sınır illerinde

bulunduğu görülmektedir. Yapılan resmi açıklamaya göre; *“Ülkemizde kayıt altına alınan Suriyeli mülteci sayısı bir önceki aya kıyasla 33 bin 435 kişi artarak toplamda 3 milyon 585 bin 738 kişiye ulaştı. Bunların 1 milyon 945 bin 951’i erkek, 1 milyon 639 bin 787’si da kadınlardan oluşuyor. Erkeklerin sayısı geçen aya kıyasla 19 bin 884 kişi, kadınların sayısı ise geçen aya kıyasla 15 bin 551 kişi arttı”* denilmiştir (UMHD, 2018). 29 Şubat 2024 tarihli veriler incelendiğinde ise şehirlerde yaşayan Suriyeli sayısının 3 milyon 91 bin 831 kişi olduğu açıklanmıştır. Şehirlerde yaşayan Suriyeli sayısı geçen aya göre 27 bin 10 kişi azalmıştır. Suriyelilerin %98’i yaşamlarını şehirlerde sürdürmektedir. Özellikle yoğun olarak yaşadıkları yerler Gaziantep, Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Adana ve Mersindir.

Bu sınır illerinde yaşayan Suriyeli sığınmacıların Türk ekonomisine olan etkilerine bakacak olursak, ilk olarak Gaziantep’i örnek verebiliriz. Gaziantep sahip olduğu potansiyel sanayi ve gelişmiş bir merkez olması açısından ihtiyaç duyulan işgücü için oldukça cazip bir il konumundadır. Bu bağlamda Gaziantep’in mülteciler için oldukça cezbedici bir yer olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gaziantep’te bulunan sığınmacılar küçük işletmelerle tüketime olumlu katkı sağlasalar da üretime de katkıları kaçınılmazdır. Suriyeli sığınmacıların büyük bir kısmı genellikle devlet tarafından kurulan resmi kamplarda barınmakta ve tüm ihtiyaçları da karşılanmaktadır. Bu durumdan yola çıkıldığında Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılar için başta ekonomik olmak üzere ciddi külfet altına girdiği açıkça görülmektedir.

Öte yandan Suriyeli esnaf sayısının artması ekonomiye katkı sağlasa da giderlerin gelirlerden daha fazla olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Savaş sonrası yoğun sığınmacı göçüyle baş başa kalan bir diğer il Kilis’tir. Şehre gelen sığınmacıların yerli nüfusu geçmesi ekonomiyi önemli derecede olumsuz etkilemektedir. Şehirdeki çalışma hayatında sığınmacı nüfusunun fazla olması sebebi ile düşük ücretler karşılığında Suriyeli sığınmacılar çalıştırılmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2023 yılında yayınlanan bir rapora göre Türkiye’de çalışma izni verilen Suriyeli sayısı 90 bin olarak açıklanmıştır. Bu kişilerin 5 bin tanesi kadın işçilerden oluşmaktadır (ÇVSGB, 2023).

Kilis’in ardından nüfusu ve misafir ettiği mülteci sayısı oranına bakıldığında daha rahat gibi gözükse Kahramanmaraş iline bakıldığında göze çarpan ilk şey sığınmacı istihdam oranının en yüksek il olmasıdır. TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu’nun yaptığı açıklamaya göre; *“Kahramanmaraş, 100 binden fazla Suriyeli, 6-7 bin civarında da Iraklı mülteciyi misafir ediyor ve bu konuda büyük bir sağduyu örneği sergiliyor. “Kahramanmaraş’ta Suriyelilerin ve yabancıların istihdama katılma oranı diğer illere göre çok daha yüksek”* demiştir (Sarı, 2019:54).

Bu üç kırsal şehrin ardından Akdeniz kıyı şeridinde yer alan ve sığınmacı nüfusunun fazla olduğu Hatay da sığınmacıların önemli yerleşim merkezlerinden biridir. Hatay ilinde sığınmacı oranının yüksek olmasının nedeni yerli Arap nüfusunun bölgedeki hâkimiyeti ve gelen mültecilerin birçoğunun akrabalarının yanına gelmesine ya da kültür farklılığı yaşamamasına dayanmaktadır. Hatay hem etnik hem kültürel hem de ekonomik açıdan Suriye ile bir bağ içerisindedir. Tarihi bağlar ve etnik kimlik sayesinde gerilmeler yaşansa dahi iki ülke arasında ticari ilişkiler her zaman olumlu bir seyir izlemiştir.

Hatay'ın ardından Şanlıurfa'ya bakacak olursak, yüzölçümü bakımından oldukça büyük ve kozmopolit bir şehir olması nedeniyle sığınmacıların cezbedici bulunduğu bir diğer şehirdir. Türk, Kürt ve Arap nüfusuna sahip olan bu şehirde özellikle sınır boylarında Misak-ı Millîden sonra aynı köy içerisinde çizilen sınırlar dolayısıyla yan yana olan iki evden biri Türkiye tarafında diğeri ise Suriye tarafında kalmıştır. Bu durum Hatay iliyle benzemekte ve Şanlıurfa da tıpkı Hatay gibi Arap Kürt nüfusundan ötürü çok göç alan şehirlerin başında gelmektedir (Yılmaz:10). Suriyelilerin bölge üzerindeki yoğun yerleşimcileri bölgenin ekonomisine de ciddi anlamda yansımıştır.

Şanlıurfa'nın tarım şehri olması Suriyeli sığınmacıların ilgiğini o yöne kaydırmakta ve mevsimlik tarım işçisi statüsünde çalıştıkları bilinmektedir. Girişimci ruha sahip ve sermaye getiren Suriyelilerin de ticarete katılım sağladıkları göze çarpmaktadır. “Türkiye'nin sınır bölgesindeki illerin ekonomik yapısını da etkilemektedir. Suriyeli göçmenlerin yeni iş yerleri açmaları ve düşük ücret nedeniyle üretim sektöründe işgücü maliyetlerinin düşmesi de olumlu bir gelişme olarak görülmektedir”. Suriyeli sığınmacıların düşük gelir seviyesine sahip olması ve bölgede düşük ücret talep ederek çalışma hayatına atılmaları yerli nüfusun tepkilerine yol açmıştır. *“Suriyeli göçmenler için ayrılan kaynakların genel bütçeye yük getirmesi ve Türk vatandaşı yerine istihdamda ikame edilmesi nedeniyle işsizlik oranındaki artış gibi sonuçlar ve yerel halkın iş fırsatlarından mahrum kaldıkları algısına sahip olmaları başka sosyal sorunları da tetiklemektedir”* (Bilgesam, 2015-50).

Sonuç olarak Suriyelilerin ekonomik olarak getirdiklerine bakıldığında risk ve fırsatlar adeta iç içe geçmiş birer halkalara benzetilmektedir. Suriyelilerin işgücü piyasasında bulunmasının olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Suriyelilerin varlığı Türk ekonomisi üzerinde yalnızca olumsuz etkiler yaratmamakta aynı zamanda kurdukları şirketler ile de ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadırlar. Kurdukları şirketlerin istihdam yaratmak açısından da ekonomiye önemli katkıları bulunmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Suriyeli sığınmacılar ucuz işgücü sayesinde Türkiye'nin işgücü piyasasına katkı sağlarken öte yandan yerli halkın çalışabileceği alanları da daraltmaya başlamışlardır. Tüm bu riskler ve

fırsatlar incelendiğinde Türkiye ve Suriye arasında yıllar boyu bu risk ve fırsatın iç içe yürütüleceği açıkça gözlemlenmektedir (Özer, 2019)

4.3 Sığınmacıların Türkiye'nin Sosyo-Kültürel Yaşamına Etkileri

Göç olgusu ekonomik ve siyasi boyutlarının yanı sıra sosyo-kültürel boyutlarıyla da hem göç eden sığınmacılar hem de göç alan yerli halk açısından önemlidir. Toplumun refahı toplumsal düzen ile var olmaktadır. Bu yüzden göçün sosyo-kültürel boyutları toplumsal düzen üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bir toplumda farklı din, dil ve etnik kökene sahip bireylerin bir arada yaşamasının olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Tezin bu bölümünde Suriyeli sığınmacıların Türk sosyo-kültürel hayatına etkileri artıları ve eksileri ile analiz edilecektir.

4.3.1 Sosyo-Kültürel Yapı ve Göç

Sosyo-kültürel yapı faktörleri, insanları ve toplumu ilgilendiren önemli bir faktördür. Bu faktörler bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyo-kültürel yapısını oluşturmaktadır. Toplum içinde yaşayan her birey bir kültüre bağlı olarak yaşamını sürdürmekte ve bu kültür ile etkileşim halinde bulunmaktadır (Şahin, 2020:1). Göç, sosyo-kültürel yapıyı önemli derecede etkileyen olguların başında gelmektedir. Göçe bağlı olarak nüfus artışının meydana gelmesi demografik yapıyı etkilemekte bu durum da ekonomi, sağlık, eğitim, barınma gibi alanlarda sorunları beraberinde getirmektedir. Sığınmacıların barınma sorunu, öte yandan Suriyeli çocuklara, gençlere ve okuma yazma bilmeyen kadınlara eğitim hizmetleri verilmesi, sağlık hizmetlerinden yararlandırılması ve sığınmacıların çalışma hayatlarına kazandırılması Türkiye için oldukça külfetli ve planlanması gereken bir yükür. Bu yüzden Türkiye sığınmacılar konusunda ülkenin bekasını, ekonomisini ve toplumsal düzenini düşünerek hareket etmek zorundadır.

4.3.2 Olumsuz Etkileri

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar meselesi öncelikle insani boyutta değerlendirilmesi gereken bir sorundur. Türkiye misafirperver kimliği neticesinde Suriyeli sığınmacılara savaşın ilk seyrinden beri maddi ve manevi yardımlarda bulunmuştur. İki ülke arasında aynı dine inanmanın getirdiği inanca dayalı ortak bağ olması bu manevi desteği arttırmıştır. Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacılar toplumun bir kesimi tarafından eleştirilerin odağı olsa da insani yardım hususunda sığınmacılara misafirperver yaklaşım ve manevi duygular ile hareket edilmiştir. Ancak, Suriyeli sığınmacılar her şeyden önce Türkiye açısından bir sosyal uyum

sorunudur. Suriyeli sığınmacılar ve Türk vatandaşlarının farklı dil, kültür ve yaşam tarzına sahip olması birçok sorunu da beraberinde getirmekte ve yerel halkın sığınmacılara karşı tavır takınmasına neden olmaktadır. Bunun ötesinde, Suriyeli sığınmacılarla birlikte çok eşlilik kavramının yaygınlaşması ve buna bağlı olarak boşanmaların artması nüfus yapısını olumsuz etkilemektedir. Kadın ve çocuk istismalarının artması, toplu alanlarda Suriyeli erkeklerin saldırgan tavırları yerel halk ve sığınmacılar arasındaki kutuplaşmayı körüklemekte bu durum da toplumsal huzuru bozmaktadır (ORSAM, 2015:16).

Öte yandan yaşlı veya genç, bekar ya da evli erkekler ile Suriyelilerin evlenmesi yerel halk arasında tepkiye neden olmaktadır. Bu durum bünyesinde en çok sığınmacı barındıran Kilis, Şanlıurfa ve Hatay'da yaşanmaktadır. Bu bağlamda boşanmalar artmaktadır. Örneğin Kilis'te boşanmaların yaklaşık %20'sinin Suriyeliler nedeniyle gerçekleştiği belirtilmektedir. Evlilik meselesinin maddi çıkar sağlama amacı taşıdığı da bilinmektedir. Evlenmek isteyen erkekler bu iş için çalışan aracılar başvurmakta ve aracılar ücret ödenmektedir. Bu çıkara dayalı evliliklerin yanı sıra kanayan yara diyebileceğimiz çocuk gelin konusu sığınmacıların varlığı ile daha da artmıştır. Suriyeliler ile evlendirilmeye zorlananlar arasında çocuk yaştaki kızlar da bulunmaktadır. Bu durum yerel halk tarafından ciddi tepkiye yol açmakta ailelerin çoğunluğu çocuklarının sığınmacılarla aynı ortak alanları paylaşmalarını istememektedir (Ufuk, 2018:1).

Diğer yandan Suriyeli sığınmacılar kent merkezlerinden yaşamın pahalı oluşundan ötürü yaşamak için genelde kenar mahalleleri tercih etmektedir. Zaten yeterince kötü şartlara sahip evlerde bir de oldukça kalabalık aileler bir arada yaşamaktadır. Bu durum çarpık yapılaşmayı ve gecekondulaşmayı teşvik etmektedir. Mevcut evlerin üstüne, yanına kaçak sağlıksız yapılar inşa edilmekte ve çarpık kentleşme artmaktadır. Bu sağlıksız koşullar aile bireylerinin ruh ve psikolojik yapılarını zedelemekte ve yasadışı işlere bulaşmasına da zemin hazırlamaktadır. Suriyeli gençler arasında uyuşturucu kullanımı ve satışı gerçekleşmekte tüm bu durumlar cinsel istismar ve fuhuş gibi yasak faaliyetlerin yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

Sığınmacıların yarattığı bir diğer sosyo-kültürel etki çocuk işçiliğidir. Kamp alanları dışında yaşayan Suriyeli çocuklar maalesef ki eğitim görmemektedir. Bunun en büyük sebebi ailelerin çocukları okul yerine çalışmaya göndermesidir. Henüz daha küçük yaşta eğitim görmeyen çocuklar maddi açıdan yetersizlikler yüzünden çalışmaya zorlanmaktadır. Çocuğun okul hayatından koparılması gelişimini olumsuz etkilemekte ve bilinçsiz nesillerin topluma karışmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum suça ve şiddete bağımlı nesillerin habercisidir. Paraya duyulan ihtiyaç nedeniyle çocuklar türlü işlerde çalıştırılmaktadır. Trafikte, sokakta görünen satıcı çocukların aksine dükkânlarda çırak ve üretim yapan fabrikalarda ucuz işgücü

için çalıştırılan binlerce Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların bir an önce çalışma hayatından alınıp eğitim ve öğretime kazandırılması gerekmektedir (TESEV:1).

4.3.3 Demografik Yapıya Etkileri

Sınır illerinde yaşanan bir diğer kaygı ise demografik değişimdir. Demografik değişimler güvensizlik ortamı yaratmaktadır. Kilis ve Hatay başta olmak üzere birçok ilde bu sorun yaşanmaktadır. Özellikle Kilis'te yer alan yerel halk bu durumdan oldukça şikâyetçidir. Kilis halkı kendi bölgelerinde azınlık konumuna düştüklerini söylemektedir. Hatay'da da benzer durum söz konusudur. Hatay kozmopolit bir nüfusa sahiptir. Sünni Türklerin yanında Türk vatandaşı olan Arap Alevileri de önemli bir nüfus oranına sahiptir. Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğunun Sünni olması şehirdeki bu demografik yapıyı etkilemekte ve bir mezhep çatışması riskini artırmaktadır. Bu durum da Arap Aleviler ve Suriyeli sığınmacılar arasında güvensizlik ortamı oluşturmaktadır (ORSAM, 2015:17).

Bütün bunlara ek olarak dükkânlarda, sokaklarda Suriyelilere özel Arapça yazılı levhaların bulunması yerel halk ile sığınmacılar arasındaki gerilimi arttırmaktadır. Olaya milliyetçilik kavramı çerçevesinde bakan Türk vatandaşları kendi ülkelerinin dükkân ve sokaklarında başka bir millete ait dil kullanımını görmek istememektedir. Buna örnek verecek olursak en çok sığınmacı nüfusuna sahip kent olan Gaziantep'i söyleyebiliriz. Suriyeli sığınmacıların Gaziantep'i tercih etmesinin en önemli nedenlerinden biri orada kurdukları küçük işletmeler ve yerel halk ile diğer illere nazaran daha iyi ilişkilere sahip olmalarıdır. Gaziantep de Arapça yazılı levhalar ve Suriyelilere ait olan küçük işletmeler dikkat çekmektedir. Gaziantep savaşın ilk anından belirli bir süre sonrasında kadar kendi şehirlerine gelen sığınmacılara karşı olumlu bir tutum takınmış, saldırgan ve sert bir tutum yerine hoşgörülü ve misafirperver bir anlayış izlemiştir.

Ancak sığınmacıların sayılarının git gide artması, Suriyelilerin her alanda aktifleşmesi yerel halkın çoğunluğunun var olan hoşgörülü tutumunu değiştirmiştir (Türkoğlu, 2022:1-17). Çünkü sığınmacıların sayısının artması eğitim, sağlık, ekonomi ve siyasi gibi birçok konu üzerinde önemli etkilere neden olmuştur. Sığınmacılara verilecek sağlık ve eğitim hizmetleri için ülkenin bütçesi ve ekonomik durumu göz edilmelidir. Bunun yanı sıra Suriyelilerin bazı saldırgan tavırlarından ötürü vatandaşlar bazı ortak alanları paylaşmak istememektedir. Suriyeli sığınmacıların 2023 yılındaki yaş aralığı ve cinsiyet kapsamında ne kadar sayıya ulaştıklarına bakacak olursak, Türkiye'de kayıt altına alınmış geçici koruma statüsündeki Suriyeli sığınmacı sayısı 31 Aralık 2023 tarihi itibarıyla bir önceki aya kıyasla 22 bin 805 kişi azalarak toplam da 3 milyon 214 bin 780 kişi olmuştur. Kayıtlı Suriyeli sayısı 2023'ün

başından bu yana toplamda 321 bin 118 kişi azalarak son 7 yılın en düşük seviyelerine inmiştir (Mülteci Org).

Tablo 2

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Sığınmacılar Tablosu

Yaş Aralığı	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	258.548	242.182	500.730
5-9	260.360	246.120	506.480
10-14	181.653	171.641	353.294
15-18	123.899	112.189	236.088
19-24	195.647	168.722	364.369
25-29	175.124	142.300	317.424
30-34	126.497	105.816	232.313
35-39	106.484	90.100	196.584
40-44	75.159	68.933	144.092
45-49	52.242	53.865	106.107
50-54	40.379	41.731	82.110
55-59	31.463	33.604	65.067
60-64	20.889	22.501	43.390
65-69	14.442	15.936	30.378
70-74	8.502	9.442	17.944
75-79	4.221	5.143	9.364
80-84	2.087	2.825	4.912
85-89	1.102	1.449	2.461
90+	669	1.004	1.673
TOPLAM	1.679.277	1.535.503	3.214.780

(Özkan, 2023:2).

Göç İdaresi Başkanlığı'nın yayınladığı yaş aralığı tablosuna göre Suriyeli erkekler toplam Suriyeli sayısının %52,2'sini oluşturmaktadır. Suriyeli kadınların oranı ise %47,8. Suriyeli erkeklerin sayısı Suriyeli kadınların sayısından fazladır. Erkek-Kadın sayısı arasındaki en büyük fark 32 bin 824 kişi ile 25-29 yaş aralığındadır. Yaş aralığı arttıkça bu fark azalmaktadır. 45 üzeri yaş aralıklarında kadınların sayısının erkeklerden daha fazla olduğu

görülmektedir. Genç nüfus olarak tanımlanan 15-24 yaş Aralığında 600 bin 457 kişi bulunmaktadır. Suriyeli genç nüfusun toplam Suriyeli sayısındaki oranı %19'dur. Bu bağlamda bu yaş aralığı tablosu göz önüne alındığında Suriyelilerin yaş ortalaması 22'dir (Ermez, 2023).

Bunun aksine şehirde yaşayan Suriyeli sığınmacıların sayısı 3 milyon 150 bin 899 kişi olarak açıklanmıştır. Şehirlerde yaşayan Suriyeli sayısı geçen aya göre 17 bin 613 kişi azalmış ve Suriyelilerin %98'i şehirde yaşamaktadır. Yabancıların yoğun olarak yaşadığı Ankara, Antalya, Aydın, Bursa, Çanakkale, Düzce, Edirne, Hatay, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Muğla, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova ile yabancı yoğunluğunun Türk nüfusa oranla %20'yi aştığı ve 63 şehirdeki toplam 1.169 mahalle her türlü statüden tüm yabancıların başvurularına kapalı olup bu yerlere hiç bir uyruktan yabancı kabul edilmemektedir. Sayı olarak en çok Suriyeli barındıran şehir 529 bin ile İstanbul'dur. İstanbul'u peşi sıra takip eden diğer bir şehir Gaziantep ve ardından 300 bin 57 kişi ile Şanlıurfa takip etmektedir. Oran olarak Suriyelilerin en yoğun olduğu şehir ise %33 ile Kilis'tir. Sayı olarak Suriyelilerin en az olduğu şehir 27 kişi ile Bayburt olarak belirtilmektedir. Bayburt'u 39 kişi ile Tunceli, 46 kişi ile Hakkâri takip etmektedir. Oran olarak en seyrek olduğu şehir ise %0,017 oran ile Hakkâri'ye aittir. (Mülteci Org).

Bu bağlamda bakıldığında Türkiye'de Suriyelilerin olmadığı bir şehir bulunmamaktadır. Bu da Türkiye açısından büyük sorunları beraberinde getirmektedir. Her şehrin kendine ait bir kimliği ve dokusu vardır fakat sığınmacıların bu kimliğin dışında yer alması sosyal uyum sürecini de bozmaktadır. Şehirlerdeki toplumsal düzen sarsılmakta ve yerli halk ve sığınmacılar arasında çeşitli sorunlar çıkmaktadır. Yerli halkın büyük çoğunluğunun şehirlerinde Suriyelilerle birlikte yaşamaya uyum sağlamakta zorlandığı görülmektedir. (Unutulmaz, 2022:2).

4.3.4. Eğitim Sistemine Etkileri

Suriyeli sığınmacılar konusunun Türkiye için bir diğer önemli ayağı eğitimidir. Suriyeli sığınmacıların Türk öğrenciler ile aynı eğitim yerlerini paylaşması, Türk öğretmenlerden eğitim almasının belli başlı etkileri vardır. Öncelikli olarak Suriyeli sığınmacıların okul içerisindeki tavırlarını inceleyecek olursak, öğretmenler ve okul idarecileri Suriyeli öğrencilerin çoğunluğunun Suriyeli olmayanlara göre fiziksel açıdan daha aktif ve çeşitli fırsatlara yönelik daha girişken olduklarını ifade etmiştir. Sığınmacı öğrencilerin Türk öğrencilere göre daha girişken olduğunu ve çocuk sayısı arttığı zaman çocuklara olan ilginin de azaldığını ve çocukların kendi sorumluluklarını kendilerinin edindiklerini belirtmiştir.

Suriyeli sığınmacı çocukların geldikleri koşullar düşünülünce bu çocukların Türk çocuklara kıyasla daha girişimci olduğunun da altı çizilmiştir. Suriyeli öğrencilerin ülkelerindeki savaştan dolayı yaşadıkları travmalar sebebi ile çeşitli durumlarda akranlarına saldırgan davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Bununla birlikte mülteci öğrenciler zil sesi, yüksek sesler, acil durumlar gibi koşullarda akranlarına göre daha tepkisel davranmaktadırlar. Bu durumun altında öğrencilerin geçmişte yaşamış oldukları savaş koşullarının oluşturduğu travma yatmaktadır (Koşak, 2022:1-29).

4.3.5 Sağlık Sistemine Etkileri

Suriyeli sığınmacıların iç savaş sebebi ile yetersiz beslenme ve temizlik konularında olumsuz koşullarda yaşamaları gittikleri bölgedeki insanların da sağlıkları için risk taşımaktadır. Bu bağlamda bakıldığında sığınmacılar gittikleri ülkenin sağlık kurumlarının da yükünü arttırmakta ve sağlık açısından mevcut insan gücünü de yetersiz kılmaya başlamaktadır. Öte yandan sığınmacıların sağlık sigortalarına sahip olmaması sağlık kuruluşlarına başvuruların önünde engel olmakta bu da toplum sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Sağlık hizmetlerinin yetersiz gelmeye başlaması ve aksaması kadın ve çocukları bir hayli etkilemekte ve ileriye dönük kalıcı ve ciddi hastalıklara sebep olmaktadır.

Orsam'ın raporuna göre Türkiye'de daha önceden görülmemiş pek çok hastalık sığınmacılar yolu ile ülke içerisine taşınmış ve zamanla geniş bir alana yayılarak ciddi hastalıklara sebep olmaya başlamıştır. Örneğin çocuk felci, kızamık hastalığı oldukça yaygın görülmeye başlamıştır. Bu hastalıkların Türkiye genelinde bünyesinde daha çok sığınmacı barındıran sınır illerinde görülmesi de dikkat çekmekte ve bu illerin başında Gaziantep gelmektedir. Öte yandan fiziksel sağlığı korumak kadar zihinsel sağlığı da korumak oldukça önemlidir. Ancak sığınmacıların Suriye'de yaşanan çatışmalardan dolayı psikolojik travmalar ve kaygılar yaşadığı açıkça görülmektedir.

Bu durum sığınmacıların sosyal hayata uyum sürecini de zorlaştırmaktadır. Bu konuda çeşitli önlemler alınmakta ve bu bunların başında da iyileştirme merkezleri gelmektedir. Rehabilitasyon merkezleri kampların yanında işlevlerini sürdürmekte ve kamplardaki çocukların %55'ine psikolojik iyileştirme desteği vermektedir. Bunların yanı sıra Suriyeli sığınmacı kadınlar hem genel sağlık sorunları hem de kadın olmanın getirdiği bazı ek sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadırlar.

Orsam'ın raporuna göre yaklaşık 500.000 hasta kamplardan Türk hastanelerine nakledilmiştir. Türkiye'de ameliyat edilen hasta sayısı da 200.000 aşmıştır. Yine bu raporda sınır illerindeki devlet hastanelerinin 40 tanesinin yoğun olarak Suriyeli mültecilerce

kullanıldığı belirtilmektedir. Ayrıca Suriye’de meydana gelen iç savaşta yaralanan yaklaşık 5 bin hasta da bu hastanelerde tedavi altına alınmaktadır. Bu bağlamda sınır illerindeki devlet hastaneleri sağlık hizmetleri açısından çeşitli sorun ve zorluklar ile karşı karşıyadır. Buna örnek verecek olursak bu illerden biri de Kilis’tir. Bölgede yer alan Suriyelilerin hastalık taşıma potansitellerinin yüksek olduğu ve sağlık personellerinin hastalara yetebilme açısından zorlandığı görülmektedir (Demir, 1-12).

Bu bakımdan değerlendirildiğinde Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye gelmesi ile birlikte ortaya çıkan en hassas sorunların başında sağlık gelmektedir. Ülkelerindeki iç savaş sebebiyle su, elektrik ve yiyecek gibi birçok insani gereksinimden mahrum kalan yüz binlerce insan açlık ve hastalıklarla mücadele etmektedir. Bu hastalıkların Türk toplumuna yayılması da kaçınılmaz olmaktadır. Sayıları giderek artan Suriyeli sığınmacıların sağlık hizmetleri açısından çeşitli sorunlarla karşılaşmaları ve bunun yanı sıra yaşadıkları psikolojik sıkıntılar sığınmacıların sağlığını olumsuz etkilediği gibi yaşadıkları toplumun da sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu durumların giderilmesi için yapılması gereken bazı şeyler vardır. Bunlar:

Suriyeli sığınmacılara yönelik aşılama hizmetleri sağlamak, sağlık personeli sayısını arttırmak, sağlık kuruluşlarında meydana gelebilecek lisan problemlerini ortadan kaldırmaktır.

Sonuç olarak Suriyeli sığınmacıların Türk sosyo-kültürel yapısına etkilerine baktığımızda, olumsuz etkilerin olumlu etkilerinin önüne geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle eğitim ve sağlık konusunda olumsuz etkilerin fazla olduğu açıkça görülmektedir. Suriyeli sığınmacılar ve Türk vatandaşları arasında lisan farkının bulunması eğitimi olumsuz etkilemektedir. Suriyeli sığınmacılar Türk dilini anlamakta zorlanmakta ve yaşadıkları uyum sürecinden ötürü sınıfa, okula ve okul aradaşlarına rahat bir şekilde adapte olamamaktadır. Bunun yanı sıra Türk öğrenciler de farklı milletten bir öğrenci ile anlaşmakta zorlanmakta ve onlara karşı sınıf içerisinde çekimser davranmaktadır.

Öte yandan bir diğer sorun sağlık konusudur. Suriyeli sığınmacıların savaştan kaçarak sığındıkları ülkeye getirdikleri hastalıklar o ülkedeki bireylerin sağlığını etkilemekte ve mevcut sağlık hizmetlerinin yetersiz kalıp aksamasına neden olmaktadır. Türkiye her ne kadar savaşın ilk seyrinden itibaren sığınmacılara maddi ve insani destek vermiş ve halen de veriyor olsa da sığınmacı sayısının giderek artması mevcut desklerin aksamasına ve Türkiye’nin ağır bir külfet altına girmesine neden olmaktadır. Bu durum Türk sosyo- kültürel yapısını olumsuz etkilemektedir.

Diğer yandan Suriyeli sığınmacılar ile Türk vatandaşlarının evlendirilmesi demografik yapıyı etkilemekte boşanmalara ve aile içi kavgalara sebebiyet vermektedir. Bunlara ek olarak aynı dine inanmanın getirdiği bir inanç bağı olsa dahi birçok farklılık ve sorun bu olumlu

atmosfere gölge düşürmektedir. Suriyeliler ve Türklerin kültürel farklılıkları sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunlar sosyal uyum ve topluma entegre olma gibi süreçleri uzatmaktadır. Suriyeliler ile Türk vatandaşlarının ortak yaşam alanlarını paylaşıyor olması çatışma ortamını körüklemektedir. Özellikle Suriyeli vatandaşların ülkelerindeki savaş bitse de dahi ülkelerine dönmeyip Türkiye'ye yerleşecekleri düşüncesi Türk vatandaşlarının Suriyelilere karşı tavırlarını etkilemektedir. Suriyelilerin burada kalabilecek olması düşüncesi ve bunun Türk siyasi, ekonomik ve sosyo- kültürel hayatına etkileri Türk vatandaşlarının aklını kurcalamakta ve olası bir temelli kalma fikrine sıcak bakmadıkları gözlemlenmektedir.

Suriyeli sığınmacıların toplum hayatına karışıyor olması ve ortak kullanılan avm, okul, iş yeri, hastane gibi mekanlarda Suriyeliler ile iletişim halinde bulunuluyor olması iki taraf için de kabullenmesi epey zor bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra iki ülkenin de farklı dilleri konuşuyor olması ikili ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Sokaklarda ve dükkanlarda Arapça yazıların artması Türk vatandaşlarının olaya milliyetçilik gözü ile bakmasını gerekli kılmış iki taraf arasında sorunlara neden olmuştur.

SONUÇ

Göç insanların bir yerden başka bir yere gitmesine denilmektedir. Siyasi, ekonomik, sosyal gibi sebepler insanları göçe teşvik etmektedir. Günümüzdeyse insanlar savaşlar ve siyasi abskılar yüzünden ülkelerinden ayrılarak başka ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Suriye iç savaşından ötürü Türkiye yoğun bir kitlesel göçe maruz kalmıştır. Suriyeliler yaşanan iç savaş sonucunda siyasi, etnik ve dini baskılar nedeni ile komşu ülkelere sığınmışlardır. Ve gittikleri ülkeler üzerinde siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri olmuştur. Suriyeli sığınmacılar siyasete, ekonomiye ve sosyo-kültürel etkileri karşılaştırıldığında olumsuz etkilerin olumlu etkilere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Suriyeli sığınmacıların Türk siyasetine etkilerine bakıldığında, bunu iki başlık altında incelemek yanlış olmayacaktır. Bunlar iç siyasete ve dış siyasete etkileridir. İç siyasete etkilerine bakıldığında siyasi partiler ve bu partiler arasındaki ilişkileri örnek vermek yanlış olmayacaktır. Siyasi partilerin Suriyeli sığınmacı krizinde kendi aralarında ayrıştığı görülmektedir. Bu bağlamda İktidar Partileri (AK Parti ve MHP) bu olaya insani açıdan yaklaşmış ve sığınmacıların savaş gibi zor koşullardan kaçarak ülkemize sığınmasını hoşgörü menşesinde değerlendirip misafirperver bir yaklaşım gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Aynı zamanda, aynı dine inanmanın gerektirdiği bağın da bu ikili ilişkilerde yardım ve desteği gerektirdiğinin altını çizmiştir. Öte yandan Muhalefet Partileri (CHP ve İYİ Parti) ise bu olaya milletçilik çerçevesinde yaklaşmış ve Suriyeli sığınmacıların geri dönmeleri için gerekli faaliyetlerin yürütülmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Ülke içerisinde siyasi partiler sebebi ile meydana gelen bu fikir ayrışması yerel halkı da etkilemiş, halk da sığınmacı krizine karşı iki farklı görüşü savunmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Suriyeli sığınmacı krizin dış siyasete de belli başlı etkileri olmuştur. AB, ABD, Rusya gibi küresel aktörlerin tutarsız ve çıkar menşeli yürüttüğü politikalarının yarattığı çok boyutlu sorunlar giderek artmıştır. İç savaşın Suriye başta olmak üzere İran ve Rusya ile olan ilişkilerde istikrarsız bir süreç yaşanmasına sebep olduğu görülmektedir. İran ve Rusya'nın Suriye Devleti ile olan ilişkisinin kültürel ve askeri arka planı olması da Türkiye'yi etkilemiştir.

Suriye sığınmacı krizinin ekonomik etkilerine bakıldığında fırsatların ve risklerin iç içe geçtiği görülmektedir. Krizin ülkeye ekonomik ve sosyal anlamda sığınmacıların sayısının fazla olması, eğitim, sağlık ve barınma maliyeti gibi nedenler göçün dezavantajlarıdır. Bunun yanı sıra avantajlarına bakacak olursak, Suriyeliler ile birlikte işgücünün artması, ülkeye ekonomik canlılık gelmesi, Suriyelilerin ticari bağlantılarını Türkiye'ye taşımaları, Türkiye'ye dış sermaye girişinin sağlanması, Türk mallarının ticari bağlantılar nedeni ile Ortadoğu

pazarlarına ulaştırılması ve bu bağlamda ihracata katkı sağlanması da göçün Türkiye'ye ekonomik olarak katkılarıdır. Bu dezavantaj ve avantajların yanı sıra Suriyeli sığınmacıların Türkiye'den gitmemesi halinde ülkeyi belli başlı riskler beklemektedir. Göçün Türkiye'ye yüklediği maliyet, genel bütçeye eklenen yük, kaçak işletmelerden kaynaklanan vergi kaybı, kira konut fiyatlarındaki artış, nüfusun artmasından kaynaklı ev bulma konusunda yaşanan zorluklar, kentlerde yaşamın pahalı olması ve enflasyon artışı, kaçak işletmelerin sayısının artması, Suriyeli işçiler ve Türk işçileri arasında yaşanan haksız rekabet buna örnek olarak verilmektedir.

Suriyeli sığınmacılar krizinin ortaya çıkardığı toplumsal etkilere gelince yaşam tarzlarındaki farklılıklar bunun yanı sıra lisan farklılığı ve kültürel açıdan farklılıklar olumsuz etkilere sebebiyet vermektedir. Bu durumda Türkler ve sığınmacılar arasındaki uyum sürecini zora sokmakta ve toplumsal düzeni etkilemektedir. Öte yandan medya kuruluşlarının Suriyeliler ile ilgili yaptıkları yanlış veya yansız haberler de yerel halkın Suriyelilere karşı tavır takınmasına neden olmaktadır. Bunların yanı sıra Suriyeli sığınmacıların Türkiye'nin eğitim ve sağlık faaliyetlerine de etkileri olmuştur.

Suriyeli sığınmacıların eğitime olan etkilerine bakacak olursak, dil farklılığının onların Türkler ile aynı ortamda eğitim almasını zorlaştırdığını ve Türk öğrencilerin de farklı kültürden insanlarla aynı ortamda eğitim görmeye sıcak bakmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada yapılması gereken Suriyeli çocukların eğitime kazandırılması ve bunun için gerekli çalışmaların yapılması oldukça önemli olup bu durum uyum sürecinin hızlanması açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Suriyeli sığınmacıların sağlığa olan etkileri ise, geldikleri yerde savaş durumu yüzünden uzun süre temiz su erişimi sağlayamamaları, hijyenlerine ve yeme içmelerine dikkat edememeleri yüzünden gittikleri bölgeye hastalık taşımalarıdır. Bu noktada yapılması gereken sığınmacıların sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanabileceği konusunda onları bilgilendirmekte ve onlara bu desteği temin etmektir. Suriyeli sığınmacılar ile ilgili bir diğer sorun güvenlik ve asayiş konuları ile ilgili olup bu konuda da gerekli faaliyetlerin yürütülmesi oldukça önem arz etmektedir.

Suriyeli sığınmacı konusu incelendiğinde bu konunun avantajlarından çok ülke için dezavantajları olduğu açıkça görülmektedir. Başta insani bir sorun olarak görülen Suriyeli sığınmacılar sorunu zamanla sığınmacıların sayısının artması ile tüm ülkeyi ilgilendiren ciddi bir meseleye dönüşmüştür. Başlarda gerek idareciler gerekse halk tarafından insani boyutta yaklaşılacak sorun zamanla insanları ve siyasi iktidarı ikiye bölen ayrıştırıcı bir mesele haline gelmiştir. Türkiye savaşın ilk seyrinden itibaren maddi ve manevi gücünü sığınmacı insanlar

için kullanmış fakat zamanla sayılarının artması ve ülkede kalış sürelerinin uzaması yüzünden ekonomik anlamda da ciddi sıkıntılar içerisine girmeye başlamıştır. Bu konuda gerekli imkânlar sağlanamadığı takdirde Türk toplumu ve Suriyeliler arasında gergin bir ortam oluşacak ve uyum süreci yavaşlayacaktır.

Türkiye'nin bu noktada yapması gereken Suriyeli sığınmacılar ve Türk vatandaşları arasında oluşturacağı yeni ve dinamik politikalar inşa etmektir. Suriyeli sığınmacıların Türk toplum hayatında etkin bir şekilde var olabilmesi için ilk olarak çalışma hayatına kazandırılmaları ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları gerekmektedir. Bu durum hem Suriyeli sığınmacılar hem de Türk ekonomisi açısından oldukça önemlidir. Kazan-kazan prensibi gereği hem Suriyeli sığınmacıların gelir düzeyleri ve buna bağlı olarak eğitim düzeyleri artacak hem de Türkiye emek gücü piyasası devinim sağlayacaktır. Bunun yanı sıra Suriyeli sığınmacılar ve Türk toplumu açısından en önemli sorunlardan biri de lisan sorunudur. Toplum içerisinde iletişim konusunda meydana gelen aksaklıklar uyum sürecini de zora sokmaktadır. Bu noktada yapılması gereken Türkçe eğitimi veren kurslar açmaktır. Verilecek olan Türkçe dersleri ile Suriyeli sığınmacılar ve Türk toplumu arasındaki iletişim kopuklukları azalacak ve etkili bir iletişim birliği sağlanacaktır.

Bir başka sorun ise Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılar konusunda kendine misyon edindiği ekonomik yardımlardır. Türkiye savaşın ilk seyrinden bu yana, Suriyeli sığınmacılara ekonomik anlamda ciddi yardımlarda bulunmuştur. Dış politikada izlemiş olduğu insani dış politika anlayışı bu hususta önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası arenada diğer devletlerin yapmadığı yardımları tek başına yapmakta ve bu da Türkiye'nin ekonomik olarak ciddi bir külfet yüklemektedir. Fakat bilineceği üzere bu yardımların bir ülkeye mal edilmesi oldukça yanlıştır. Bu konuda Avrupalı devletlerinde yardım yapması ve bu bağlamda yapılacak işbirliği oldukça önem taşımaktadır. Bu sağlandığı takdirde bu krizin çözülmesi hızlanacak ve sığınmacılar yaşam alanlarına tekrar kavuşacaktır. Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılara ekonomik destekler verilerek onlara yönelik güvenli bölgelerin oluşturması göçün meydana getirmiş olduğu siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri azaltacaktır. Suriyeli sığınmacılar sorunu iç mesele olmasının yanı sıra oldukça önemli ve uzun vadede etkisi sürecek bir dış meseledir. Bu sebeple bu sorunun uzamaması ve bir an önce çözülmesi için gerekli adımların atılması ilerleyen yıllarda meydana gelecek daha büyük krizleri önlenmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağır, O. (2015), Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları. *Birey ve Toplum Dergisi*. 5(9), 1-10.
- Akgül, A & Kaptı, A, (2015). Göç ve Kamu Politikaları: Suriye Krizi Üzerine Bir Analiz Volume *The Global A Journal of Policy and Strategy*, 1-22.
- Akkaya, A. (2013), Suriyeli Mültecilerin Türkçe Algıları, *Ekev Akademi Dergisi* 56:1-20
- Alparslan, İ. (2015), *Suriye Krizi Türk Ekonomisini Nasıl Etkiler*, 1-10.
https://www.tepav.org.tr/upload/files/1345630741-9.Suriye_Krizi_Turkiye_Ekonomisini_Nasil_Etkiler.pdf.
- Altundeğer, N & Ertuğrul , Y. (2016). İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 1-10.
- Altunışık, M. (2002), *Soğuk Savaş sonrası dönemde Suriye'nin dış politikası: Değişime uyum çabası*, 10-20.
- Altunışık, M. & Tür, Ö. (2006), From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish relations, *Security Dialogue*, 37(2), 229-248.
<https://doi.org/10.1177/0967010606066617>
- Apak. H, (2015), Suriyeli Göçmenlerin Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği, *Birey ve Toplum Dergisi*, 5 (9), 10-20.
https://www.researchgate.net/publication/292589531_Suriyeli_Gocmenlerin_Gelecek_Beklentileri_Mardin_Ornegi.
- Aslan, N. (2006), Demokratikleşme Sürecinde Suriye, 1-112.
- Ataman, M. (2012), Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum, *Seta Rapor*, 1-14.
https://file.setav.org/Files/Pdf/20121126132435_seta-suriye_de_iktidar_mucadelesi.pdf.
- Atasoy, A & Demir, H. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan'a (Hatay) Etkileri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(38).
<https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/the-effects-of-syrian-refugees-on-kirikhan-hatay.pdf>.
- Balcı. M. (2017). *Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Zorunlu Göç ve Uyum*, 100-156.
- Buz, S. (2004). Zorunlu çıkış zorlu kabul mültecilik. *Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları*, 10-14.

- Buz, S. (2008). Türkiye'deki sığınmacıların Sosyal Profili, *Polis Bilimleri Dergisi*, 1(4), 1-14.
- Canyurt, D. (2015). Suriye Gelişmeleri Sonrası Suriyeli Mülteciler: Türkiye'de Riskler, *Akademik Bakış Dergisi*, 10.
- Canyurt, D. (2022). *Hafız Esad'ın Kararları: Olasılık Teorisi Bağlamında Bir İnceleme*, 1-22.
- Cleveland, W. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi(Türkçesi)*, 20-100.
- Doğanay, F. (1996), *Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi*, 10.
- DÜMAD. (2023), *Suriyeli Göçünün Göçmenlere Ev Sahipliği Yapan Ükelere Etkileri Ve Uluslararası Örgütlerin Göçü Önleme Politikaları*, 1-24
<ftp://ftp.dpt.gov.tr/pub/ekutup96>.
- Ebrem, S. (2019), *Suriye İç Savaşı'nın Türk Dış Politikasına ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri*, 20-60.
- Ercoskun, B. (2015), Suriyeli Mültecilerin Sosyokültürel ve Sosyoekonomik Etkileri, 1-111.
- Erdoğan, M & Ünver, C. (2015). *Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusunda Görüş Beklentisi ve Önerileri*, 35.
- Gee, S. (2015). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller ve Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek*, 10.
- Gök.N. (2019). Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 77-114.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/uskudarsbd/issue/48123/609265>.
- Göker, G. & Keskin, S. (2015). Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsil, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 45.
- Hugo, M. (2014), Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Uyum ve Kabul, 14.
- Kalaycı, S. (2019), *Suriye Mülteci Krizinin Türkiye ve Avrupa Ekonomileri Üzerine Etkileri*, 1-100.
- Kap, D. (2014), *Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları*, 30-35.
- Karasu, M. (2018), Türkiye'ye Yönelik Dış Göçler, Suriyeli Sığınmacı Göçü ve Etkileri, *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 14(1), 21-41.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/paradoks/issue/36230/341341>.
- Kirişçi, K. (2014), *Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin Suriyeli Mülteciler Sınavı*, 10-50.
- Kukoğlu, N. (2019), *Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye'ye Etkileri*, 5-161
- Küçükler.Y, (2019). Suriye İç Savaşı ve Göç Olgusunun Türkiye'ye Etkileri, 35.
- Yılmaz, H. (2013), *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler*, 1-14.
- Güçer, M. (2013), *Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı: Suriyeli Mülteciler*, 1-70.

- Miş, N. (2013) *Türkiye'nin Suriye Politikası*, 63.
- More, N. (1998), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bakımından Mülteciler*, 11-13. Mülteciler Derneği. (2024), Türkiye'deki Suriyeli Sayısı
- Nizam, Ö. & Gül, S. (2017), Türkiye'de Mültecilere Yönelik Yerleşim Politikaları ve Uydu Kentler: Güvenlik Kısılacında Yaşamlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 22, 1385- 1410. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/53207/706553>.
- Orhan, G. (2015), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Olan Etkileri, 195. <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/65625/8657.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- ORSAM , (2015), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Olan Etkileri, 10.
- Çelebi, Ö. (2009), *Türkiye'nin Suriye ve Irak ile Olan İlişkilerinde Sınırşan Suların Etkisi*, 1-106.
- Özdemir, E. (2017). Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 114-140. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/33359/371266>.
- Özhan.M, (2010), *Türkiye'de Suriyeli Mülteci Sorunu: Tokat Örneği*, 25-30.
- Pirinççi, F. (2018). Suriye'ye Komşu Ülkelerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikaları. *TESAM Akademi Dergisi*. 5(2), 39-60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tesamakademi/issue/38965/455995>.
- RUDAW. (2022), Türkiye'de kaç Suriyeli var, ne kadarı Kentlerde yaşıyor?
- Sait. M. (2015), *Türkiye ve Suriye İlişkileri*, 15.
- Sinkaya, B. (2011), *İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı*, 33.
- Şahin, D. (2015). Türkiye'de Gerçekleştirilen Zorunlu Göçlerin Kaynakları, 20-25.
- Tatar, Ü. (2017), *Arap Baharı'nın Türkiye'ye Olan Etkileri*, 21.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (2017), 1-132
- Teyit, (2023). *Türkiye'deki sığınmacı sayısı: Veriler ne söylüyor?* <https://teyit.org/dosya/turkiyedeki-siginmaci-sayisi-veriler-ne-soyluyor>
- Türüt, F. (2015), *Suriyeli Göçmenlerin Toplumsal Yapı Üzerindeki Etkileri*, 1-100.
- Toraman, İ. (2015), *Arap Baharı ve Suriye*, 10-100.
- Umar, Ö. (2002). Suriye'de Fransız Emperyalizmi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12.
- Umar, Ö. (1994), Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), *Atatürk Araştırma Merkezi*, 1-20.

- UNİCEF, (2019), https://unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF%20Turkey%20Humanitarian%20Situation%20Report_Mid-Year%202019.pdf (E.T. 21.10.2019)
- Waeber, O. (1995). Securitization and Desecuritization, *On Security, New York: Columbia University Press*, 46-87.
- Waeber, O. (1995). Securitization and Desecuritization, *On Security, New York: Columbia University Press*, 15-30.
- Yalçın, A. (2009). *Avrupa Güvenlik Politikaları*, 34-100.
- Yavuz, N. (2020), 11 Eylül 2001 Sonrasında Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türk Dış Politikası'nın Analizi, *Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü*, 100-244.
- Yavuz, M. (2017). *European Union Readmission Agreements As Securitization Instruments: The Cases Of Turkey and Pakistan*, 20.
- Yıldırım, R. (2012), Mısır'da Siyasi Aktörler, Partiler, Dini Hareketler, *SETA*, 1-10.
- Yıldırım, S. (2017), *Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma*, 107- 126.
- Yıldız, Ö. (2013). Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 16(1), 140-169. <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>.
- Yüksel, M. (2012), *Suriye'nin Toplumsal ve Siyasal Bağlamı Açısından Bir Değerlendirme: İç Savaş mı Demokratikleşme Süreci mi?* 20-100.

EKLER

EK A. Etik Kurul Onay İstek Formu

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	GÜLENAY TÖMEK
ÖĞRENCİ NO	2022017001
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2023 / 2024 - GÜZ / BAHAR DÖNEMİ KAYDINI YENİLEMEDİM / YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	SURİYELİ SİĞINMACILARIN TÜRK SİYASETİNE, EKONOMİSİNE VE SOSYO-KÜLTÜREL YAPISINA ETKİLERİ
TEZİN AMACI	Suriyeli sığınmacıların Türk siyasetine, ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına olan etkilerini ortaya koymak ve bu etkiler için alınabilecek önlemleri analiz etmek ve bu konuda yapılmış diğer bilimsel çalışmalara katkı sağlamaktır.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Tezimizde Suriyeden göç ederek Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların savaşın başladığı andan itibaren yaşadıkları yaşadıkları ele alınmış ve Suriyeli sığınmacıların Türk iç ve dış siyasetine, ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına olan etkileri izah edilmeye çalışılmıştır.

ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	Herhangi bir kurum bulunmamakla birlikte anket çalışması yapılmayacaktır.
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	Herhangi bir kurum bulunmamakla birlikte anket çalışması yapılmayacaktır.
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	Herhangi bir kurum bulunmamakla birlikte anket çalışması yapılmayacaktır.
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI	Herhangi bir kurum bulunmamakla birlikte anket çalışması yapılmayacaktır.
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, . V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	<p>1) (.....)Sayfa..... Ölçeği.</p> <p>2) (.....)Sayfa ..... Anketi.</p> <p>3) (.....)Sayfa Formları</p> <p>4) (.....)Sayfa</p>
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Gülenay TÖMEK	ÖĞRENCİNİN İMZASI (Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.) TARİH:
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU	
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.	
2. Anılan konu Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme faaliyet alanı içerisine girmektedir.	

1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI
Adı - Soyadı: Saffet AKKAYA	Adı - Soyadı:.....	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	Adı - Soyadı: Murat KOÇ
Unvanı: Dr. Öğr. Üy.	Unvanı:	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.
İmza(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)	İmzası:	İmza(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)	İmza(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)
... / .../20...	.... / .... / 20....	... /...../ 20	.... / .... / 20...

ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER

Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Şirvan KALSIN	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tefrik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
İmza (Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)	İmza (Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)	İmza (Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)	İmza (Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)	İmza (Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)	İmza (Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)	İmza (Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır)
.....// 20	.....// 20	... / ...../ 20 ..	.. /..... / 20...	... / .../ 20 ..	.....// 20	.....// 20

Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE	☒	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup ...../...../20... - ...../...../ 20 .....tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.				
OY ÇOKLUĞU İLE	☐					
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.						

EK B. Tez Etik Kurulu İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı :E-23867972-050.04.04-2400005392

09.07.2024

Konu : Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etiği Kurulu Kararı
Alınması Hk.

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: Rektörlük Makamının 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazısı.

İlgi tarihli yazı kapsamında Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme tezli yüksek lisans programında tez aşamasında kayıtlı Gülenay TÖMEK isimli öğrenciye ait tez evrakının "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayı" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : Öğrenciye Ait Dosya.

EK C. Etik Kurulu İzin Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı: E-81570533-044-2400005741

19.07.2024

Konu: Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etiği Kurul İzni Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi a) 09.07.2024 tarih ve E-23867972- 050.04.04-2400005392 sayılı yazınız.

İlgi yazıda söz konusu edilen **Gülenay TÖMEK** isimli öğrencimize ait tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör